

GAIRĖS

2013 rugpjūtis
Nr. 6(225)

GAIRĖS
ISSN 1392-0251

Mėnesinis
visuomenės gyvenimo,
politikos, kultūros
ir istorijos žurnalas
Leidžiamas
nuo 1994 metų

Vyriausiasis redaktorius
Algis Kusta

Redakatoriaus pavaduotojas
Vaclovas Paulauskas

Maketavo *Gražina Majauskienė*

Redakcijos adresas:

Laisvės pr. 60 (10 aukštas), 05120 Vilnius.
El.p.: musugaires@gmail.com
tel. 241 82 03, 242 88 03, 860602291

Leidžia UAB „Mūsų gairės“

Pasirašyta spaudai 2013 08 20. SL 971.
Formatas 60x84/8. Ofsetinė spauda. 6 sp. lankai.
Kaina 3,49 Lt (su PVM).

Spausdino AB „Spauda“
www.spauda.com
Laisvės pr. 60, 05120 Vilnius.

Tiražas 1500 egz.
© „Gairės“

Viršelyje panaudota V. Abramausko
(Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios
Kunigaikštystės Valdovų rūmai) nuotr.

ŠIAME NUMERYJE

POŽIŪRIS

„Juoda“-„balta“istorijoje ir sąžinė 4 p.

Šią rinkos tvarką teks pakeisti 7 p.

TEMA

Mažos šalies ekonomika dideliame pasaulyje 8 p.

Europa mūsų godžioji 13 p.

NUOMONĖS

Apie kapitalo ir darbo apmokestinimą 16 p.

Ar kada nors turėsime progresinius mokesčius? 18 p.

Žiniasklaida be kalbos kultūros? 19 p.

SILUETA

Pirmasis Seimo džentelmenas 22 p.

JAUNIMO BALSAS

Socialiniai atotrūčiai
mūsų visuomenėje netoleruoti 24 p.

Vienybė –tautos stiprybės šaltinis 25 p.

KULTŪRA

Prieškario lietuvių dailė:
tarp modernizmo ir realizmo 26 p.

MES–ES

Artima ir tolima EUROPOS SĄJUNGA: broliška Latvija,
intelektualioji Danija, neramioji Vengrija 32 p.

J. Bernatonis: pagrindinis Europos prokuratūros
tikslas – ES mokesčių mokėtojų pinigų apsauga 35 p.

LIUDIJIMAI

Karpiejai – kaimas be karo ir pokario žudynių 36 p.

GYVENSENSA

Gyvenimas svajonėje: nuo kibucų iki „skvotų“ 40 p.

NAUJOS KNYGOS

Taip reikėjo, kad atsirastų tokia knyga... 42 p.

Pasitikrink, ar esi lietuvis 43 p.

ŠYPSENOS

Neatsilikime nuo progreso 48 p.

Numerio autoriai

Bronius Genzelis, Petras Eidukevičius, Rimantas Šidlauskas, Ro-
mas Čėsna, Kęstutis K. Urba, Vytenis Paulauskas, Antanas Salys,
Česlovas Juršėnas, Juras Požela, Domas Petrusis, Albertas Vaidila,
Juozas Bartuška, Gediminas Dubonikas, Jonas Laurinavičius

*Leidėjai ne visada sutinka su autorių nuomone, tačiau laikosi žodžio
laisvės principo.*

Įvykių kronika

Rugpjūčio pradžioje Lietuvoje lankėsi Izraelio Prezidentas Šimonas Peresas. Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė kartu su garbingu svečiu aplankė Valskybinio Vilniaus Gaono žydų muziejaus Tolerancijos centrą. Prieš daugiau kaip 10 metų įsteigtame centre valstybių vadovai apžiūrėjo Lietuvos žydų kultūros paveldo ir šiuolaikinio meno ekspoziciją, susipažino su švietėjiška centro veikla. Lietuvos ir Izraelio Prezidentai Panerių memoriale pagerbė Holokausto aukų atminimą. Š. Peresui 90-ojo gimtadienio proga įteiktos Vilniaus piliečio garbės vardo regalijos (nuotr.).

Rugpjūčio 23-25 d. visoje Lietuvoje jau penktus metus iš eilės vyko Jaunųjų socialdemokratų sąjungos ir kitų jaunimo organizacijų iniciatyva socialinė akcija „Būk pirmūnas“. Jos tikslas – paraginti Lietuvos gyventojus paaukoti mokyklinių prekių, kurios bus skirtos vaikams iš nepasiturinčių šeimų, siekiant pagelbėti jiems tinkamai pasiruošti mokslo metų pradžiai. Per praėjusius ketverius akcijos

metus visoje Lietuvoje mokyklinių priemonių buvo paaukota už daugiau nei už 200 tūkst. litų. Visos prekės, bendradarbiaujant su savivaldybių socialinių reikalų departamentais ir seniūnijų socialiniais darbuotojais, socialinės paramos centrais buvo išdalintos socialiai remtinų šeimų vaikams.

Europos skaitmeninė biblioteka, muziejus ir archyvas „Europeana“ šiemet atsigręžė į Baltijos šalis ir siekia surinkti žmonių, dalyvavusių unikaliame ir į tarptautinį UNESCO „Pasaulio atminties“ sąrašą įtrauktime Baltijos kelyje, prisiminimus. „Mes kūrėme istoriją“ – tokiu šūkiu vadovaudamasi „Europeanos 1989“ komanda pakvietė Lietuvos, Latvijos ir Estijos žmones pasidalyti su visu pasauliu savo asmenine istorija bei išlikusiais dokumentais ar atmintiniais daiktais. Jie bus suskaitmeninti. Tam tikslui sukurta interneto svetainė www.europeana1989.eu. Čia žemėlapyje galima pažymėti vietą, kurioje žmogus stovėjo per didžiausią pasaulyje taikią demonstraciją.

Iš Lietuvos vadovaujamos Afganistano Goro provincijos atkūrimo grupės stovyklos Čagčarane jau išgabenamos PAG operacinių pajėgumų mažinimo plane numatytos įrangos ir transporto priemonės. Šiuo metu Goro provincijoje tarnauja paskutinė, septynioliktoji, Lietuvos karių pamaina. Provincijos atkūrimo grupė – bendra civilių ir karių misija, NATO tarp-

tautinių saugumo paramos pajėgų dalis, kuri savo veiklą pradėjo 2005 m. vasarą. Lietuva yra priėmusi sprendimą iki 2013 m. rudens užbaigti Goro provincijos atkūrimo grupės misiją ir išvesti iš provincijos Lietuvos karius.

A. Jonaičio nuotr.

AB „Smiltynės perkėla“ baigė įgyvendinti trejų metų projektą – rugpjūčio 8 d. duris atvėrė naujas keleivių terminalas Šiauriniame rage. Nuo šiol Senosios perkėlos klientams laikas laukiant kelto tikrai nepailgs. Klaipėdos savivaldybei nusprendus iškelti Senąją perkėlą iš Danės upės, 2011 metais Šiauriniame rage buvo baigtas statyti naujas pirsas, prie kurio vienu metu gali švartuotis du bendrovės „Smiltynės perkėla“ keltai.

Apuolės piliakalnyje (Skuodo r.) įvyko dešimtas senųjų amatų, archajinės muzikos ir karybos festivalis „Apuolė“. Žiūrovai turėjo galimybę pamatyti bei įvertinti skirtingų Lietuvos kalvių, užsiimančių istorinių ginklų bei senovinių buitės daiktų gamyba, darbus, išvysti senovinį žalvario gaminių liejimo būdą, medžio apdirbimą

staklėmis, įsigyti simbolinę Apuolės monetą. Festivalio programoje lankytojų pamėgtos ir labai laukiamos rungtys – kario bandymas, kurį kasmet surengia gyvosios istorijos klubas „Varingis“, vikingų futbolas, šauniosios kuršės rinkimai ir kiti renginiai. Apuolės pilis - pati pirmoji Lietuvos vietovė, paminėta pasaulio metraščiuose (IX a.).

Vyriausybė patikslino Valstybės paramos daugiabučiams namams atnaujinti teikimo ir daugiabučių namų atnaujinimo projektų įgyvendinimo priežiūros taisykles ir kitus su renovavimu susijusius teisės aktus. Valstybė iki 2015 m. spalio 1 d. padengs visas (100 proc.) išlaidas, skirtas daugiabučio namo modernizavimo projekto parengimui, jo įgyvendinimo administravimui bei statybos techninei priežiūrai. Valstybės parama projektui papildomai didinama iki 25 proc., ir nuo 15 proc. padidėja iki 40 proc. Papildoma parama teikiama, jeigu rangos darbų sutartis bus sudaryta iki 2014 m. gruodžio 31 d. ir projektas įgyvendintas iki 2015 m. spalio 1 d.

Finansų ministerija skolų kamuojamai Vilniaus miesto savivaldybei suteikė 12 mln. litų trumpalaikę paskolą. Bankai savivaldybei nebeskolina. Šiemet tai jau trečioji Finansų ministerijos suteikta paskola sostinės savivaldybei – vasarį paskolinta 14,15 mln. lt, gegužę - dar 11 mln. lt. Savivaldybė visas paskolas turės gražinti iki spalio 1 d. Planuojant 2014 m. biudžetą bus svarstoma galimybė sostinei tenkančią Gyventojų pajamų mokesčio dalį padidinti nuo 42 iki 50 proc. Taip leistų Vilniui per metus gauti papildomai apie 70 mln. litų pajamų. Šiuo metu savivaldybės skola siekia 1,1 mlrd. litų.

Redakatoriaus skiltis

Su gandrais, mūsų demografinės vilties paukščiais, išskrido galbūt ir gražiausios šios vasaros dienos. Vėl išivelsim į gatvių, politinių debatų, sąmokslų teorijų ir tikrųjų grėsmių triukšmą. Ko mus išmokė ši vasara, ko patys išmokome? Juk buvo graži, saulėta ir karšta, į jokią maljorkas lyg ir nebuvo reikalo dangintis – tuo grožiu ir kaitra galėjai mėgautis Aukštaitijoje ar Žemaitijoje. Nors kartais kaitra ir gerokai vargino, bet vis tiek nereikėjo kaip kokiame Šanchajuje ieškoti bet kokio vandens telkinio lyg paskutinio išsigelbėjimo šiaudo.

Skeptikai gali paprieštarauti – juk vasara vėl priminė, kad gamta tampa vis priešiškesnė žmogui. Dideliais pinigais skaičiuojamos žalos dėl praužusių vėtrų, škalvų ir krušų. Tai čia Lietuvoje, o kas darosi pasaulyje? Vien vandeniui apsemtų Rusijos Tolimųjų Rytų rajonų vaizdai alsuoja kone apokaliptine nuojauta. Griaunamosios gamtos ir valstybių politinio gyvenimo jėgos nelaimių pranašams sudaro pretekstą kalbėti apie pasaulio pabaigą. Ar tikrai viskas beviltiška? Anglų mokslininkas Edvardas Karas sako, kad diagnozė, jog ateitis beviltiška, tėra abstrakti teorinė konstrukcija. „Dauguma žmonių tokia diagnoze paprasčiausiai netiki, ir tai rodo jų elgesys. Žmonės vis tiek mylisi, gimdo ir augina vaikus. Ir asmuo, ir visuomenė labai daug dėmesio skiria sveikatai ir švietimui, rūpindamiesi naujos kartos gerove. Nuolatos ieškoma naujų energijos šaltinių. Nauji išradimai didina gamybos našumą. Entuziastingai propaguojama tautinio, architektūrinio ir meninio palikimo išsaugojimo ateities kartoms idėja. Jeigu nemėginsime, kaip kadaise senais laikais, gamtos reiškinių aiškinti Dievo piršto valia, tai turėsime pripažinti, kad žmogaus veiksmai yra jo paties valioje. Žmogus dabar nebeprisitaiko gamtai, o stengiasi tvarkytis taip, kad ji jam tarnautų. Kartais, deja, tie veiksmai yra žlugdantys pačią civilizaciją. Bet kai vasarą guli ant baltais dobiliukais nusėtos pievos ir žvelgi į mėlyną dangų, kuriame sukuriuoja švelnūs debesėliai, pasijunti begalybės erdvėje ir neabejoti, kad pasaulis yra nuostabus. Tik jį reikia mylėti.

Kaip paprastai, politinis gyvenimas vasarą kiek apimsta. Seime užvertos posėdžių salių durys, ministrai pasikeisdami irgi atostogavo. Žurnalistams irgi mažiau bėgiojimo, beieškant peno sensacijoms. Tiesa, partijos savo tradicinius sąskrydžius surengė, veiklos rezoliucijas ar planus kitąmet užkariauti Europos Parlamentą surašė. Matyt ir apie artėjančius prezidento rinkimus pagalvojo... Rudenį valdančiąjai koalicijai matyt teks galvą pasukti ir dėl santykio su Darbo partija, kurios lyderiai yra patekę į teismų rankas.

O žemė ir toliau sukasi savo orbita. Sukasi ir istorijos, gyvenimo mokytojos, ratas. Istoriją primenančių rašinių rasite ir šiame numeryje.

Linkime malonaus skaitymo visiems mūsų bičiuliams. Būkite sveiki ir laimingi. Su artėjančia Rugsėjo pirmąja, primenančia žinių svarbą. Šviestimės, kad šviestume kitiems.

Algis Kivsta

„Juoda“ - „balta“ istorijoje ir sąžinė

Bronius Genzelis

Vieni tampa istorikais iš pašaukimo, kitų toks amatas. Iš čia ir skirtingi požiūriai į praeitį. Pirmiesiems būti istoriku yra gyvenimo tikslas, noras prisikapstyti prie tiesos, o ji giliai pasislėpusi. Amatininkas gi atlieka šeimininkų užsakymus. Kuo kvalifikuotesnis, tuo daugiau užsakymų. Amatininkai pagal užsakymus kuria „didvyrius“, jei tokių reikia jų darbdaviams. Keičiasi šeimininkai, ir amatininkas imasi naujos užduoties (neretai tas pats asmuo nuvainikuoja kurtą herojų). Ne visi amatininkai vieno talento, išsilavinimo ir ne visada aiškūs samdytojai. Todėl turime iškreiptą praeities vaizdą.

Ženkli mūsų istorikų dalis praeitį aprašo ne kaip faktai byloja, o kaip interpretatoriams norėtusi. Tarsi vadovautųsi principu: „Istoriją kuriame mes...“ Ir čia nieko naujo... Tarybiniais metais smerkti buržuaziniai laikai, dabar su dar didesniu įtūžiu – „sovietmetis“, dažnai nueinama dar toliau – siekiama viską piešti vien juodomis spalvomis, ypač tai būdinga susireikšminusiems politikams.

Mano galvoje šmėkščioja dvi pavardės: Kazys Preikšas ir Gintaras Steponavičius. Abu panašūs neapykanta savo tautos praeičiai, net savo amžininkams, kurie, anot jų, nesugeba „teisingai“ mąstyti. Vienas tarnavo imperijai, kitas siekia suformuoti bedvasį žmogų (pseudoeuropietį), kuriam niekas be jo ego neegzistuoja.

Tarp jų tik toks esminis skirtumas: K. Preikšas (LTSR partijos ir valstybės veikėjas – Red.) buvo pastatytas okupacinės valdžios, jam rastume ir pateisinamų argumentų – saugojo savo kailį. Neoliberalas G. Steponavičius gi Lietuvos piliečių išrinktas. Dabar lyg ir nėra aiškių užsakavų, bet jis su savo parankine N. Putinaite įniršiu pralenkė 1917 m. bolševikus kovoje su kultūros paveldu, užkliuvo net XIX amžiaus tautinio judėjimo veikėjai. Taip žemai nepuolė niekinami „sovietiniai“ istorikai.

Kartais įvykius išties sunku patikimai įvertinti (stokojama informacijos). Rezultatai ryškėja gerokai vėliau. Bet atsakomybė visada lieka. Istorijos mokslo paskirtis ne tik tenkinti žmonių smalsumą, bet ir prisidėti prie *valstybės stabilumo*, tautos gyvasties išsaugojimo. Deja, dar gyvas Lenino mokymas apie istorijos mokslo partiškumą. Įdomiausia, kad mūsų krašte šio principo tvirtai laikosi asmenys, visose sankryžose keiksnojančys Lenina.

Posityviai ar negatyviai vertinti A. Smetoną, kad ir paskutinius jo viešpatavimo metus? Neabejoju, kad A. Smetona buvo Lietuvos patriotas, kad jis sąžiningai rūpino-

si kultūros būkle. Tad kodėl tiek daug Lietuvos intelektualų pozityviai vertino jo režimo žlugimą? Negi visi, kurie palankiai žvelgė 1940 metais į Raudonosios armijos invaziją, išdavikai? Tai klausimai, verti atsakymų.

Hitlerininkai okupavo Klaipėdos kraštą. Kairieji smerkė smetoninį režimą už nesipriešinimą, kaip ir už lenkų ultimatumo priėmimą 1938 metais. Ką būtų davęs Lietuvai priešinimasis? Juk tiek hitlerininkai, tiek lenkai veikė pagal išdavikišką Miuncheno suokalbį, palaimintą Vakarų Europos „demokratų“. Gausybę aukų? Po metų hitlerininkai siūlė Lietuvos vyriausybei pasinaudoti susidariusia situacija ir jėga atsiimti Vilniaus kraštą. Lietuva atsakė. Manychiau, abiem atvejais pasielgta išmintingai.

Istorinėmis asmenybėmis politikai tampa kritinėse situacijose. Politikui, ypač jei jo rankose sukoncentruota neribota valdžia, kai už savo veiksmus nėra kam permesti atsakomybės, reikia pačiam spręsti, o nuo vienokių ar kitokių sprendimų priklauso valstybės likimas. Priėmęs tuos sprendimus asmuo, nepriklausomai nuo teigiamų ar neigiamų pasekmių, tampa istoriniu.

Buvęs Lenkijos vadovas Wojciechas Jeruzelskis apie savo įvykdytą karinį perversmą pasakoja: „Man paskambino L. Brežnevas ir pareiškė: jeigu per porą dienų nesusitvarkysite, įvesime Varšuvos pakto kariuomenę... Buvau tikras, kad taip įvyks. Aš ne Liudvikas Svoboda (Čekoslovakijos genero-

las, prezidentas – Red.): jis įsakė nesipriešinti, nesipriešino... Lenkų mąstysena kita. Vieni batalionų vadai paklustų, kiti ne... O kaip elgtųsi jų pavaldiniai?.. Lenkijoje kultų kruviniausios orgijos. To Brežnevui nesuprasti...“

Tam tikrame istoriniame tarpsnyje asmuo, kurio rankose sukaupta valdžia, vaidina lemiamą vaidmenį. Vadovaudamasis vien emocijomis, gali turėti liūdnas pasekmes. Lenkijoje daug kas suprato V. Jeruzelskį, vėliau taikiai perleidusį valdžią demokratiniams rinkimus laimėjusioms iš „Solidarność“ išsirutuliojusioms partijoms.

Nenutyla diskusijos dėl Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio (LPS) vaidmens. Pasiekus užsibrėžtus tikslus, panašūs judėjimai nutraukia savo veiklą arba virsta partijomis. Latvijos ir Estijos Liaudies frontai, Lenkijos „Solidarność“, Ukrainos „Ruch“ užleido vietą partijoms. Daugelyje Afrikos šalių nacionaliniai išsivadavimo judėjimai virto vienvaldėmis partijomis. Žinom, kaip ten toliau rutuliojosi įvykiai.

LPS steigiamajame suvažiavime buvo pakloti teoriniai pamatai demokratiškiausiai valstybei, priimta Žmogaus teisių deklaracija, kuria pagrįstai galime didžiuotis. Laimėti TSRS liaudies deputatų, po to ir LTSR Aukščiausiosios Tarybos rinkimai. Po jų į valdžią pradėjo brautis asmenys, anksčiau nė piršto nepajudinę dėl nepriklausomybės atgavimo. Po Nepriklausomybės paskelbimo, kaip kokioje Afrikos ar Lotynų Amerikos šalyje, mėginta LPS paversti valdančiąja partija. Šiai idėjai nepritarė daugelis LPS pirmieji – Aukščiausiosios Tarybos deputatų.

Kalbame: „kokie mes buvome vieningi...“ Kodėl ta vienybė išblėso? Sąjūdžio siekis buvo „išvengti bent vieno kraujo lašo.“ Šio įžado šventai laikytasi. Į jokių šūvių neatsakyta šūviais. Vidinė ištvermė. Siekta susiklausymo. Prisimenu, kaip Maskvos pučo dienomis ruošėsi pagrindinei veiklai. Tuomet

G. Vagnoriaus vyriausybė parūpino tam pirminių lėšų. Nebuvo apeita ir LDDP.

Vos tik buvome pripažinti, atsirado ištroškusių kraujo. Tautos kiršinime esama nemažo kai kurių JAV lietuvių veikėjų „nuopelno“. Jiems kiekvienas, kuris nepabėgo, neišėjo į mišką, neatsidūrė kalėjime – išdavikas (kas būtų likę iš tautos, jeigu visi taip elgtųsi?). Paskelbus nepriklausomybę tie veikėjai vaizdavosi tautai išrūpinę nepriklausomybę (to negalėčiau pasakyti apie Vakarų Europoje gyvenusius tautiečius).

1991 m. gruodžio 13 d. Vilniuje vyko Sąjūdžio (atsisakius ankstesnio pavadinimo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis) III suvažiavimas. Jame buvo nustatyta fiksuota narystė, o, pasitraukius daugiapartinės sistemos šalininkams, Sąjūdis faktiškai virto vienos partijos priedeliu. Reorganizuotas Sąjūdis pasuko autoritarizmo, pavadinto „lietuviška tvarka“, link.

Šiame suvažiavime Jurgis Okšas pareiškė, jog, norint Lietuvoje įvesti tvarką, būtina kokius porą šimtų tūkstančių žmonių sušaudyti. „Užsienyje parėkams, parėkams, o Lietuvoje bus tvarka...“ – teigė jis. Čia aiškiai buvo nubrėžta riba tarp Sąjūdžio pirmieji ir likusių šiuo suvažiavime: mat J. Okso kalba buvo sutikta, nors ir negausiais, plovimais, o kitaip manantieji buvo išprašyti iš salės. Nuo šio vyksmo neatsiribojo ir V. Landsbergis.

Galbūt tai palikčiau istorikams, jeigu ne V. Landsbergio kalba, pasakyta iškilmingame Seimo pasėdyje, 2013 m. birželio 3 d., minint Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio 25-ąsias metines, kurioje jis pabrėžė to III suvažiavimo nuopelnus. Gal V. Landsbergis primiršo, kas dėjosi tame suvažiavime? Nuo tos dienos mano požiūris į V. Landsbergį pasikeitė ir todėl negaliu prisiminti ankstesnių jo veiksmų, kuriuos buvau linkęs laikyti spontanišku ir iš anksto neapgalvotu reagavimu.

Šiandien jį erzina istorinis pavadinimas Lietuvos Persitvarkymo

Sąjūdis, kaip „sovietmečio reliktas“, o tuo pat metu save laiko Sąjūdžio idėjų tęsėju. Ar to, kuris susiformavo 1988 metais, ar III suvažiavime? Vargu ar labiau įmanoma išniekinti Sąjūdžio idėjas, ne dėl to, kad tąkart tribūnoje atsidūrė toks tipas, o dėl to, kad niekas jo už pakarpos neišmetė iš salės. Taip skirtingose pusėse atsidūrė tie, kuriems Nepriklausomybė buvo svarbiausia vertybė, ir tie, kurie ieškojo asmeninės naudos. V. Landsbergis ir toliau siekia vienareikšmiško istorijos perrašymo ir ne vien to.

Esu priverstas prisiminti tolesnę įvykių seką. Prasidėjo brutalūs išpuoliai ne tik prieš buvusius LKP narius, bet ir prieš ilgamečius politinius kalinius Liudą Dambrauską, Vytautą Skuodį, Stasį Stungurį, Aleksandrą Bendinską, Aloyzą Sakalą, Albertą Žilinską bei kitus, nepritariančius V. Landsbergio sumanymams. Griebtasi fizinio smurto.

„Lietuviškos tvarkos“ teoretikas Virgilijus Čepaitis „bombelių sprogdinimus“ pavadino „politine kova“, o Saulius Stoma tapo kitaip manančių asmenų „raganų medžioklės“ organizatorium. Tai kėlė šalyje įtampą. Ji persimetė ir į Aukščiausiąją Tarybą.

Nepritarus siūlomam autoritarinės valstybės modeliui, jos šalininkai pasiskelbė „parlamentinė rezistencija“, paralyžiuodami Aukščiausiosios Tarybos veiklą. Visgi daugumai deputatų (ir „rezistentams“) užteko sveikos nuovokos bei atsakomybės – buvo paskelbti priešlaikiniai rinkimai ir referendumas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos.

V. Landsbergio grupuotė pralaimėjo Seimo rinkimus. Su tuo faktu nenorėta susitaikyti. Rezultatai skūsti Anglijos parlamentui. Rašyta ne apie kokius nors klastojimus, o tiesiog teigta: „ne tuos išrinko“, pamiršus, kad Lietuva nepriklausoma, o ne kokia Anglijos kolonija. Tolesni veiksmai kertasi su sveiku protu: susprogdintas Bražuolės tiltas, nužudomas saugumo pa-

► reigūnas, tyręs šią bylą, siekta pasinaudoti pagrįstu savanorių nepasitenkinimu. Atrodytų, tikėtasi pakartoti 1926 metus, tik savanoriai nesukilo prieš teisėtai išrinktą vyriausybę, nepakluso ir iš JAV atvykusiai ponai Liucijai Baškauskaitei, per TV kvietusiai maištaujančius savanorius iš miško pasukti „Į Vilnių!..“ Pastangos sukiršinti tarpusavyje tautą nepavyko.

Manychiau, neverta tuos dalykus pamiršti, idant ryškėtų: kas yra kas ir kad būtų pasimokyta ateičiai, nes iki šiol po kiekvienų rinkimų pralaimėjimo save dešinišiais vadinantieji mėgina kvestionuoti jų rezultatus. Tokių bandymų būta ir po 2012 m. rinkimų – net anuliuoti juos. Kalbama apie mūsų valstybės prestižą. Šį kartą mūsų teismai nepasidavė aukščiausių šalies pareigūnų spaudimui ir nenukreipė mūsų šalį į chaosą.

Nuolat siekiama perrašyti istoriją, o tam atsiranda nemažai asmenų, save vadinančių istorikais, kurie su uolumu siekia tai atlikti. Net taip nekenčiamas „sovietmetis“ neįnešė tokios painiavos, kaip naujieji „istorikai“.

Ką reiškia „Atkuriamasis Seimas“? Juk Lietuvos Aukščiausioji Taryba, išrinkta pagal tuomet galiojusius įstatymus, paskelbė Lietuvos valstybės atkūrimo Aktą (jai rinkėjai ir tuomečiai įstatymai suteikė tokią teisę). Viskas legalu ir teisėta. Taigi tokio subjekto kaip „Atkuriamasis Seimas“ nebuvo. Pati Aukščiausioji Taryba galėjo

persivardinti, bet ji to nepadare.

Įdomiausia, kad beatodairiškai smerkiantieji praeities veikėjus patys elgiasi pagal jų sukurtus veiklos šablonus, nenorima atsakyti į nemalonius klausimus. Sakyčiau, tarpukario Lietuvos istorikai buvo sąžiningesni ir profesionalesni negu aneksuotos Lietuvos, bet ir tarp pastarųjų būta sąžiningų profesionalų.

Ypač dabar vengiama atsakyti į nepatogius klausimus, o jų daugybė. Visų pirma, jei visi TSKP nariai buvo Lietuvos nepriklausomybės priešai, o jų buvo daugiau nei du šimtai tūkstančių, tai kokiū būdu Lietuva tapo nepriklausoma? Negi joje apsireiškė Mesijas, kažkoks naujasis Mozė, ir išvedė iš vergystės?

Sakysim, stalinizmo represijos pakankamai nušviestos, nors ne viskas detalizuota. Tačiau vėlesnis laikotarpis – miglos, nenorima išsiaiškinti tiek aneksijos metais, tiek atkurtoje valstybėje vykstančius įvykius.

1941 m. pirmosios aukos krito ne tik nuo stalinistų ir hitlerininkų rankų. Pirmomis vokiečių okupacijos dienomis be jokių teismų vyko žudynės. Naujieji okupantai neskubėjo sudaryti subordinuotos civilinės administracijos. Leido pasiausti: be jokio teismo nužudyta nemažai niekuo dėtų žmonių, ne vien tik žydų.

Kas nužudė Vincą Grybą, Vytautą Montvilą, su šeimomis Andrių Bulotą, Endžį Jagomastą? Už ką? Nė vienas iš jų nebuvo nei

komunistas, nei vežė iš Maskvos saulę, nei dalyvavo represijose. V. Grybas nepriklausomoje Lietuvoje garsėjo kaip paminklų Vytautui kūrėjas. E. Jagomastas jaunytėje savo karjerą pradėjo kaip knygnešys. Apie juos nė žodelyčiu neužsimena savo prisiminimuose J. Ambrazevičius-Brazaitis (Raštai, t.VI (Vienų vieni), Chicago: Į Laisvę fondas, 1985.-573 p.). Negi jis (Laikinosios vyriausybės 1941 m. vadovas – Red.) to nežinojo? Šie veiksmai negali likti nežinioje, lygiai kaip ir „stribų“ siautėjimas. Naivuoliui nėra kas veikti politikoje. Bet jis už vyksmą lygiai taip pat atsakingas. Jeigu naivolis įsitvirtina politikoje ir sugeba patraukti žmones, padaro nepataisomą žalą. Visų pirma būtina savianalizė, o ne vien už visas negeroves versti kaltę išorinėms jėgoms. Aiškumas ir moralinis apsisvalymas būtinas

Istoriką-amatininką veikia psichologinės ir politinės nuostatos. Tuo jis skiriasi nuo istoriko iš pašaukimo. Svarbu sugebėti išsiaiškinti įvykių autentiškumą. Mūsų praeityje būta „balto“ ir „juodo“. Istorikas – ne teisėjas, o viešintojas (į „teisėjus“ paprastai pretenduoja menko talento amatininkai).

Laikas sustatys viską į savo vietą, bet tam būtina sauguoti dokumentus (tikrus ir falsifikatus). Nesu tikras, kad viskas taip ir įvyks. Tačiau to nepadarius, neaiški įvykių plėtotė ir istorijos dėsningumas, sudėtinga kalbėti apie patriotiškumą, atsakomybę. ■

Šią rinkos tvarką teks pakeisti

Petras Eidukevičius

Daugėja jau ženklų: tvarkos bus pertvarka esminė. Prisirpome. Pasaulio rinkos sumegztos į mazgą. Su mokslo, technologijų pagalba. Fantastiniai informaciniai, prekybos, susisiekimo ryšiai savo daro. Jau globaliai dalinamės darbais, resursais, ir kultūra. Prastai dalinamės. Didėja skirtumai tarp saujos turtinčiausių ir daugumos kitų. Destabilizacija ir įtampas brandina.

Tačiau daugiausia netvarkos finansuose. Į ką pavirto pinigai? Prekybos ir gamybos kraujas. Juos - eurą, dolerį ir britų svarą – jau daugina be saiko. Ir be proto? Valstybės bankus privačius tik šitaip gelbsti nuo bankroto. Privatūs bankai tapo... „per dideli, kad jų atsisakyti“. O kuo gi valstybės tapo? Ar ne bankams po padu atsidūrė? O mes kuo tapome? Triušėliais prarajon nuvaromais? Sustokime. Susimąstykime. Mums galvos, ne kopūstai, viršuje prisiūtos.

Ne teorinės, bet realios ekonomikos požiūriu galima įžvelgti buvusios ir esamos vyriausybės panašumą pagal tai, kaip abi jas savo galių svertais spaudė – „šantažavo“ bankai. Ne iš palankumo bankams ir noro pakenkti Lietuvai abi vyriausybės teikia jiems mokesčių privilegijas. Paklauskite mokesčių eurokomisaro A.Šemetos su koku ES vyriausybės, daugiausia Švedijos, Anglijos, politiniu spaudimu susiduria ES vadovybė, siekianti įteisinti „sandorių“ ir kitus „draugiškus“, bet bankams nepalankius mokesčius, ir labai reikalingus integracijai tvirtinti. Todėl, manau, diskutuoti prof. Povilo Gylio priekaištai Lietuvos socialdemokratams dėl jų nuokrypių į dešinę (DELFI, 2013 07 26) straipsnyje „A.Butkevičius ir A.Kubilius: ekonominio tikėjimo broliai“: abu „tos pačios ekonominės pasaulėžiū-

ros rėmuose“. Kur tos pasaulėžiūros mūsų ideologinėje makalynėje? Juk krizės akivaizdoje visi dešinieji, įskaitant JAV, pasislunko į kairę. Ir tas pats neoliberalizmas Vakaruose išgyvena jei ne agoniją, tai jau čiuožimą žemyn kartu su visa, neoliberalizmo principais pagrįsta, nevaldomų skolų ekonomika. Todėl ar ne konstruktiviau būtų nukreipti dėmesį ne į socialdemokratų liberaliųjų nuokrypių „demaskavimą“, bet į kairiosios ar kitaip pavadintos dešiniųjų politikai „alternatyvos“ paiešką?

Problema sudėtinga, tačiau ir ūkinė praktika kone kasdien pateikia naujų faktų, naudingų problemos sprendimui. Skolų burbulas sprogo grėsmės kreipia mus „alternatyvos“ paieškai. Ko vertas vien islandiškos finansų griūties pavyzdys. Deja, viešojoje erdvėje taip ir nenušviestas. Nėra atgarsių apie tai iš akademinės bendrijos pusės. Kokia padėtis Islandijos bankininkystėje? Koks teorinis akademinis požiūris bene aktualiausių „integracijos“ – progreso klausimu?

Dabar valstybėse komercijos daugiau nei integracijos. O kur komercija, ten – konkurencija. Ji verčia savanaudį krutėti visų naudai, bet priverčia ne visuomet. Monopolistą – jau niekuomet. Blogiausia tai, kad konkurencija mus priešina. Komerciniai krepšeliai švietimą griovė, griaua. Medicina komercinė kiek gydo ar ne gydo, pirmiausia pelnus daro. Bankų valstybinių „komercinių“ reikėtų. Ar reikia absurdo dar didesnio, kai mokesčius surinkinėja tie, kurie ir patys vengia juos mokėti? Privatūs bankai valstybinėms integracinėms funkcijoms yra visai netinkami. Jie kalti dėl krizių, net Amerikos galiūną į skolų liūną įbogino.

Ir turime, ką turime. Europos Sąjunga dėl konkurencijos vidinės tą integraciją vargingai kuria.

„Finansine drausme“, ar „bankų sąjunga“ taip desperatiškai skolų gaisrus gesina.

Vartojom be saiko,
Niokojom be proto
Tiek gamtą, save,
Mes – liepto gale.

Gamta jau rūstauja,
Žmogus jai sunkus.
Užteks. Prisdirbom.
Pakeiskim ratus.

Kur išeitis? Prieškariu filosofas Antanas Maceina šią rinkos krizių duobę įžvalgiai numatė ir siūlė principus ateities kūrimui: išlaisvinti Darbą nuo diktatų, kuris, be ūkinės naudos, dar turtingesnę žmogaus esybę kuria; į vietą pastatyti Kapitalą – kaip Darbui priemonę.

Ir šiuolaikine prasme Darbą galime įvardyti svarbiausiu mūsų integruojančiu per darbo pasidalinimą veiksmu. Menkai jis panaudojamas integracijai plėsti ir tvirtinti. Valsitybei viena svarbiausių integracija turėtų būti. Pasidalinimas darbais, resursais ir ateities statyba.

Kam laukti, plaukti pasroviui į „pasaulinį krachą“? Islandijos finansinė griūtis mus daug pamokė. Gaila, neišmokė. Taip ir toliau dreifuojame į griūtį.

Dar 2001 m. italų politikas Romanas Prodis mus perspėjo: „Politiškai neįmanoma to padaryti dabar, bet vieną dieną įvyks krizė ir nauji instrumentai (integracijai – P.E.) bus sukurti“. Nors viena krizė jau įvyko, bet su integracija ir jos instrumentais dar toli gražu nėra gražu. O gal geriau be krizės?

Pradėkime šia tema – *sistemą keisti reikia* - bent diskutuoti. Delsimui laiko jau neturime. Ir tų „apokalipsinių“ grėsmių akivaizda jau bus mums paskata lemtingai apsispręsti, pasiryžti. ■

Istorija turi didžiulį galių. Su jos pagalba galima kurti, ugdyti, tačiau ir griauti bei niekinti, net žiauriai žudyti. Kartais mums istorija panaši į solidžią damą, sukeliančią pasitikėjimą, o kartais lengvo būdo mergaitę, vis viliojančią, pagal prašalaičių užgaidas besikaitaliojančiais rūbais. Istorikai dažnai susigundo vertinti savo gyvenamo meto kurią nors problemą ir praeityje ieško sprendimų dabartinei. Taip pasitelkiamas vadinamasis pragmatiškas požiūris į faktus, jų teisingos interpretacijos kriterijus pritaikomas kokiam nors dabartiniam tikslui. Toks šios hipotezės taikymas reiškia ne ką kita, kaip istorijos faktų pavertimą vien interpretacinėmis manipuliacijomis.

Bronius Makauskas, Vytauto Didžiojo universiteto profesorius

Mažos šalies ekonomika

Apie verslo plėtrą regionuose, eksporto skatinimą, šešėlinės ekonomikos grėsmę su Lietuvos prekybos, pramonės ir amatų rūmų asociacijos generaliniu direktoriumi Rimantu Šidlausku kalbasi žurnalistas Romualdas Česna.

– Prekybos, pramonės ir amatų rūmų specifika yra ta, kad savo veiklą jie orientuoja į regioninę plėtrą. Kaip plėtojami, stiprinami ryšiai su vietos savivalda?

– Iš visų asocijuotų verslo struktūrų esame arčiausiai savivaldybių. Su jomis sėkmingai bendradarbiaujame, vienu ar kitu klausimu rengdami bendrą poziciją. Kartu su Lietuvos savivaldybių asociacija esame pasirašę ir bendradarbiavimo sutartį. Daugelyje rajonų yra sudarytos ir produktyviai dirba verslo ir savivaldos tarybos. Turime gerų pavyzdžių, kai regioniniai rūmai, dirbdami su savivaldybėmis, pasiekia rezultatus, naudingų tiek vietos valdžiai, tiek verslui, tiek atitinkamų rajonų gyventojams. Turime ir bendrų formatų, kaip, sakysime, Kaune – tiek mieste, tiek rajone, reguliariai vyksta verslo ir vietos valdžios darbiniai pusryčiai...

Vietos savivalda – arčiausiai kiekvieno žmogaus esanti valdžia – turi dideles galimybes prisidėti prie vietos verslo plėtojimo, palankių investicijų sąlygų sudarymo. Daug dirbame rengdami su savivaldybėmis bendrą poziciją dėl

užimtumo ir darbo vietų kūrimo regionuose.

Padėtis tokia, kad skirtumai tarp regionų nemažėja. Statistiniai rezultatai rodo, kad vienam gyventojui tenkanti bendrojo vidaus produkto (BVP) dalis regionuose labai skirtinga. Tad kada, jei ne dabar, pagaliau imsime juos reanimuoti, pradėsime kelti?

Štai Utena, buvęs didelis pramonės centras, turėjęs rimtą gamybos potencialą, jau baigia prarasti iškilias pozicijas šalies ekonominiame žemėlapyje. Šiandien verslumo indeksas šiame regione vienas žemesnių šalyje. „Utenos trikotažas“, „Utenos alus“, „Utenos mėsa“ – štai beveik ir visos didesnės miesto įmonės. Visos jos atstovauja perdirbamajai pramonei.

Spręsdami verslo problemas glaudžiai bendradarbiaujame dar su trimis struktūromis. Jau minėjau Lietuvos savivaldybių asociaciją. Atviras ir konstruktyvus dialogas būna su Lietuvos pramoninių konfederacija (LPK). LPK turi didesnius pajėgumus centre, bet ji puikiai žino, kad mes esame stiprūs regionuose, ten, kur jų atstovų nedaug arba išvis nėra. Gerai sutariame ir bendrą poziciją daž-

niausiai laikomės su Žemės ūkio rūmais. Nors šie rūmai yra specifiniai, bet jungia daug perdirbamosios pramonės įmonių, su kuriomis mus sieja panašūs interesai.

Neblogi mūsų santykiai ir su aukščiausiomis šalies institucijomis – Seimu, Vyriausybe. Verslo atstovai kartu su šalies prezidentu, vyriausybės vadovu vyksta į užsienio valstybes, kviečiami į aukšto lygio konferencijas, padeda rengti svarbių įstatymų projektus. Tuos kontaktus mes labai vertiname. Tikimės, kad Vyriausybė ir toliau sieks pakankamai ir konkrečiai kalbėtis su verslu, spręsti valstybei ir verslui svarbias šalies ūkio problemas.

Man atrodo, kad naujoji Vyriausybė realiau mato šalies ekonomikos problemas. Aš kalbu apie tai todėl, kad būtų išvengiama klaidų ir ne visai malonių dalykų, kurių būta anksčiau. Pamenate, dar prie A. Kubiliaus Vyriausybės rengėme Nacionalinį susitarimą. Kuo viskas baigėsi? Niekuo. Valstybei reikėjo gauti pigių paskolų, tai ir reikėjo parodyti, kad dialogas su socialiniais partneriais vyksta. Aš jau nekalbu apie Smulkaus ir vidutinio verslo tarybą, kuri, man atrodo, išvis buvo sukurta tik tam, kad

dideliame pasaulyje

susirinktumėme, pasišnekėtume, vidinės įtampos garą nuleistumėme ir... netrukdytume Vyriausybei priiminėti tokius sprendimus, kurių ji nori.

Tai štai šioje vietoje valstybės ir verslo santykius tikrai derėtų tobulinti...

– Didelė šalies bėda – šešėlinė ekonomika. O gal tai jau ir sunki, pasakyčiau, įsisenėjusi mūsų liga? Neatsitiktinai Ministras pirmininkas Algirdas Butkevičius Lietuvos profesinių sąjungų konfederacijos posėdyje šešėlinės ekonomikos mastus šalyje pavadino katastrofiškais...

– Situacija ištisai labai pavojinga, šešėlinėje ekonomikoje sukasi milžiniški pinigai, bet realios kovos su tuo šešėliu tarsi ir nesimato.

Šiandien mes turime faktą,

Vietoje vizitinės kortelės

Lietuvos prekybos, pramonės ir amatų rūmų sistemą šiuo metu sudaro penkeri rūmai Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje ir Šiauliuose. Rūmų filialai veikia Alytuje, Marijampolėje, Mažeikiuose, Ukmergėje, Utenoje, Visagine. Rūmų veiklą koordinuoja Rūmų asociacija.

Rūmai vienija apie 1500 narių – įvairia veikla užsiimančių smulkių, vidutinių, stambių įmonių, mokymo įstaigų. Rūmų nariai yra reikšmingi šalies darbdaviai, įdarbinę daugiau nei 130 tūkstančių darbuotojų. Bendra susibūrusių į šią sistemą įmonių metinė apyvarta sudaro apie 40 milijardų litų.

Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė ir Estijos Respublikos Prezidentas Tomas Hendrikas Ilvesas (kairėje) šių metų gegužės mėnesį Vilniuje atidarė Lietuvos ir Estijos verslo forumą, kuriame dalyvavo beveik 200 abiejų šalių verslo atstovų.

kad mažiausiai kas trečia cigaretė Lietuvoje yra kontrabandinė. Tik pagalvokime, ką rodo šis pavyzdys? Rodo milžiniškus korupcijos mastus. O kaip mes su ja kovojame? Taip, muitinėse kratome rankines, kitą smulkų bagažą. Betgi ne rankinėmis vežamos kontrabandinės cigaretės. Jos gabenamos vilkikais, gabenamos tonomis. Tą žino visi. Bet ten sukasi milžiniški pinigai. Todėl ir rentgeno aparatai vieną dieną dirba ten, kitą dieną – jau kitur. O vilkikai, pakrauti kontrabandinėmis cigaretėmis už milijonus litų, vyksta ten, kur jų nėra... Štai taip ir plėtojasi šešėlis.

Pastaruoju metu šešėlinė ekonomika išgalėjo daugelyje gyvenimo sričių. Neramina tai, kad vis plačiau plinta, nesąžiningo verslo atmaina tampa „minkštų“ projektų – mokymų, kitokių panašių dalykų – vystymas. Tarsi ir nepastebimai įsitvirtina nuostata, kad europiniai pinigai tampa lyg ir visų pinigais.

Juos perskirstė – štai mes ir gavome. Taip atsiranda ištisas sluoksnis visokiausių viešųjų įstaigų, kurios, nors ir neturėdamos realių funkcijų, siekia pasišildyti tais pinigais. O jie, tie pinigai, turėtų būti naudojami itin racionaliai.

Vien draudimais čia daug nenuveiksi, tuo labiau, kad daugelis draudimų realiaime gyvenime neveikia. Štai čia ir yra didžiausia problema. Neabejoju, kad jei Vyriausybė surastų būdų, kaip ją įveikti, susilauktų aukščiausio visuomenės vertinimo.

– Statistika rodo, kad mažose ir vidutinėse įmonėse sukuriama apie 60 proc. šalies įmonių bendrosios pridėtinės vertės, jose dirba daugiau kaip 70 proc. darbuotojų. Taigi smulkusis ir vidutinis verslas šalies ekonomikos raidai yra labai svarbus. Kas daroma, kad jis augtų? Kokius pagrindinius iššūkius Lietuvos ekonomikai šiandien įvardintumėte?

► – Šiandien daug kalbama apie verslo plėtrą, regionų gaivinimą, darbo vietų kūrimą. Rūmai, kaip sistema, jau dabar aktyviai svarsto, kaip geriau panaudoti 2014-2020 m. struktūrinės paramos fondų lėšas.

Mūsų rūmai kartu su Lietuvos savivaldybių asociacija ir Lietuvos pramonininkų konfederacija rašte Ministrui pirmininkui pasiūlė numatyti galimybę teikti investicines paskatas tiesioginėms užsienio investicijoms į realųjį ekonomikos sektorių, taip pat subjektams, darantiems esmines investicijas Lietuvos regionuose, ypač probleminėse teritorijose. Taip pat siūlome teikti paramą įmonėms, besikuriančioms atskiruose sklypuose arba nesutvarkytuose pastatuose.

Kitas svarbus dalykas – investicijų pritraukimo į Lietuvą procesas. Šiandien visi vienu balsu teigia, kad investicijų mums verkiant reikia, pagal kapitalines investicijas atrodome itin prastai. Bet štai, kas keisčiausia, vizijos, kur ir kokių investicijų mums reikėtų – neturime. Ką čia jau bekalbėti apie jų patrauklumą. Galiu drąsiai teigti, kad koks trečdalis rajonų merų tik labai miglotai suvokia, kokius

bazinius dalykus reikia turėti, kad ateitų investicijos. O tam reikia turėti ne tik nesupjaustytą žemės sklypą, bet ir žinoti, kokiais tu disponuoji valymo įrenginiais, kokios galimybės nutiesti vandentiekį, kokie galimi energetiniai išteklių.

Šiandien problema numeris vienas tampa specialistų poreikis, žmogiškieji išteklių. Ydinga sistema, kai daug kam naudingiau nedirbti, nei dirbti, neabejotinai daro neigiamą poveikį. Jau šiaandien jaučiamas aukštos kvalifikacijos specialistų trūkumas ateityje tik didės. Po dešimties penkiolikos metų mūsų demografinė situacija išvis taps labai sudėtinga. Todėl jau dabar privalome priimti konkrečius sprendimus, kad žmonės neišbėgiotų į miestus, nes tas kaimų, miestelių tuštėjimo metas šiaandien gerokai intensyvesnis už tą, kokią taip vaizdžiai yra pavaizdavęs rašytojas Jonas Avyžius... Šalia ekonominės emigracijos į užsienį vyksta ir pavojinga vidinė migracija.

Kalbama apie investicijas ir verslo klimatą, bent keletu žodžių būtina užsiminti ir apie mokesčius. Vargu ar kas nors panorės ginčytis, kad mokesčių sistema privalo būti suprantama, paprasta ir maksima-

liai stabili, nekintanti.

Mano nuomone, mokesčių progresyvumas, apie kurį šiaandien daug diskutuojama, yra visiškai pankankamas. Be kita ko, giliau paaanalizavus, pažiūrėjus per „Sodros“ prizmę, manau, paaiškėtų, kad didesnio progresyvumo šiuo metu vargu ar galima pasiekti.

Nepritariame „plaukiojančio“ neapmokestinamųjų pajamų dydžio nustatymui. Pirmiausia, šiame siūlyme tikrai labai nedaug racionalumo, kita vertus, tai labai apsunkintų apskaitą, įveltų įmones į nuolatinius ginčus su Mokesčių inspekcija. Tokie, mūsų akimis žiūrint, neigiami faktoriai tikrai nestabdys, jeigu ne atvirkščiai, aukštos kvalifikacijos darbuotojų nutekėjimo iš Lietuvos.

Jeigu jau verkiant norima plėsti mokesčių bazę, tai gal būtų verta protingu dydžiu apmokestinti tuos, kurie žaidžia akcijų pirkimais – pardavimais?

– *Kartu su premjeru Algirdu Butkevičiumi ir didele grupe šalies verslininkų lankėtės Turkmenistane. Vizito metu buvo pasirašytos dvišalė sutartis dėl pajamų ir kapitalo dvigubo apmokestinimo išven-gimo bei mokesčių slėpimo preven-cijos ir susitarimas dėl ekonominio bendradarbiavimo. Kuo traukia Lietuvą Turkmenija, kokie galimi bendradarbiavimo keliai?*

– Turkmenistanas – labai turtinga, didelių galimybių šalis. Ji užima ketvirtąją vietą pasaulyje pagal gamtinių dujų atsargas ir įeina į medvilnės auginančių dešimtuką. Įdomi detalė: Turkmenistano sostinė Ašchabadas pagal labai brangių pastatų iš balto marmuro skaičių įrašyta į Gineso rekordų knygą.

Be oficialių susitikimų plataus atgarsio susilaukė Lietuvos ir Turkmenistano verslo forumas, kurio metu buvo ieškoma naujų dvišalio ekonominio ir prekybinio bendradarbiavimo galimybių.

EXPO paroda „Cido“ arenoje Panevėžyje 2009 m.

Pirmasis Aukštaitijos investuotojų forumas 2005 m.

Lietuvos ir Turkmenistano prekybos apyvarta pernai, palyginti su 2011 metais, išaugo 46 proc., o Lietuvos eksportas į šią Vidurinės Azijos šalį per tą patį laikotarpį padidėjo 66 proc.

Nors mūsų šalis pernai pamiršo diplomatinį santykių užmezgimo dvidešimtmetį, bet Lietuvos verslas Turkmenistaną kaip ekonomikos ir prekybos perspektyvų partnerį iš esmės atrado neseniai. Pastaruoju metu šioje Vidurio Azijos šalyje sėkmingai diegiamos modernios elektroninės sistemos. Bendrovė „Alna“ jas jau pritaikė Turkmenistano ekonomikos ir plėtros ministerijoje, kitose svarbiose valstybės įstaigose.

Didelį išpūdį Turkmenistane paliko geležinkelių modernizavimo programa, prie kurios įgyvendinimo, manau, galėtų prisidėti ir Lietuvos specialistai. Yra erdvės šioje šalyje ir mūsų statybininkams, projektuotojams.

Lietuva, pavyzdžiui, turi lėktuvų remonto ir antžeminio serviso kompanijų, kurios, berods, dirba 40 pasaulio šalių. Manau, kad jos galėtų sėkmingai remontuoti ir lėktuvus Turkmenistane, dalyvauti ten kuriamame remonto, aptarnavimo, pilotų rengimo centre. Šioje šalyje bando įsitvirtinti ir kiti Lie-

tuvos subjektai, pavyzdžiui, bendrovė „Kauno tiltai“.

Taigi dirbti Turkmenistane Lietuvos verslas turi rimtų galimybių. Ten pigūs energetikos išteklių, nebrangi darbo jėga, yra ir kitų priva-lumų. Ne paslaptis, kad kai kurios mūsų bendrovės ketina svarstyti į šią šalį perkelti ir kai kurias savo įmones ar jų padalinius.

Manęs dažnai klausia, ar Lietuva turi galimybių iš Turkmenijos pirkti dujų? Pasakysiu tiek, kad turkmenams gaminti suskystintas dujas ir jas parduoti tiesiog netikslinga – nėra eksporto infrastruktūros, tam būtino susisiekimo, Galimybių išvežti suskystintų dujų ši šalis neturi. Iš vienos pusės – Kaspijos jūra, kitoje pusėje – Azerbaidžanas. Dujotiekiai nutiesti į Iraną, Kiniją ir Rusiją. Dujos pasiekia sieną, pinigai pasiimami. Turkmenai jų turi užtektinai, problema, kur šiuos pinigus investuoti.

Naudodamasis proga, norėčiau pastebėti, kad pozityvų vizitą Turkmenistane kiek aptemdė sunkiai suvokiamos mūsų valdininkų baimės, kurias pajutome ir pamatėme ūkio ministrės Birutės Vėsaitės atžvilgiu. Patikėkite, per dvidešimt darbo diplomatinėje tarnyboje metų man teko susidurti su įvairiausiomis situacijomis, tačiau

keistas kai kurių mūsų valdžios sluoksnių nusistatymas, kad tiesiog bendraudami su verslininkais ministrai gali būti įtarti korupcija, vertas gilesnių pamąstymų. Argi ir šiaandien mes vis dar turime kažko bijoti ir elgtis kitaip, negu elgiasi visas pasaulis? Ar kartu su Prezidentu, Premjeru, šalies verslo atstovais ieškoti naujų rinkų yra draudžiama veikla? Ypač tokiose šalyse, kur verslas stipriai priklauso nuo vietos valdžios? Jeigu mes jau atidarėm naujas rinkas, tai darykime solidžiai, iškelta galva. Taip, kaip, pavyzdžiui, prieš mėnesį Turkmenijoje padarė ten viešėjęs Latvijos prezidentas. Atskrido jis moderniu „Boingu“ čarteriniu reis-su su septyniadešimties verslininkų palyda ir išskrido kaip solidžios europinės valstybės vadovas... Jau nekalbu apie sutaupytas lėšas, ką taip mėgstame pabrėžti...

– *Labai svarbus Rūmų veiklos baras – eksporto skatinimas. Ūkio atsivimas iš esmės ir vyksta eksporto augimo sąskaita. Didindamas eksportą, verslas sukuria naujas darbo vietas, diegia pažangias technologijas. Ko ketinate imtis, kad šalies eksporto lyginamasis svoris ir toliau didėtų, koku būdu bandoma dirbti su netradicinėmis rinkomis?*

– Negaliu sakyti, kad daug ir labai sėkmingai įsavinamos netradicinės rinkos, bet pastangų įdėta tikrai nemažai. Rūmų asociacija žvalgosi Artimuosiuose Rytuose, Šiaurės Afrikoje, Pietryčių Azijoje. Šiaandien kur benuvažiuotum, visur randi lietuvių. Nespėjo pasibaigti karas Libijoje, o ten jau bando dirbti keletas lietuviškų kompanijų. Neateisi tu – būtinai ateis kiti.

Žinoma, kai kurios mūsų pastangos nebuvo vainikuotos sėkme. Kas prieš keletą metų galėjo prognozuoti, kad tokia linkme pakryps, pavyzdžiui, įvykiai Sirijoje. ►

„Lietuvos eksporto prizo 2008“ laimėtojos Ūkio ministerijos sekretoriui Gediminui Rainiui prizą įteikia Prezidentas Valdas Adamkus.

– kylanti darbo jėgos kaina Kinijoje. Kitas dalykas, rimčiau pradėta lyginti produkcijos kokybę, griežčiau kontroliuojami kontraktų vykdymo sąlygos ir terminai.

– *Kaip manote, ar Lietuva jau baigia ropštis iš pastarųjų metų ekonominės duobės?*

– Sakyčiau, kad mūsų ekonomika šiandien jau kvėpuoja lengviau negu pernai ar užpernai. Betgi tas lipimas iš gilios duobės yra labai sąlyginis. Aš jį vertinu su nerimu, nes euro zonos skolų krizė dar nesibaigė, ekonomikos augimo juose praktiškai nesimato, o tradicinės Rytų rinkos – Rusijos, Ukrainos – leidžiasi.

Statistika, kuri teigia, kad vidaus vartojimas mūsų šalyje auga, aš ne itin tikiu. Man atrodo, kad prie vidaus vartojimo priskaičiuojamos ir prekės, kurias pas mus perka atvykstantys baltarusiai.

Nors pirmojo šių metų pusmečio šalies bendrasis vidaus produktas išaugo daugiau kaip 4 proc, kai buvo prognozuotas ne daugiau kaip 3,5 proc. augimas, bijau, kad antrąjį pusmetį tokių tempų išlaikyti nepavyks. ■

– *Dėkoju už pokalbį.*

► Jie, beje, visiškai sujaukė verslo situaciją ir kaimyninėse šalyse – Libane, Jordanijoje... Dabar ten tikrai ne verslo metas... Visur pabėgėliai, visur pasienio ir kitokios įtampos.

Ieškojome galimybių Irane, ten vėl situacija sunkiai prognozuojama. Praktiškai neįmanomi tapo bet kokie atsiskaitymai... Bet rankų nenuleidžiame, dirbame. Jau minėjau, nemažų galimybių matome Turkmėnistane, dar šiemet su trąšų sektoriaus didmenininkais ketiname pasižvalgyti Arabų pasaulio šalyse.

O dėl eksporto plėtros pasakyčiau, kad bene labiausiai mums padėtų savotiška inventurizacija, jeigu ji būtų padaryta Ūkio ministerijoje.. Per ką mes eksportą bandome remti? Per įvairiausias programas. O nemažai tų priemonių kaip tik jos žinioje... Dabar jos pernelyg išskaidytos ir paskiros. Čia reikėtų daugiau sisteminio požiūrio.

Nors pagrindinių mūsų eksporto partnerių dabartinė padėtis didelio optimizmo ir nekelia, rengiamės įveikti sunkumus ir toliau plėsti mūsų eksporto geografiją.

– *Ar jums neatrodo, kad Lietuvai trūksta aiškios ūkio plėtros vizijos?*

– Gal iš tikrųjų mūsų valstybei tokios vizijos trūksta? Mes nedi-

deli, galbūt stengiamės būti visur. Pažiūrėkime aplink. Štai Japonija, didelė šalis, o susikoncentravo į mašinų gamybą, buitinę techniką, dar kažką. O mes šokame nuo perdirbamosios pramonės iki baldų, iki lazerių, bandome visko griebtis... Nors turime nemažai gerų tradicinių sektorių, kuriuos, neabejoju, būtų naudinga plėtoti.

Dar visai neseniai buvo plačiai kalbama, kad šalies lengvosios pramonės laukia liūdnas likimas. Dabar lengvoji pramonė laikosi visiškai neblogai, gauna vis daugiau užsakyimų. O pagrindinė to priežastis

AB „Klaipėdos jūrų krovinių kompanija“ – viena iš Klaipėdos prekybos pramonės ir amatų rūmų steigėjų. LPPAR, PPAR archyvo nuotraukos

Europa mūsų godžioji

Dauguma neišmanančių ekonomikos politikų per dešimtmečius susikrovė sau rinkimų kapitalus linksniuodami Rytų grėsmes ir sąskaitas, tačiau apėjo ne mažiau skausmingus Lietuvos istorinius politinius ir ekonominius balansus su Vakarais, kuriuos verta įvertinti pradėjus pirmininkauti ES Tarybai.

Kęstutis K.Urba

Pirmininkavimas Strasbūre prasidėjo vadinamųjų Lietuvos prioritetų pristatymu europarlamentarams bei Komisijai ir Tarybai, o po Prezidentės D.Grybauskaitės pusvalandžio kalbos dar dvejas valandas truko debatai. Juose, kaip įprasta, vėl „visi kalbėjo apie viską“ – energetiką, užimtumą, žmonių ir įvairių mažumų teises, Rytų partnerystę, kartodami tai be jokios loginės tvarkos nelyg „haidparke“. Situacijos senajame žemyne sudėtingumą, netvirtumą bei nuogaštavimus dėl ES ateities geriausiai atspindėjo vieno anglakalbio europarlamentaro reikalavimas Ž. Barozo (Barroso) vadovaujama komisijai pagaliau įkurti darbo grupę ilgalaikio valdymo planui sukurti. Pusantros minutės griežtu reglamentu riboti pasisakymai anaipol nedavė atsakymo į esminius klausimus, rūpinimus visų ES valstybių narių piliečiams, nors mūsų europarlamentarų Z. Balčyčio užaštrintų problemų pavardijimas ar V. Landsbergio dėmesys energetiniam saugumui Rytų kryptimi prašėsi bent jau pusvalandžio tribūnos. Jos Ekscelencijos gi komandos pajėgumai geo- ir makroekonomikos srityje tebekelia rimtų abejonių. Jei teisinga, tai tik todėl, kad pernelyg abstraktu: „skirsime dėmesį, mažinsime nedarbą, kontroliuosime bankininkystę“

– atrodytų, nei pridėsi nei atimsi, tačiau ... Prisiminus dar vieną smūgį Lietuvos kaimui, būtent, PVM mėšai nesulygintas su Lenkijos, nekalbant apie kitas prekes, bei pateiktą D.Grybauskaitės nevykusį palyginimą su viešbučių ar transporto apmokesdinimu, kuris savo esme yra visai kitokioje situacijoje nei pasienio disbalansas, žlugdantis mūsų ekonomiką, taip pat prisiminus pastaruosius debatus Seime belieka padaryti išvadą – dalis aukščiausių savo padėtimi patenkintų politikų visgi nežino, negina tiesioginių Lietuvos interesų, nesuvokdami ir jos situacijos problemiško ir trapumo (apie tai – žemiau). Pirmininkavimas ES – tai ne vien nešališkos kosmopolitinės pozicijos deklaravimas, o geriausia proga Lietuvos pavyzdžiu iškelti mažos valstybės su jos maža ekonomika problemas ir jas spręsti.

Patikimos, atviros ir augančios Europos lozungai masinio nedarbo, rinkų nepastovumo, infliacijų ir kitų makroekonominių nelaimių laikais galėjo apraminti tik politikos diletantus ar lengvatikius, o esminiai klausimai, kaip visada slepiami po politine retorika, yra ekonominio naudingumo – kas ir kiek laimės ar praras. BVP augimas gali reikšti tiek bankų ir stambiųjų korporacijų pralobimą daugelio sąskaita, tiek ir vidurinio sluoksnio stiprėjimą. Beliktų atsidūsti, kad ir dešinėsios Europos pajėgos bus

akivaizdžiai suvokę masinio jaunimo nedarbo pragaištį. Keliantis rimtų abejonių liberalus Europos komisijos „receptų“ efektyvumas išaiškės artimiausiais metais. Kad ir kokias girdėtume panegirikas „įveikusiai krizę Lietuvai“, visgi ji yra užsikrovusi žinomą skolų ir palūkanų našta, su beveik 200 tūkst. bedarbių armija bei emigracija, šešis kartus viršijančia pasaulio vidurkį, beje, ir pranokstančią dešimtį kartų tarpukario laikus. Taip, ūgtelėjo prekių eksporto augimo tempai, belieka melstis, kad duona tebeaugtų taip rekordiškai kaip pernai, o pasaulis ją bei kitas mūsų prekes – trąšas, mišką, baldus ir kitas gėrybes pirktų kaip ligi šiol.

Būta ir laikų, kai nebeperkdavo, o ateidavo „pasiimti“. Vakarų invazija į baltišką žemę prasidėjo su karingų gotų puolimais, nusidriekusiais per visą žemyną dar pirmajame mūsų eros tūkstantmetyje, o sustiprėjus germanų ir slavų kunigaikštystėms bei valstybiniam dariniams vien buvimas Europos kelių centre tapo ne tik mūsų protėvių žemių saugumo, bet ir vardo bei kalbos išlikimo dilema ligi šių dienų. Tragiškas prūsų genčių ir žemių likimas, prasidėjęs nuo jų gyvenvietės dabartinės Torunės vietoje ant Vyslos kranto sudėginiamu 1226 m. bei keletas šimtmečių nuožmių kovų su kryžiuočiais ir jų rytesniais ar šiauresniais laikiniais sąjungininkais, pasibaigęs didžiulės baltiškais vietovardžiais tebe-

► nusėtos teritorijos, prilygstančios šių dienų Lietuvos teritorijai, praradimu, primena žiaurias feodalų kovas dėl žemių ir kitų turtų.

Istorija dar baisesnėmis, žudymo technikos lygi atspindinčiomis priemonėmis Europoje kartojo si gerą tūkstantmetį iki praėjusio šimtmečio vidurio. Be abejo, taika, nusistovėjusi Europoje, kai karai persikėlė į prekybinius finansinius, yra, pasak daugelio europinės politikos lyderių, didžiausia vertybė, tačiau tas filosofo P.Lafargo lygybės talionas, einantis dar nuo barbarystės ir civilizacijų laikais pavirtęs į nuostatą atlyginti „už akį“ pinigais ar kitu turtu, niekur nedingo. Dabartinėje teisėje tarpvalstybinis atlyginimas už karinius nuostolius ir išpuolius yra vadinamas gerai žinomu reparacijų vardu, kurias, beje, Vokietija už I pasaulinį karą baigė mokėti prieš trejetą metų. Ne lietuviškam kantriam būdai inkšti dėl praeities praradimų ar skolų, tačiau kai Briuselis į Seimą atsiunčia „Lietuvos-2050“ projekcijas, iš kurių aiškėja, kad ir toliau būsime Europos atsilikėliai arba, jaunimo žargonu tariant, „lūzeriai“, tai prisiminus ir mūsų konstituciją, draudžiančią žeminti žmonių orumą, turime visą teisę bandyti bent jau išaiškinti tiems visiems „projektuotojams“, kokios sąlygos nulėmė tokią varganą dabartinę Lietuvos situaciją ir ką turėtume daryti, kad būtų kitaip.

Prūsija, Austrija ir Rusija pasidalino marų ir ilgamečių karų su visais kaimynais išsekintą Lietuvos-Lenkijos valstybę 1795 m. Už „tuteišyną“ – Želigovskio kordoną, atseit neatsilaikytume prieš TSRS, galime „dėkoti“ Antantės valstybių blokui. Už užsibuvimą Klaipėdos uoste iki 1923 m. – Prancūzijai. Už 1939 m. Klaipėdos užgrobimą – nacistinei Vokietijai. H.Geringas 1942 m. rugpjūčio 6 d. nurodė: ir iš Lietuvos „turi būti išsiurbta viskas“. Tai gi mums gerokai skolingos vienos ašies Vokietija, Ispanija, Italija, Ven-

grija, Rumunija, o už Miuncheną, kai buvo viltasi, kad Hitleris suks ie-nas tik į rytus – ir Anglija bei Prancūzija. Tokios buvo Antrojo pasaulinio karo realijos – Vakarai vylėsi, kad nuolaidomis fiurerį nukreips į Rytus, o Stalinas buvo įsitikinęs, kad įveiks Vakarų frontuose nualintą Vokietiją ir pergalingai nužygiuos pasaulinės proletariato revoliucijos vado sosto link. Apsišovė visi, o laimėjusiųjų nebuvo – tik nugalėtojai ir nugalėtieji bei dešimtys milijonų žūčių ir baisias kančias patyrę išlikę gyvieji Europos žmonės ir ne tik jos tautos. Beliktų priminti, kad Miuncheno suokalbį, Ribentropo-Molotovo pakto nuostoliai Lietuvai yra įvertinti 800 mlrd. JAV dolerių.

Mūsų emigrantų su pasauliu balansas yra iškalingas: jei kasmetes valstybės biudžetines išlaidas apie 600-700 tūkst. ugdytinių švietimui vertintume 3-4 mlrd.Lt, tai per pastarąjį dvidešimtmetį jos lygiuojasi į išpuodingą maždaug 70 mlrd.Lt sumą. Pridurkime išlaidas bei praradimus dėl išankstinio AE II bloko uždarymo, dėl išankstinio atsisakymo nuo žemdirbystės, žuvų kvotų ir laivyno supjaustymo ir tada ES pervesti Lietuvai dar ir su įsipareigojimu šeštadalį grąžinti tie 36 mlrd.Lt 2007-2013 m. bei keletas ankstesnių milijardų tikrai nublanksta nežiūrint gausių europinę paramą reklamuojančių „karabaso-barabaso“ skydų prie kelių bei aikštynų. Taigi turime teisę klausiti – kuo dabartinė ES centro politika skiriasi nuo iki tol vyravusios Europoje per šimtmečius? Ji tapo gerokai civilizuočiau – vyrauja ne tiek jėga, kiek apsukrumas, ekonominiai „lošimai“, pridengti politine demagogija, užmaskuojant tikrąjį turtinį interesą šioje etninių civilizacijų karų epochoje.

Laimi tie, kurių eilinio starto pozicijos buvo stipresnės, tie, kurie prispausdino daugiau savo valiutų, kurių geresnės technologijos ir aukštesnė darbo, ir ne tik, kultūra. Lemia ir geografinė, geo-

politinė padėtis bei istorinė situacija – du šimtus metų nekariavusi Švedija klesti, kaip ir jos bankininkystė. Pažvelkime, kuo gali baigtis Lietuvai linksniuotas Strasbūre kaip didžiausia vertybė absoliutus prekybinės laisvės I bei II paketų įgyvendinimas, įtraukiant bemutei prekybai ir JAV, bei bendros, šiaip jau neblogos energetinės europinės rinkos, jei turėtume savo jėgainę, sukūrimas. Tebeleisdami milijardines sumas energetiniams resursams įsigyti, neturėdami patikimų saugiklių žemės sklypų piliečių nuosavybėje išlaikyti, 2015 m. susidursime su pieno kvotų atsisakymu, o 2017 m. – ir cukrinių runkelių. Tai reiškia, kad praradus savo mėsos auginimo potencialą ir neatsigavus mūsų nesutvirtėjusiems šimtui tūkstančių smulkesnių pieno, laukininkystės ar kitokių ūkių, taip ir nesulaukusių 2013 m. lygių išmokų, beje, numatytų Lietuvos stojimo į ES sutartyje, teks konkuruoti su daugelį dešimtmečių geresnėmis sąlygomis dirbančių kitų Europos valstybių žemdirbiais. Ar kas nors vertina masinių bankrotų rizikas, kaip ir Lietuvos žemių iš užsienio įsigijimus per tarpininkus?

Istoriniais laikais užpuolikai, sudeginę kaimą nusivarydavo gyvulius ir vergus, dabar gi pirmųjų ne itin belikę, o antrųjų nereikės niekur ginti – dirbs po antstolio sprendimo su kaupu ar moderniu padargu, tačiau ne sau, o savininkui iš užsienio, nors konstitucijoje ir parašyta – šventa nuosavybė yra neliečiama, ir dar gražių ditirambų apie Lietuvos valstybę preambulėje prisakyta. Visgi ne viskas dar prarasta, tad atidžiau pažvelkime į ES politiką, kad ir žemės ūkio eksporto srityje, norėdami suprasti, kuo ji remiasi – iš kur jų pelnas. Skaičiai iškalingi – 2008-2010 m. trys gaminiai, sudarę didžiausią ES žemės ūkio ir maisto produktų eksporto dalį, buvo spirtiniai gėrimai – 6,339 mlrd. EU, vy-

nas ir vermutas – 6,216 mlrd. EU, grūdų produktai – tik 5,192 mlrd. EU. Pietų Europos kulinarinės tradicijos ir jų sklaida į „afrikas, ameriką“ ar net „azijas“, kaip ir į mūsų kraštus, yra bent jau suvokiamos. Visgi, kai pasaulyje badauja beveik 1 mlrd. žmonių, anglosaksiškas „šnapso – viskio“ biznis laikytinas ir nusikalstamu. Jis vyksta su tyliu pritarimu liberalių bei konservatyvių politikų, nenorinčių ar nesuge-

mirkusių žemių bei apie 70 tūkst. trobų užkaltais langais. Akivaizdu, kad mažų permainų Lietuvos kaimo 2014-2020 m. politika nykros procesų nesustabdys, todėl vienintelė išeitis valdančiai koalicijai ir valdininkams įsiklausyti į premjero Algirdo Butkevičiaus 2012 m. išsakytus žodžius „Ekonomikos ir visuomenės“ žurnalui, kad valstybė pati turi kurti darbo vietas ir kad vieną opiausių žemės ūkio proble-

dabartinei ES bendrajai žemės ūkio politikai. Ir taip yra daugelyje sferų, kurių bepaimtume – ar tai būtų biokuro rinka, ar brangiausių ES vaistų, ar malūnų ar pieno supirkėjų: atsitiktinai bei tikslingai susiformavę karteliniai monopoliniai susitarimai ir jų diktuojamos aukštos kainos yra mažų valstybių mažų ekonomikų neišvengiamas tragiškas jas žlugdantis bruožas, kuriam tegaliu priešpastatyti valstybinį reguliavimą ir konkurenciją.

Galime triukšmauti, kad Kiprui Briuselis atseikėjo lyg niekur nieko 10 mlrd. EU jo bankų gelbėjimui, o mums iš savų ES skiriamų nelyg reparacinių 44 mlrd.Lt neduos už 10 mlrd.Lt naują AE jėgainę statyti, galime reikalauti, kad euroderybinkas P.Auštrevičius atidžiai peržiūrėtų buvusią sutartį ir siūlytų naują, tačiau baisiausia, kad pernelyg tylūs mūsų politikų Briuselyje ir Vilniuje balsai. Pirmininkavimas suteikia ir progą pasigalvoti, ir nušviesti pasaulį, kad Lietuvos demografinės, energetinės, besiplėtojančios kaimo ir kultūrinės nykros problemos, vadintinos su valstybės finansų situacija ir nacionaline katastrofa, visgi yra sprendžiamos. Įveikiamos, kaip ir panašios kitų mažų valstybių, tačiau ne su šia stambiojo bankinio kapitalo liberalkonservatizmui ištikima parsidavusia 30 tūkst. eurobiurokratų armija, kuri kasdien vidutiniškai sugeneruoja po septynias tvarumo, darnos, atsakingumo, konsolidavimo burtažodžių pilnas direktyvas ir toliau „sunkia“ smulkių, neišprususių, nesolidarių savanaudžių ar savo kiemo tvorą tematančių darbštuolių, kuriems ant sprando – ir įvairaus plauko godūs dešinieji ar dalis naivokų kairesnių politikierių, pakraščius.Tikiu europietiško humanizmo, bendruomeniškumo, teisingumo vertybėmis, bet už jas, kaip ir viską šiame gyvenime, reikia gerokai pakovoti. Žymiai smarkiau, nei iki šiol. ■

Europą bimbalai užpuolė. S. Žuko karikatūra. 1938

bančių užtikrinti žymiai prasmingesnių grūdų mainų su trečiojo pasaulio valstybėmis, o ne jų vertimo spiritu. „Biznieriai“ vakarietiškais „birzgalais“ bei blizgučiais nelyg indėnus stiklo karoliais apmonija ir Baltijos šalių gyventojus: alkoholio verslas yra itin naudingas savininkui, bet vis vien – bent trigubai nuostolingas valstybei. Beliktų šaukti – gerk midų lietuvišką, bet tai tik nedidelė dalis darbo!

Besiplėtojanti Lietuvos kaimo nykra yra viena opiausių mūsų valstybės bėdų – probleminiai, visų pirma, sava demografija, regionai toliau plečiasi, o tai bene geriausiai atspindi apie 26 tūkst.km apleistų magistralinių melioracijos griovių ir apie ketvirtį milijono ha už-

mų – žemą smulkaus ūkio našumą tegali pakelti valstybės dotuojami modernios technikos centrai, talkinsiantys smulkiesiems ūkiams, neįperkantiems kombainų ir kitos geresnės technikos, jei pasėliai savininkų plotuose bent jau minimaliai bus apjungiami efektyviai mašinų panaudai. Radikalus problemos sprendimas būtų agrarinių dalykų žinovo A.Damanskio siūlymas – valstybinės AB „Lietuvos agroservisas“ steigimas, pridurčiau, su konsultavimo, melioravimo, kalkinimo, tręšimo, technikos ir prekybos paslaugomis siekiant minimalios naudos valstybei, o likusios – ūkiui. Tačiau buvęs žemės ūkio ministras E. Makelis bus teisingai pabrėžęs – tai iš esmės prieštarauja

Apie kapitalo ir darbo apmokestinimą

Vytenis Paulauskas

Gegužės mėnesio „Gairių“ numerį išreiškiau savo abejones dėl darbo grupės, turėjusios pateikti pasiūlymus, kaip reikėtų pertvarkyti Lietuvos mokesčių sistemą, objektyvumo ir konstruktyvumo.

Darbo grupės pateiktos išvados mano nuogaštavimai patvirtino. Vyriausybė S. Jakeliūno darbo grupei suformulavo užduotį sumažinti apmokestinimą darbu ir padidinti kapitalui, kartu nepadarant nuostolių valstybės ir „Sodros“ biudžetams. Tačiau darbo grupė viską padarė atvirkščiai.

Iš pirmo žvilgsnio siūlymas perkelti „Sodros“ mokesčių nuo darbdavio ant darbuotojo pečių gali atrodyti tik formalus visai nekaltas veiksmas, nieko labai nekeičiantis. Tačiau jeigu taip būtų padaryta, tai darbuotojo (kitais sakant – darbo) apmokestinimas padidėtų daugiau kaip dvigubai, o kapitalo valdytojo (kitais sakant – kapitalo) apmokestinimas atitinkamai sumažėtų. Šiuo metu dirbant žmogus „Sodros“ įmokų moka 3 proc. savo pajamų, o darbdavys – 31 proc. Tokiu atveju darbdaviui darbuotojas, gaunantis minimalų atlyginimą, kainuoja 1310 litų per mėnesį. Jeigu 31 proc. reikėtų mokėti pačiam darbdaviui, tai jo atlyginimas sumažėtų nuo 1000 iki 690 litų, o darbdaviui darbo jėgos kaina sumažėtų nuo 1310 iki 1000 litų. Taigi iš visos tos manipuliacijos laimėtų darbdavys (kapitalas), o pralaimėtų darbuotojas (darbas). Tačiau galbūt „Sodros“ įmokai, panašiai kaip ir fizinių asmenų pajamų mokesčiui, būtų taikomas neapmokestinamasis minimumas? Tokiu atveju didžiulės lėšas prarastų „Sodros“ biudžetas. Jeigu neap-

mokestinamasis minimumas bus 570 litų, tai jį taikant ir „Sodros“ įmokai, „Sodra“ kas mėnesį neteks beveik 180 litų nuo vieno darbuotojo, o iš viso per metus „Sodros“ praradimai sudarytų maždaug du milijonus litų.

Vienas pagrindinių akcentų socialdemokratų programoje dėl mokesčių sistemos pertvarkos buvo progresinių mokesčių įvedimas. Tačiau šiuo atveju, panašiai kaip atsitiko su darbo ir kapitalo apmokestinimu, praktiškai viskas buvo padaryta atvirkščiai. S. Jakeliūno darbo grupei pasiūlius Seimas nusprendė panaikinti progresyvumą „Sodros“ sistemoje ir įvesti vadinamąsias lubas. Kitaip sakant tie, kas gauna daugiau kaip 5,5 tūkst. litų per mėnesį, bus atleisti nuo „Sodros“ įmokos už tą atlyginimo dalį, kuri viršija 5,5 tūkst. litų – „Sodros“ biudžetas dėl to netektų maždaug pusės milijardo litų. Tos lėšos atitekt arba kapitalo valdytojams (kapitalui), arba didžiausias pajamas, didžiausius atlyginimus gaunantiems asmenims.

Siekiant padidinti kapitalo apmokestinimą ir reikia orientuotis į verslininkus – daugiau apmokestinti jų veiklos rezultatus, jų gaunamą pelną, dividendus. Pelno mokesčio nesiūlė didinti nei S. Jakeliūno darbo grupė, nei vyriausybė, nei Seimas.

Iš viso ta problema – darbo mokesčius mažinti, o kapitalo – didinti, yra dirbtinė. Ją išprovokavo būtent kapitalo savininkai-verslininkai. Mat darbo mokesčių mažinimas didina tų kapitalo savininkų-verslininkų pajamas, pelnus. Darbo apmokestinimą norima sumažinti ne siekiant padidinti darbuotojų pajamas, bet atpiginti darbo jėgą. Darbo jėgos kainą su-

darbo darbuotojams mokamas atlyginimas ir valstybei bei „Sodrai“ mokami mokesčiai. Darbo jėgos kainą siekė sumažinti ir buvusi A. Kubiliaus vyriausybė. Ji tai darė sumažinusi fizinių asmenų pajamų mokesčių, liberalizuodama darbo santykius, nedidindama minimalaus atlyginimo (dėl to esant infliacijai realus atlyginimas mažėja) ir toleruodama darbo įstatymų pažeidimus, šešėlinę ekonomiką. A. Kubilius pareiškė, kad pagal darbo jėgos pigumą Lietuva iš visų ES valstybių yra trečioje vietoje. Sakoma, kad kuo darbo jėga bus pigesnė, tuo šalies ekonomika bus konkurencingesnė, tuo valstybė ekonomiškai labiau klestės. Taigi, būdama trečioje vietoje pagal darbo jėgos pigumą, Lietuva turėtų būti trečioje – prizinėje vietoje ir pagal ekonomikos lygį. Deja, vaizdas yra visiškai priešingas.

Dabar kalbama apie būtinumą padaryti darbo santykius lankstesnius. Tas darbo santykių „lankstinimas“ yra tas pats darbo santykių liberalizavimas, kurio A. Kubiliaus vyriausybė nespėjo iki galo įgyvendinti, nes tam priešinosi tuometė opozicija, kuriai priklausė ir socialdemokratai. Darbo santykius sulankstyti, išlankstyti norima ir dėl to, kad darbdaviams būtų atpiginta darbo jėga, kad jiems nereikėtų savo darbuotojams mokėti išeitinių pašalpų juos atleidžiant iš darbo, kad nereiktų mokėti už viršvalandžius, kad būtų galima nuslėpti tikrąją darbo laiko trukmę tokio būdu slepiant mokesčius nuo valstybės. Keista, kad ne tik liberalai ir A. Kubilius, bet ir kairieji nori tokio būdu įteisinti šešėlinę ekonomiką.

Ministras pirmininkas A. Butkevičius yra sakęs, kad vyriausybė

panaudojo 80 proc. S. Jakeliūno darbo grupės pateiktų siūlymų. Manau, kad galbūt tiek pasiūlymų bus panaudota ateityje, nes vis dėlto kol kas vyriausybė pritarė tik kosmetiniams mokesčių sistemos pataisymams, kurie, bent jau kaip teigia finansų ministras R. Šadžius, nepadidins valstybės biudžeto deficito. Tačiau jeigu būtų įgyvendinti visi S. Jakeliūno pateikti siūlymai, tai tas deficitas padidėtų keliais milijardais litų. Todėl, suprantama, kad tai reikėtų ne tik Vyriausybės, bet ir visos valstybės žlugimą.

Teigiamai reikėtų vertinti tai, kad nebuvo sumažintas pridėtinės vertės mokestis mėsai ir kitiems maisto produktams, taip pat tai, kad buvo apmokestintos palūkanos nuo didelės vertės indėlių, viršijančių milijoną litų. Tačiau kartu buvo sumažintas dividendų apmokestinimas nuo 20 iki 15 proc. Pelno mokestis nedidindamas, o dividendų – sumažinamas. Tai reiškia, kad kalbos apie didesnę kapitalo apmokestinimą tėra tik demagogija, o faktiškai viskas daroma priešingai.

Reikėtų pritari ir alkoholio bei tabako akcizų didinimui. Tačiau kodėl tas padidinimas buvo toks mikroskopinis? Akcizas alui buvo padidintas tik 3 centais, vynui – 16 ct, degtinei – 11 ct. Kadangi realus atlyginimas padidinus minimalų atlyginimą šiemet siek tiek padidėjo, tai reiškia, kad alkoholis ir rūkaliai vartotojams netgi atpigo, nes tas dėl akcizų padidinimo pabrangimas yra mažesnis negu atlyginimo padidėjimas. Alkoholio ir rūkalų vartojimas lemia daugybę nelaimių. Daugiau kaip pusę savižudijų lemia alkoholio vartojimas, dėl jo vyksta ir nelaimės keliuose, ir žmogžudystės. Dėl alkoholio vartojimo ir rūkymo žmonės serga įvairiomis ligomis ir miršta anksčiau laiko. Todėl būtina mažinti šių žmonių žudančių prekių vartojimą. Lengviausia tai galima padaryti didinant kainas. Rūkalų ir alkoholio kainos turi didėti daug sparčiau

negu didėja žmonių pajamos. Dėl to laimėtų ir valstybės biudžetas, nes didėtų pajamų surinkimas iš šių žalingų ūkio veiklų. Nereikėtų tikėti lobistų gąsdinimais, kad akcizų didinimas sužlugdys verslą. Verslas yra labai gyvybingas, o jeigu verslas, kuris pelną gauna vykdydamas tautos naikinimą, netgi ir žlugtų, dėl to reikėtų tik džiaugtis.

Akis badyte bado realios problemos švietime, sveikatos apsaugoje, vidaus reikalų sistemoje, savivaldybėje. Absoliuti daugumata problemų yra susijusi su lėšų trūkumu. Todėl vyriausybė visų pirma ir turi spręsti šią problemą – kaip padidinti lėšų surinkimą į valstybės ir „Sodros“ biudžetus. Šiuo atžvilgiu teigiamas dalykas buvo minimalaus atlyginimo padidinimas. Tai padidino pajamų į valstybės biudžetą surinkimą iš fizinių asmenų pajamų mokesčio, buvo viršytas ir pajamų surinkimo į „Sodros“ biudžetą pirmo šių metų pusmečio planas. Nepasiteisino laisvosios rinkos šalininkų gąsdinimai, kad minimalaus atlyginimo didinimas padidins ir nedarbą. „Eurostat“ duomenimis, pirmąjį šių metų ketvirtį (tai yra tada, kai buvo padidintas minimalus atlyginimas, ir kai pagal „ekspertų“ prognozes nedarbas turėjo didėti) sparčiausiai užimtumas didėjo Lietuvoje (net 2,4 proc.), o visoje ES tuomet dirbančių žmonių sumažėjo 0,2 proc.

Kadangi minimalaus atlyginimo didinimas pasiteisino, Vyriausybė turėtų ir toliau tęsti pradėtą darbą dar labiau didindama minimalų atlyginimą ir tokio būdu skatindama ekonomikos augimą per vidaus paklausos didėjimą. Deja, atrodo, Vyriausybė išsigando savo padaryto ryžtingo žingsnio ir, pataikaudama laisvosios rinkos šalininkams, ėmė trauktis padidinus neapmokestinamąjį pajamų minimumą, kurio tikslas yra kompensuoti kapitalo valdytojams nuostolius, kuriuos jie patyrė dėl minimalios algos pa-

didinimo. Toks valstybės dosnumas privatinkams tuo metu, kai praktiškai beveik visos valstybinės institucijos po A. Kubiliaus „taupymo“ politikos yra ant bankroto ribos, visiškai nepateisinamas. Vyriausybė visų pirma turi stiprinti valstybines institucijas didindama jų finansavimą. Tuo tarpu didinti verslininkų gaunamus pelnus yra visiškai beprasmiška, nes tie pelnai dingsta kaip kiaurame maiše, ne-duodami jokio rezultato.

Vyriausybė pažadėjo policininkams kitais metais atlyginimų didinimui skirti 100 mln. litų. Tuo visais limitais, kuriuo Vyriausybė gali didinti biudžetinių įstaigų finansavimą, praktiškai ir bus išsemtas. Mat nors kitais metais valstybės biudžetas dėl ekonomikos augimo ir infliacijos turėtų papildomai gauti nuo dviejų iki trijų milijardų litų, tačiau iš tų kelių papildomų milijardų valstybės reikmėms finansuoti bus galima panaudoti tik šiek tiek daugiau kaip 700 mln. litų. Taip nustato vadinamasis finansinio stabilumo įstatymas. Prezidentė D. Grybauskaitė reikalauja, kad tas finansinio „stabilumo“ įstatymas taptų konstituciniu. Jeigu taip būtų padaryta, tai reikėtų, kad valstybės biudžeto išlaidos būtų išaldytos neribotam laikui, gal net ir šimtui metų. Dėl to nebūtų galima ne tik didinti atlyginimų biudžetinėms ir pensijų pensininkams, bet ir kurti naujų darbo vietų valstybiniame sektoriuje. Laikui bėgant visas valstybines funkcijas neišvengiamai tektų arba privatizuoti, arba visai panaikinti. Beje, įdomu, kaip su finansinio stabilumo įstatymu derintųsi naujos atominės elektrinės statyba, kuri Lietuvos skolą padidintų mažiausiai dvidešimčia milijardų litų?

Norint iš esmės pakeisti ir pagerinti padėtį visoje srityse, visų pirma reikia pakeisti finansinio stabilumo įstatymą taip, kad jis iš tikrųjų leistų stabilizuoti valstybės finansus, o ne būtų valstybės naiki-

► nimo priemonė. Kitais metais minimalus atlyginimas nebus didinamas motyvuojant tuo, jog tam nėra pinigų, jų neleidžia skirti finansinio stabilumo įstatymas. Tačiau juk padidinus minimalų atlyginimą finansinis valstybės stabilumas padidėtų, nes padidėtų pajamų surinkimas į valstybės biudžetą, o tai leistų mažinti valstybės biudžeto deficitą ir valstybės skolą.

Pajamas į valstybės biudžetą leistų padidinti ir progresinių mokesčių įvedimas, jeigu šio tikslo – padidinti įplauką į valstybės biudžetą ir būtų siekiama. Deja, politikams progresinių mokesčių idėja reikalinga tik tam, kad jie galėtų pasikelti savo reitingus teigdami, jog progresiniai mokesčiai yra panacėja, kuri išspręs visas valstybėje egzistuojančias socialines problemas, sumažins socialinę atskirtį. Tačiau politikai niekada nepasako, kaip tos problemos bus sprendžiamos su tų progresinių mokesčių pagalba. Pateikus konkrečius progresinių mokesčių tarifus paaiškėja, kad įvedus būtent tokius mokesčius, kokie siūlomi, socialinės problemos dar labiau paaštrėtų, nes valstybės biudžete susidarytų didžiulė skylė, dėl to dar mažiau pinigų liktų spręsti žmonių socialinėms problemoms. Tokie progresiniai mokesčiai, kokius siūlo politikai, dar labiau sumažintų darbo jėgos kainą, sumažinant fizinių asmenų pajamų mokestį. Įvedus progresinius mokesčius turtingiesiems mokesčių siūloma arba visai nedidinti, arba juos didinti tik labai simboliškai ir tik patiems turtingiausiems asmenims.

Deja, kažkodėl nė vienas politikas nesiūlo tokio progresinių mokesčių varianto, kuris didintų ne kapitalo valdytojų pelnus, bet valstybės pajamas. Tokiu atveju mažas pajamas gaunantiems asmenims fizinių asmenų pajamų mokestį reikėtų palikti tokį, koks yra ir dabar, o didesniu tarifu apmokestinti didelį atlyginimą gaunančius asmenis. ■

Ar kada nors turėsime progresinius mokesčius?

Dabartinė Vyriausybė, kurioje dominuoja socialdemokratai, rengia mokesčių pertvarką. Vėl kyla diskusija dėl progresinių mokesčių. Ar pavyks juos įgyvendinti?

Pernai prieš Seimo rinkimus socialdemokratai, kaip įprasta prabilę apie progresinius mokesčius, kalbėjo apie tai, kad mėnesio pajamos iki 1200 litų turėtų būti apmokestintos 5 proc. tarifu, iki 8 tūkst. litų – 20 proc., o pajamos, viršijančios šį dydį, – 35 proc. tarifu.

„Prieš pusmetį naiviai tikėjau, kad socdemai įves progresinius mokesčius“, – sako politikos apžvalgininkas Kęstutis Girnius, nuosekliai pasisakantis už šiuos mokesčius. Pesimistines nuotaikas kelia Vyriausybės darbo grupės, vadovaujamos premjero patarėjo K. Jakeliūno, suformuota nuomonė, kad dabar plačiai taikyti progresinius mokesčius Lietuvoje nėra galimybių – esą žmonės gauna pakankamai mažus atlyginimus, todėl įvedus tokią mokesčių sistemą, būtų prarasta dalis biudžeto pajamų.

K. Girnius nepritaria mėginimui sukurti progresinių mokesčių regimybę, padidinus neapmokestinamąjį pajamų dydį (NPD). „Mokesčių lengvatos vargingesniems gyventojams ir progresiniai mokesčiai – du skirtingi dalykai“, – teigia politologas. – Net padidinus NPD daugelis vargingesnių žmonių mokės proporcingai daugiau mokesčių negu turtingesni, nes būtiniausios prekės, skirtingai negu palūkanos ir dividendai, apmokestinamos 21 proc. tarifu. Mokesčiai yra progresiniai, kai pasiturintieji apmokestinami didesniais tarifais“. Pasak K. Girniaus, šiuo metu Lietuva yra vargingųjų apmokestinimo lyderė, nes visa jos mokesčių sistema nepaprastai regresyvi. Pajamų mokesčiai – proporciniai, nekilnojamojo turto mokestis nėra, pridėtinės vertės mokestis – didelis, maistui ir kitoms būtiniausioms prekėms mažesnio tarifo netaikoma, nors daugelyje Europos Sąjungos šalių tai daroma.

Seimo pirmininko pavaduotojas, LSDP vicepirmininkas Algirdas Sysas įsitikinęs, kad dabar, kai Vyriausybei vadovauja socialdemokratai, kliūčių įvesti progresinius mokesčius nėra. Tam, pasak jo, susiklostė ypač palankios aplinkybės. Konstitucinis Teismas liepos 1 d. nurodė, kad būtina grąžinti 2009 m. nurodžius atlyginimus valstybės tarnautojams, teisėjams ir politikams. A. Syso paskaičiavimais, spalio mėnesį, kai Vyriausybė turės pateikti siūlymą, kaip įgyvendins šį KT nutarimą, jau susidarys 1,2 milijardo Lt skola. „Tik progresiniai mokesčiai galėtų kompensuoti šiuos praradimus, – teigia A. Sysas. – Vyriausybė problemą turi spręsti ne vargingesnių, o turtingesnių žmonių sąskaita, todėl progresiniai mokesčiai – vienintelė gera išeitis“.

Politiko užregistruotame projekte siūloma, kad iki 4 tūkst. Lt uždirbantiems asmenims būtų paliktas 15 proc. tarifas. Antroji grupė būtų apmokestinta 25 proc. tarifu, o turtingiausiaji – 40 proc. Tokiu būdu, pasak A. Syso, nesunkiai pavyktų surinkti apie 1 mlrd. Lt.

Jis kiekvieną kadenciją rengia ir teikia Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo pataisas, siekdamas, kad būtų įvesti progresiniai mokesčiai. „Norėčiau, kad ir Lietuvoje norma taptų tai, kas kitose Europos šalyse tapo norma jau prieš dešimtmečius“, – sako A. Sysas, kartu pripažindamas tai, kad dažnai tenka įveikti kitokį požiūrį puoselėjančiųjų pasipriešinimą. ■

Žiniasklaida be kalbos kultūros?

Antanas Salys

Visko turim daug – laikraščių, žurnalų, radijo stočių, televizijų kanalų. Tik tiesos, kultūros ir taisyklingos lietuvių kalbos vis mažiau ir mažiau... Lietuvių kalba skurdinama, stumiamą iš gyvenimo, gal tik menčiau negu XIX amžiuje. Anglų kalbai meldžiasi net pačios didžiausios galvos, pačios dar nepramokusios taisyklingai kalbėti lietuviškai.

Knygynai neretai tampa nemokamais muziejais, kur turtingieji neina, nes skaityti knygas neturi laiko, kadangi domisi tik akcijų kursais, o vargingesnieji įkiša nosį pavėpsoti į knygų viršelius, kol mokesčio neprašo, kaip muziejuose. Lentynose daugiausia tik verstinė literatūra, savi autoriai daug neparašo, o jei kurio knyga ir pasirodo – knygynuose siaubingos kainos. Visur verslas, mokesčiai, pelnas. Bibliotekos naujų knygų irgi mažai begauna. Miestuose ir rajonuose tarybiniais metais veikusios Knygų bičiulių draugijos sunaikintos kaip „sovietinė“ atgyvena. Ar knygas dabar skaityti, kai narkotikai ir svaigalai savo apogėjų pasiekė? Visur atviros sienos, Šengeno erdvė, beribė laisvė... Deklaruojam, kad žengiam į pažangą (niekas nepaneigs, kad jos nėra), bet kai kuriose srityse einam atgalios arba ritamės ten, kur jau esam buvę...

Auksinės nesąmonės

Pasigendu „Šluotos“ žurnalo, jo feljetonų, humoreskų, miniatiūrų, šiaip auksinių minčių. (Apskritai dabar žurnalistikos žanrai tapo nežinomi, lyg jų ir nebūtų buvę). Ėmiau save guosti, kad ir be „Šluo-

tos“ galima gyventi. Paieškojus juoko (tiesa, jis dažniausiai būna graudus) galima rasti kasdien. Jo pažeria spauda, mažai atsilieka radijas, televizija. Dabar meluojama ne tik balandžio pirmąją, bet kasdien. Visas tas perskaitytas ar išgirstas nesąmones imu vadinti „auksinėmis“ mintimis, nors ano satyrinio žurnalo skelbiamų frazių Auksinių minčių skyrelyje nereikėjo rašyti kabutėse. Jos buvo natūraliai naivos ir sveikos. Nuo dabartinių pikta ir graudu, kad autoriai ir redaktoriai dar jauni susirgo skleroze ir net nesigydo.

Skaitau daug. Patogiausia ir pigiausia tai daryti bibliotekoje. Turtėju žiniomis, o tiksliau – nesąmonėmis. O kai iš nesąmonės pasijuoki, praturtėji vitaminu C. Štai iš vieno Telšių savaitraščio sužinojau, kad rašytojas P. Cvirka buvo tapęs 1918 m. vasario 16-osios akto 21-uju signataru ir net buvęs garsumu antras po J. Basanavičiaus. (Kai buvusiai redaktorei, beje, mokytojui, priminiau, jog tada P. Cvirka tik baigė devintuosius, išgirdau: „O man taip sakė“. Iš tų žodžių supratau ir ko dabar išmoksta mokytojui, ir kas gali būti redaktoriumi). Dar daugiau painiavos su 1990 m. kovo 11-osios akto signatarais. Ne tik spaudoje bei kitur signataru vadinamas, bet ir į oficialų signatarų sąrašą, skelbiamą net internete, įrašytas monsinjoras, karo kapelionas ir net kelių erelis (vienas trijuose) A. Svarinskas. Aukščiausiosios Tarybos deputatu jis išrinktas tik po pusantrų metų, kai buvo pasirašytas visiems žinomas Aktas, t.y. kai liko laisva apygarda mirus tikram signatarui. Signatarėmis jau ne kartą pavadintos ir teismų slenkščius už šmeižtą mindanti kriminologė R. Gajauskaitė bei

advokatė Z. Šličytė, nors jos išrinktos pakartotiniuose rinkimuose jau po 1990 m. kovo 11-osios.

Nesuminėti, kiek nesąmonių patenka į spaudą, eterį, ekraną. Kažkas išgirdo kažkur varpus skambant ir jau žinių trimituoja. Štai, pavyzdžiui, keletas nesąmonių, kurios neužkliuvo vieno ar kito respublikinio dienraščio leidėjams. Neva TSRS Belovežo girioje išardė Rusijos, Baltarusijos bei Ukrainos vadovai Borisas Jelcinas, Stanislavas Šuškevičius ir Leonidas Kučma. (Deja, tada Ukrainos prezidentu buvo Leonidas Kravčiukas). Į Kijevą gelbėti Viktoro Juščenkos skrido neva Valdas Adamkus ir Lechas Kačinskis. (Deja, tada Lenkijoje prezidentavo Aleksandras Kačinskis).

Maniau, kad kiekvienas, net iš miego pabudintas, pasakytų, kad Lietuvos Respublikos himno autorius yra Vincas Kudirka. Bet štai vieną dieną respublikiniame dienraštyje skaitau pirmąją tautiškos giesmės pastraipą ir akys išvirsta ant kaktos. Autorystė priskiriama Maironiui. Arba štai vienas žinomas autorius, net kelias knygas parašęs, Vilniuje leidžiamame dienraštyje pažėrė tokios „išminties“: girdi, Simonas Daukantas studijuoti į Vilnių ėjęs ne iš savo gimtųjų Kalvių, esančių dabartiniame Skuodo rajone, bet iš Varnių. Gal koks šių dienų jaunuolis pagalvotų, kad Simonas iš Varnių nužingsniavo iki Laukuvos ir Žemaičių plento šalikele toliau leidosi į kelionę. Bet kai Žemaičių plentą tiesė, šio istoriko bei rašytojo kauleliai buvo sudūliję. Tiesa, Varniuose S. Daukantas yra gyvenęs, bet jau senatvėje, kai buvo baigęs mokslus Vilniuje, pasidarbavęs Rygoje bei Sankt Peterburge. ►

► Mokslinčiai su nebaigtu pradiniu

Man visada lietuvių kalba buvo patigražiausia. Bet kai prieš 50 metų pirmą kartą nuvažiauvau į Šakius dar ne dirbti, o tik susipažinti su rajono valdžia ir būsimoju kolektyvu, ji tapo gražiausių gražiausia. Rajono pirmojo asmens laukiamajame išgirdau tokią dainingą zanavykų šnektą, kad iškart supratau, kad tik šis kraštas Lietuvai tegalėjo duoti lietuvių bendrinės kalbos tėvą Joną Jablonskį. Ir dar pridėti kitą žymų žmogų – lietuviškosios stilistikos tėvą Juozą Pikčilingį. Šis Vilniaus universiteto profesorius, kaip ir poetas Pranas Vaičaitis, – sintautiškas, mokęs žurnalistikos studentus visų kalbos grožio paslapčių, ypač akcentuodavo taisyklingumą. Tai neįmanoma nepaisant gramatikos normų, piktnaudžiaujant tarptautiniais žodžiais, nevengiant barbarizmų, vertalų iš kitų kalbų, o pastaruoju metu net specialiai lietuviškus žodžius kryžminant su politikų pramanais...

J. Jablonskis, dar žinomas kaip Rygiškių Jonas, parašė lietuvių kalbos gramatiką, sintaksę, specialų vadovėlį mūsų gimtajai kalbai išmokyti, apibūdino linksnius ir prielinksnius ir nuveikė daug kitų gerų darbų, kad kalbėtume vaizdingai, atsisakydami svetimžodžių. Juk gryninti lietuvių kalbą, kad ji taptų bendrine, buvo labai svarbu ir nelengva. Mažos tautos gimtasis žodis buvo paveiktas rusinimo, polonizacijos, germanizacijos, kaip panašiai dabar į mūsų kalbą brukami anglicizmai. Kai minime savaitės dienų pavadinimus, prisiminkime, kad taip jas pavadino J. Jablonskis. Jis sukūrė ne tik kalbos, bet ir matematikos terminų (daugybą, dalybą, skaičius ir t. t.). Be jo kažin ar šiandien sakytume: ateitis, praeitis, degtukai, valstietis, rašytojas, mokykla, mokslininkas ir t. t. ir panašiai. J. Jablonskis

pripažino ir patvirtino net ne savo amžininkų žodžius. Kaip, pavyzdžiui, Simono Daukanto apyvar-ton paleistus: laikrodis, vietovė, prekyba, vaistininkas, būvardis ir t. t. Taigi mūsų dabarties bendrinę kalbą kūrė ne tik lietuviai, bet ir žemaičiai. Be skuodiškio S. Daukanto, daug čia yra nusipelnęs ir salantiškis, žinomas prieškarinio kalbininkas, profesorius Antanas Salys. Jo plunksnai priklauso tokie žodžiai, kaip senatis, pobūvis, požiūris, staigmena, tarša ir kiti. O štai žodžio „rankinukas“ autorė yra kalbininko mama, profesoriui beliko tik jį užrašyti.

Tarpukariu ir pokario metais lietuvių kalba buvo nuolat tobulinama, gryninama. Tik pastaraisiais metais ji pateko į sąstingį ar net sąmoningą niokojimą. Nepavydėtinoje padėtyje yra žemaičių kalba. Nors pastaruoju metu du žemaičiai profesoriai yra sukūrę jos morfologiją, fonetiką bei sintaksę, nors kai kurie Žemaitijos laikraščiai ją spausdina išstisus puslapius ar šiaip straipsnius, bet dar neretai įvairiems daiktams ar reiškiniams pavadinti griebiamasi lenkiškų ar rusiškų žodžių. Nelengva būtų sukurti bendrinę žemaičių kalbą, nes jos tarmės aprėpia didelę teritorijos dalį ir yra gana skirtingos. Dauguma žemaičių, ypač miestuose, jau seniai kalba, o rašyti ir privalu, bendrine lietuvių kalba. Paskaityti žemaitiškai dar įmanoma, bet, pavyzdžiui, rengti nacionalinius diktantus šia kalba vargu ar pavyktų. Jų tekstai mirgėtų klaidomis.

Dabar nėra nieko svarbesnio, kaip atitaisyti lietuvių kalbai daromas skriaudas, sustabdyti jos išsigimimą. Ir čia gražus pavyzdys gali būti rūpestis kalbos tobulinimu ir grynumu tarpukario metais. Teko domėtis profesorius Antano Salio (bendravardžio, bendrapavardžio ir šiek tiek giminaičio) darbais, prisiminimais, paskaitinėti Romoje lietuvių kalba išleistą jo Raštų keturtomį. Štai jis prisimena, kaip

buvo įkurta Rašybos komisija. Joje dirbo J. Jablonskis, J. Balčikonis, J. Žiugžda ir kiti žinomi kalbininkai. Pradžioje komisijai vadovavo kalbininkas P. Skardžius, vėliau A. Salys. Pirmasis posėdis įvyko 1929 m. gruodžio 1 d. Kadangi J. Jablonskis jau sėdėjo neįgaliojo ratukuose, komisijos posėdžiai vykdavo šio žymiojo kalbininko bute, ir tik po jo mirties persikėlė į Švietimo ministeriją. Komisijos posėdžiuose lankydavosi S. Čiurlionienė, V. Mykolaitis- Putinas ir kiti lietuvių kalbos grynumo bei ateitimi suinteresuoti asmenys.

Lietuvių kalba ir pokario rūpėjo kalbininkams. Tuo labiau, kad pasikeitus santvarkai, prireikė naujų žodžių, ją reikėjo saugoti nuo rusiškų žodžių. Sakysim, ketvirtojo dešimtmečio pradžioje apsilankęs kaimyninėje valstybėje, Justas Paleckis savo knygą pavadino „SSSR mūsų akimis“. O jau vėliau ir jis, ir kiti rašė: TSRS, Tarybų Sąjunga, Tarybų Lietuva, LTSR, tarybų valdžia ir pan. (Kai pradėjo spausdinti savo straipsnius, ne kitaip rašė ir muzikologas Vytautas Landsbergis). Kalbos grynumas nėra politika. Svetimžodžius, barbarizmus ir vertalus į gimtąją kalbą įleidžia tik nepaustaburniai. Kūrėsi kolūkiai, tarybiniai ūkiai, ir kalbininkų pastangomis neliko „kolchozų“, „sovchozų“. Jiems buvo surasti lietuviški atitikmenys. Tiesa, pradžioje kolūkius dar vadino kolektyviniais ūkiais.

Rūpintis kalbos grynumu, taisyklingumu privalėjo ne tik kalbininkai, bet ir pedagogai, žurnalistai. Buvo leidžiamas ne vienas kalbos problemoms skirtas žurnalas, nedaug tebuvo laikraščių, kurie neturėtų kalbai skirtų skyrelių. O rajonų laikraščių žurnalistai nuolat buvo mokomi ir patys, kad savo rašiniiais rodytų gražų pavyzdį skaitytojams. Kas tuo metu dirbo vietinėje spaudoje, prisimena, kad Lietuvoje veikusiuose penkiuose miestų ir rajonų laikraščių

žurnalistų kūrybiniuose susivienijimuose per kolegų susibūrimus buvo nagrinėjamos ne tik įvairios kitos temos, bet ir deramas dėmesys skirtas kalbos kultūrai. Vienų rajonų laikraščių žurnalistai nagrinėdavo kaimynų laikraščių kalbą, o viską apibendrindavo Vilniaus universiteto dėstytojai lituanistai. Jie ir pasidalydavo mintimis apie kalbos naujoves. Ką šiandien mato ir girdi dabarties laikraščių rajonuose leidėjai? Ar jie bent tarpusavyje bendrauja? Dažniausiai ne, nes yra tik verslo konkurentai, besivaržantys dėl reklamos. Ar girdėti, kad kalbos kultūros dalykai rūpėtų Žurnalistų sąjungai ar Žurnalistų draugijai? Jos abi tik ideologinės konkurentės.

Kalbėti apie tai, kad spauda kalbos kultūrai gali daryti teigiamą poveikį – beviltiškas reikalas. Gal tik neigiamo ji padaro mažiau, nes laikraščius skaitančiųjų lieka vis mažiau. Tuo tarpu radijas ir televizija jaunos žmones neigia mai veikia vis labiau. Nes išgirsti kalbančių per radiją tikrų ar vadinamųjų politikų žmonėms tenka vis daugiau. O jau nuo kalbančių galvų televizijose galima apsisaugoti tik šį prietaisą išjungus. Jeigu kalbėtų taisyklingai lietuviškai, tai puiku, nesvarbu kokią temą gvildentų. Deja, girdi kalbant valdžios žmones, mokslo vyrus ar moteris, ir pirma mintis šauna, kad visai neblogas anekdotas buvo apie tarybiniais metais pildytas kadrų anketas. Ten buvo klausimas apie išsilavinimą. Sako, kad kai kam po karo tekdavo užrašyti: nebaigtas pradinis. Ir dabar šitaip galėtų rašyti kai kurie politikai. Galima sutikti su Prezidente, kad ministrams būtina mokėti užsienio kalbų, ypač anglų kalbą. Tačiau ar tai reikėtų viešai deklaruoti, ypač didžiuojantis savo šios kalbos žiniomis? Įsivaizduokim, kaip dalies visuomenės būtų supastas aukšto pareigomis veikėjo pasakymas tarybiniais metais, kad kiekvienas ministras privalo

mokėti rusiškai... Tiek tada, tiek dabar privalu pirmiausia geriausiai mokėti gimtąją kalbą, po to tą užsienio kalbą, kuria dažniausiai tenka bendrauti.

Kokias būdingesnes klaidas daro mūsų kalbėtojai per radiją ir televiziją? Pati didžiausia nesąmonė – dviejų kalbų žodžių kryžminimas. Kvietį su rugiu sukryžminus gavome kvietrugį. Galima gauti sudurtinį žodį iš bado ir metų – bus badmetis. Bet „sovietmetis“? Sugalvok tu man rusišką žodį su jungti su lietuvišku. Pagal dabar saugomą lietuvių kalbą ir ją paskelbus valstybine, pirmuosius du naujadaro skiemenis reikėtų parašyti lietuviškai arba bent jungti du lietuviškus žodžius, ir būtų tarybmetis. Daugelis kalbėtojų visai neskliria žodžio „matyt“ nuo „matomai“ (rusiškas „vidimo“), „netrukus“ – nuo „neužilgo“ (rusiškas „nezadolgo“), „pagaliau“ – nuo „galų gale“ (rusiškas „v kance kancov“) ir t. t. Kelintas politikas atstovauja *kam*, kaip ir reikia sakyti? Ne, būtinai kiekvienas mažaraštis atstovauja *ką nors*, bet ne *kam nors*. Ir vis dažniausiai sako ne žodį *apskritai*, bet žodį *aplamai*. Visur lendame su tuo *reiškia*, nors ten reikia žodžio *vadinasi*. Kiek jau metų buvo kartojama: „Pensijos Lietuvoje pakankamai mažos“, bet štai A. Kubiliaus Vyriausybė įrodė, kad dar buvo nepakankamai mažos – ėmė ir nurėžė. Ir ką tokiam išminčiui padarysi – jis nei kalbininkas, nei matematikas, tik fizikas ir net be daktaro laipsnio. Niekaip negaliu atsistebėti, kaip lituanistų šeimoje užaugęs ekspremjeras A. Kubilius liko toks neatidus kalbos dalykuose.

Jau šiais laikais į bernus ar pusbernius užkopusius jaunos vyrus charakterizuoja toks iš vienos Žemaitijos televizijos slenkančios skelbimų eilutės sudėliotas sakinytis: „Jieškau skubei mergynos nypareigojančiai draugistei“. O mes, atsilikę nuo gyvenimo arba su juo

nespėjantys, dar svaiciojame apie taisyklingą lietuvių kalbą. Utopistai tebesam.

Mažai berūpi ta mūsų kalba ir kalbininkams. Kiek Vilniaus Gedimino prospektu turi praeiti, kol randi lietuvišką iškabą. Prisimenu, prieš gerą dešimtmetį Alytuje prie pirmosios atidarytos „Iki“ parduotuvės atsirado dar viena iškaba: „City Dinner“. (Kadangi mokiausi anglų kalbos, supratau, kad tai „Miesto pietūs“). Po tos angliškos iškabos pasirodymo sukilo Alytaus žurnalistų gildija – tiek vietiniai kolegos, tiek respublikinių laikraščių korespondentai. Ir norėjo pamokyti miesto savivaldybės kalbos tvarkytoją, kad reikia kryžium gulti už gimtąjį žodį. O toji atvėrė įstatyminius popierius, kad tie „City dinner“ tik prekės ženklas, ir kabink kur nori, nors ant Mėnulio, jeigu tik pasieki. Žodžiu, rašeivos, pasiimkit pinigų ir eikit pavalgyti naujoj savitarnos valgykloj...

Apie šiais laikais nukentėjusią ir kenčiančią, į nuokalnę patekusią mūsų gimtąją kalbą gali rašyti ir rašyti, tik ar bus kas geriau? Liko tokie prof. A. Salio žodžiai kaip priesakas: „Mano didžiausias troškimas, linkėjimas yra, kad lietuviškoji šeima išlaikytų gyvą senutę gražią mūsų kalbą ir ją perduotų ateinančioms kartoms, kad jaunoji mūsų karta ne tik patriotiškai šoktų, dainuotų, bet ir kalbėtų skambia lietuviška šneka“.

Šiandien mums gėda būtų prieš profesorių, kad esame nykstanti tauta, kad nebeugdome skaitymo kultūros, kad nebeskatiname jaunimo kalbos žavesio mokytis iš Juozo Baltušio knygų, kad net buvo piliečių atplaišų, vadinusių save patriotais, kurie degino šio klasiko knygas. Juk J. Baltušio „Sakmė apie Južą“ – toks lietuvių kalbos grožio vadovėlis, kokio niekas kitas neparašys. Bet rankų nenuleiskim, kol tauta gyva, gal dar gims jablonskių, baltušių ir kitų kalbos puoselėtojų... ■

Pirmasis Seimo džentelmenas

Česlovas Juršėnas

Kovo 11-osios Nepriklausomybės Akto signataras

Prisimename Valerijoną Šadreiką – iškilų Signatarą, profesionalą teisininką, paprastą ir kartu didį Žmogų.

Mūsų, Signatarų, buvo 124 – tiek balsavo už Kovo 11-osios aktą. Valerijonas buvo vienas iš mūsų. Bet negailestingas likimas lėmė, kad jisai yra vienas iš tų 19, kurie paliko mus. Maža to, jis buvo pirmasis, kurio netekome dar nesibaigus Aukščiausiosios Tarybos darbams.

Faktiškai Jis Tautos mandatą vykdė tik vienerius metus. Bet ir per dvylika mėnesių Valerijonas paliko ryškų pėdsaką modernaus lietuviškojo parlamentarizmo istorijoj. Imponavo dalyko išmanymas, apsiskaitymas, Jo gebėjimas įsigilinti į nagrinėjamas problemas, korektiškumas, oponento gerbimas.

Iš kur visa tai?

Manau, visų pirma lėmė šeima.

Parengta pagal kalbą Seimo plenariniam posėdyje 2013 m. birželio 20 d.

Džukų iš Varėnos rajono Malvinos ir Povilo Šadreikų šeima buvo gausi – septynios atžalos. Išmaitinti, išauklėti tokį būrį vaikų nebuvo paprasta nei Lenkijos okupacijos, nei kitų okupacijų ir aneksijų metais. Bet pats tėvas, kaimo šviesuolis, dirbo, sukosi ir vaikus mokė gerbti darbą, dorai elgtis, laikyti save lietuviais. O pats Povilas, beje, už lietuviškos spaudos platinimą okupuotoj Vilnijoje, dvejus metus kalėjo.

Atkaklumo, kantrybės, pasišventimo darbui ir mokslui užteko ir šeštajam Šadreikų vaikiui Valiui (gimė 1938 m. birželio 20 d.–Red.). Įveikęs pirmuosius mokslus Varėnos rajone patraukė į Vilnių. Mėgo daug skaityti, buvo knygius – ėmėsi bibliotekininkystės. Bet netrukus pravėrė Vilniaus universiteto duris. Galima sakyti, pranašiška, kad studijuoti teisę V. Šadreiką paakino tuometis VU rektorius Juozas Bulavas, tas pats 1990 m. Respublikos rinkimų komisijos pirmininkas, kuris ves pirmuosius naujosios AT posėdžius ir nesyk suteiks žodį deputatui V. Šadreikai. Po universiteto įvairius teisinius darbus vainikavo advokato misija (paskutinį dešimtmetį Jis buvo advokatų kolegijos prezidento vicepirmininkas). Stropus ir sąžiningas advokatas anais laikais apgynė ne vieną skriaudžiamą. Tarp jo ginamųjų, beje, buvo antitarybinio pasipriešinimo dalyvis kunigas Jonas Kastytis Matulionis. Jautrumas skriaudai, neteisybės nepakentimas lėmė, kad dar LTSR laikais V.Šadreika tapo Respublikos jaunuolių karinės tarnybos

reikalų komisijos pirmininku. Ir ši AT Prezidiumo komisija, ir jos pirmininkas V. Šadreika negailėjo pastangų gindami jaunuosius Lietuvos kareivėlius, kovodami su tarybinę armiją graužusia vadina mąja „diedovščina“. Paskutiniaisiais tarybiniais metais Valerijonas įsitraukia ir į politinį darbą. Jis buvo aktyvus LKP savarankiškumo ir jos atsiskyrimo nuo imperinio Maskvos monolito šalininkas. Malonu pažymėti, kad LKP savarankiškumą palaikė daugelis sąjūdininkų, nemažai jų tapo istorinio XX suvažiavimo delegatais, o vėliau ir AT deputatais. O kai kurie delegatai, beje, buvo išrinkti naujosios AT vadovybės nariais.

Su dideliu profesiniu, politiniu ir žmogiškuoju kapitalu V. Šadreika ryžosi balotiruotis į AT deputatus. Rinkimų kovą Šilalės apygardoje su rimtais konkurentais iš Sąjūdžio jis vedė sąžiningai, oriai ir laimėjo, tiesa, II ture. Ir jau pačiomis pirmosiomis atkurtos Nepriklausomybės dienomis Jis pratęsė savo žygį už Lietuvos kareivėlius – pasiūlė panaikinti atitinkamus įstatymus. Kovo 12 d. sprendimai buvo priimti, o kovo 14 d. nutraukta TSRS karinių komisariatų veikla Lietuvoj.

Dirbdamas Teisinės sistemos komisijoje, kuriai vadovavo docentas, dabar profesorius ir Aukščiausiojo Teismo teisėjas Jonas Prapiesitis, darbštusis V. Šadreika aktyviai prisidėjo prie daugelio įstatymų parengimo, tuo pačiu nepriklausomos demokratinės valstybės pamatų klojimo. Kai kuriuos projektus Jisai rengė pats. Antai V. Šadreika

yra pirmojo Konstitucinio Teismo įstatymo projekto autorius. Kartu Jisai priešinosi radikaliajam revoliucionizmui – spėriai viską griauti mažai galvojant apie pasekmes žmonėms.

Iki AT įgyta teisinė ir gyvenimiška patirtis V. Šadreiką skatino neužsisklęsti išimtinai teisinių problemų rate. Jis gyvai domėjosi Lietuvos padėtimi pasaulyje, ypač santykiais su TSRS. Jis nemažai prisidėjo ruošiantis deryboms (iš pradžių – deryboms dėl derybų) su Maskva, argumentuotai palaikė kartu su Vytautu Landsbergiu ir kitais racionaliai mąstančiais moratoriumo idėją – kaip gudrų manevrą, kuris turėjo mums padėti išsivaduoti iš ekonominės blokados gniaužtų. Aptariant planuojamas derybas su Kremliumi peripetijas, V. Šadreika gynė principinę poziciją: tuo turi užsiimti vykdomoji, o ne įstatymų leidžiamoji valdžia. Bet, deja, jau vyko nesveikos valdžių ir jų lyderių varžybos, o revoliucinė Asamblėja (taip būtų galima vadinti AT) ėmė viską į savo rankas, diktavo net smulkmenas.

Kai Lietuvą ištiko kruvini išmėginimai, V. Šadreika nesiginčijo dėl tinkamesnio valdžių galių perskirstymo. Jisai atsidūrė ten, kur jo patyrimas, jo teisinės žinios galėjo būti reikalingiausios. Jis buvo įtrauktas į komisiją 1991m. sausio 8 d. įvykiams prie AT rūmų iširti, į darbo grupę vadinamojo Nacionalinio gelbėjimo komiteto politiniam ir juridiniam įvertinimui.

V. Šadreika įėjo ir į komisiją buvusio Premjero Alberto Šimėno dingimo 1991 m. sausį aplinkybėms išsiaiškinti. Komisija dirbo ilgai, AT rengė uždarus posėdžius, tačiau daliai deputatų ir šiandien neaišku, kas iš tikrųjų įvyko. Pareigingasis bičiulis Valerijonas ir man guodėsi, kad nepavykė nustatyti teisybės...

Mano kalba būtų nepilna, jei neprisiminčiau V.Šadreikos, kaip parlamentaro, laikysenos, elgesio

Valerijonas Šadreika (R. Kairio nuotrauka iš „Gairių“ redakcijos archyvo)

modelio. Gražaus stoto, elegantiškas vyras, išaukęs padorioj šeimoj Jisai visais atvejais buvo mandagus, sakydavo „ačiū“, nekibdavo oponentui į atlapus, nepiktžodžiavo, netgi nesibardavo, o savo teisybę, pasvertą argumentą, Jam reikšmingą mintį dėstydavo ramiai, bet įtikinamai, pasiremdamas Konstitucija (t.y. LPI), kitais įstatymais, AT Reglamentu (Statutas, primenu, atsirado Seime).

Kadangi opozicija AT nebuvo institucionalizuota, netgi neretai koneveikiama, V. Šadreika kartu su kairiaisiais ir centristais visokeriopai gynė parlamentinės mažumos teises, šias teises iškeldamas kaip privalomą parlamentinės demokratijos (ir apskritai demokratijos) vertybę. Korektiškai, mandagiai elgdamasis tokio elgesio Jisai tikėjosi ir iš kolegų, bet nevisad sulaukdavo. Todėl Jis smerkė kitų deputatų, kai kurių posėdžių pirmininkų trukdymą oponentui išdėstyti savo mintį, kitokią nuomonę. O vieną-

kart – neapsikentęs – dešiniųjų deputatų pastangas nutraukti kito kalbančiojo mintį pavadino dalyku, baisesniu už vagystę iš kišenės ar buto. Gal drastiškai pasakyta, bet nekorektiškumai (švelniai tariant) išvesdavo iš kantrybės net tokį pakantų, išlaikytą parlamentarą kaip V.Šadreika. Bičiulio Valerijono elgesys AT ir už jos rūmų, korektiškumas, mokėjimas išklausti kitus, priešingos nuomonės gerbimas mane prieš keletą metų paskatino V.Šadreiką pavadinti pirmuoju Seimo džentelmenu.

Po dvidešimties metų nuo pirmojo džentelmeno mirties su liūdesiu tenka konstatuoti, kad džentelmeniškumas netapo moderniojo Lietuvos Respublikos Seimo skiriamuoju bruožu.

Taigi ir dėl šios priežasties turime prisiminti ir gerbti Lietuvos patriotą, AT darbštuolį, džentelmeną V. Šadreiką. ■

Socialiniai atotrūkliai mūsų visuomenėje netoleruoti

Seimo socialdemokratų frakcijos narį **Jurą Poželą** kalbina Ligita Poškaite

– *Pasibaigus pavasario plenarinei sesijai, puikus metas trumpai atsipūsti ir įvertinti nuveiktus darbus, planuoti naujus. Kaip vertinate prabėgusį laikotarpį?*

– Mūsų partijai rinkimuose buvo išreikštas didžiulis pasitikėjimas. Esame didžiausia frakcija, taigi lyg ir galime įgyvendinti tai, ką žadėjome žmonėms. Džiaugiuosi Vyriausybės reikalingais žingsniais, pagaliau pajudėjo naujas darbo vietas kursianti renovacija, priimti svarbūs sprendimai energetikos sektoriuje. Kita vertus, tenka dirbti su koalicijos partneriais, todėl tenka ieškoti kompromisų. Seime dirbu Sveikatos reikalų ir Europos reikalų komitetuose bei esu Jaunimo ir sporto reikalų komisijos pirmininkas. Per prabėgusį laikotarpį visose šiose srityse įvyko nemažai teigiamų pokyčių. Didžiausias darbo krūvis tenka vadovaujant Jaunimo ir sporto reikalų komisijai. Per tą laiką surengėme ne vieną komisijos posėdį ir renginį, kuriuose aptarėme įvairiausių klausimus, pradedant nuo ministerijų ataskaitų ir planuojamų darbų, nacionalinio stadiono reikalingumo, baigiant jaunų žmonių fizinio aktyvumo skatinimo reikalais.

– *Kokios šiandien svarbiausios problemos, su kuriomis susiduria jauni žmonės?*

– Esminiai klausimai yra susiję su jaunimo nedarbu ir socialinės nelygybės mažinimu, ypač tarp regionų. Tai svarbūs uždaviniai Lietuvos Vyriausybės darbotvar-

kėje. Atokesniuose Lietuvos regionuose, mažesniuose miestuose ir miesteliuose jaunimo nedarbas yra aštri problema. Tai, kad socialiniai skirtumai tarp jaunų žmonių skirtinguose Lietuvos regionuose labai dideli, yra netoleruotina. Jaunus žmones, gyvenančius Lietuvos regionuose, turi pasiekti jaunimo nedarbo mažinimo priemonės, Europos Sąjungos parama. Jau dabar skiriamos ir planuojamos skirti didžiulės lėšos jaunimo užimtumui didinti, tačiau kyla klausimas, ar jos panaudojamos efektyviai ir naudingai. Jei to neužtikrinsime, problemos neišspręsimė, todėl Seime ir toliau vykdysime parlamentinę kontrolę ir priežiūrą, kad atsakingos institucijos imtųsi visų priemonių jaunimo nedarbui sumažinti.

– *Pradėjęs darbą Seime davėte sau pažadą per artimiausius metus aplankyti visas Lietuvos savivaldybes. Kaip sekasi pažadą įgyvendinti?*

– Pastebiu atotrūkį tarp valstybės tarnautojų ir politikų, priminėjančių sprendimus, ir tarp žmonių, gyvenančių regionuose. Kiekvienas politikas turi žinoti, kuo žmonės gyvena rajonuose, kokias problemas reikia padėti jiems spręsti. Todėl pažadėjau sau per metus aplankyti visas savivaldybes, pabendrauti su vietos gyventojais. Vykdamas į savivaldybes apsilankau sveikatos priežiūros institucijose, apžiūriu sporto objektus, jaunimui skirtą infrastruktūrą. Iškeltas problemas stengiuosi nedelsdamas spręsti su atitinkamomis institucijomis. Iki šiol lankiausi daugiau nei dešimtyje savivaldybių.

– *Kokias tendencijas pastebite lankydamasis savivaldybėse?*

– Vyrauja keletas esminių bendrų problemų, būdingų visiems regionams. Skaudžiausia – Lietuvoje mažėja gyventojų. Regionuose sumažėjus mokinių, uždaromos mokyklos, darbo netenka mokytojais. Gaila, tačiau ne vienoje savivaldybėje teko matyti, kad uždarytų mokyklų pastatai yra uždaromi, langai išdaužomi, pastatai tampa vaiduokliais, nors būtų galima juos išnaudoti kaip erdves rinkties jaunimui, bendruomenių susitikimams bei kitoms reikmėms. Daugelyje savivaldybių sporto infrastruktūra nėra išplėtotą, mažėja jaunų žmonių fizinis aktyvumas. Bet kokį rezultatą galime turėti, kai anksčiau Vyriausybė sporto politikos apskritai neturėjo. Suformavus naują Vyriausybę, iš karto buvo nutarta sporto srityje investuoti apgalvotai ir strategiškai: pirmiausia reikia baigti pradėtus darbus ir tik tada galvoti apie naujus.

– *Vilniuje, Antakalnio mikrorajone veikia Jūsų biuras. Kada gyventojai gali atvykti pas Jus ir kokias dar veiklas numatote jame vykdyti?*

– Biure priiminėju gyventojus jiems rūpimais klausimais. Planuoju aktyviau veikti Antakalnio bendruomenėje, organizuosime susitikimus su gydytojais, menininkais, visuomenės veikėjais. Taip pat vyks filmų vakarai, protų kovos bei kita veikla, todėl kviečiu visus bičiulius ir gyventojus sekti informaciją mano internetinėje svetainėje, skelbimuose ir aktyviai dalyvauti biuro veikloje. ■

Vienybė – tautos stiprybės šaltinis

Domas Petrulis

Seimo socialdemokratų frakcijos narys

Liepos 17 dieną minėjome S. Dariaus ir S. Girėno žuvimo metines. Jų žygdarbis buvo prikaustęs visą Pasaulio lietuvių bendruomenės dėmesį. Kaip niekada didžiavomės, kad esame vieninga lietuvių tauta. Šis drąsus lakūnų skrydis ir jų pasiaukojimas turi priversti susimąstyti, ką mes kiekvienas galime duoti savo tautai, jog ji egzistuotų dar daugelį amžių.

Pats asmeniškai stipriai stengiausi, kad Seimas ypatingos skubos tvarka priimtų Atmintinų dienų įstatymo pataisas, papildydamas atmintinų dienų sąrašą. Taigi, nuo šių metų liepos 17-oji jau oficialiai paskelbta Pasaulio lietuvių vienybės diena.

Ši diena ypač turi būti reikšminga kiekvienam XXI amžiaus lietuviui, kur jis bebūtų – Lietuvoje ar emigracijoje, nes tai tiesiogiai liečia Tautos ir valstybės išlikimo klausimą.

Vienybės idėja lietuviams buvo aktuali visais amžiais. XIII amžiuje Lietuva žemėlapyje atsirado tik dėl to, kad buvo sugebėta susivienyti į vieną valstybinį darinį, priešingu atveju turbūt šiandien negalėtume vadintis lietuviais. Pagrindinis lietuvių tikslas buvo ir yra išlikti, o tai padaryti įmanoma tik būnant vieningiems.

Istoriškai susiklostė, kad Lietuvai į nepriklausomybę teko eiti nelengvu keliu. Išorinės grėsmės ir vidinės problemos lėmė tai, kad nemažai mūsų tautiečių buvo pabirę po visą pasaulį. Dėl dviejų pa-

saulinių karų, tremties didelė dalis lietuvių savo noru ir priverstinai atsidūrė svetur. Vieni Vakaruose užsidirbę pinigų grįžo namo, kiti – ten ir liko. Vienus priglaudė Sibiro žemė, kiti – grįžo. Pažymėtina tai, kad pasitraukti priversta lietuvių išeivija netapo abejinga savo gimtinei. Ypač aktyvūs buvo į Vakarų pasaulį pasitraukę emigrantai, kurie tarptautinėje arenoje kėlė Lietuvos nepriklausomybės idėją. Išeivijos aktyvi veikla rodė, koks yra stiprus jų ryšys su gimtinėje likusiais tautiečiais. Šaltojo karo metu kaip niekada vyravo stiprus lietuvių vieningumo jausmas, kiekvienas lietuvis troško ir savo darbais siekė pagrindinio tikslo – atkurti savo valstybę.

Problemos iškilo tuomet, kai 1990 metų kovo 11-ąją atkūrėme Lietuvos nepriklausomybę. Per kelis nepriklausomos Lietuvos metus sparčiai pradėjo nykti patriotizmo ir vienybės jausmai. Visuomenė tapo susiskaldžiusi, tarsi nežinotų ką daryti toliau. Priežasčių, kodėl taip nutiko, turbūt būtų ne viena. Sunki ekonominė, socialinė padėtis vėl privertė lietuvių emigruoti.

Dabartinė emigracija verčia mus visus susimąstyti ir pasistengti, kad emigracijoje gyvenantys lietuviai neprarastų ryšio su gimtine bei nenutautėtų. Didelė dalis emigrantų teigia, jog jie neplanuoja sugrįžti į Lietuvą. Tokia pozicija yra gąsdinanti, nes tai tiesioginis kelias į tautos nykimą. Daug kas teigia, kad tai vietinės valdžios problema, kurią turi ji pati viena išspręsti. Tačiau žiūrint iš istorinės perspektyvos, taip neturėtų būti. Reikalingas dialogas tarp emigrantų ir likusių

Lietuvoje tautiečių. Mes esame pernelyg maža tauta, kad galėtume sau leisti tokią prabangą kaip masinė lietuvių emigracija. Atsakomybės jausmas už tautos išlikimą turi būti vieningas. Prikaišiojimas vieni kitiems, kad kažkas kažko nepadarė ar nenori daryti, paprasčiausiai veda į niekur. Ar nevertėtų kiekvienam pradėti nuo savęs ir pagalvoti, o kuo aš galiu prisidėti prie lietuvių vienybės?

Mano nuomone, pats laikas vieniems susiburti, imtis iniciatyvos vienyti tautiečius visame pasaulyje. Mūsų bendruomenėse tikrai yra pasišventusių žmonių, kurie galėtų imtis šios misijos. Kiekvienas judėjimas prasideda nuo mūsų kiekvieno, todėl linkėčiau kiekvienam pasveikinti savo artimą, esantį už Lietuvos ribų su Pasaulio lietuvių vienybės diena. Pasveikinkime vienus kitus ir paraginkime būti vieningais. Mūsų stiprybė – vienybėje! ■

Šių metų pradžioje, Statistikos departamento duomenimis, šalyje gyveno 630 tūkst. 14-29 metų žmonių, arba 21 proc. visų gyventojų. Per dešimtmetį jaunimo sumažėjo 145 tūkst., arba 18,7 proc. 2012 m. emigravo 19,6 tūkst. jaunų žmonių. Mažiausiai, palyginti su visų savivaldybių gyventojais, jaunų žmonių yra Visagine (18 proc.), daugiausia – Rietave (24 proc.).

Prieškario lietuvių dailė:

Aptarti lietuvių dailės situaciją prieškario metais (1920 – 1940) paskatino žiniasklaidoje, pokalbiuose pasitaikantys ginčytini šio laikotarpio dailininkų realistinės kūrybos vertinimai, perdėtas dėmesys ir liaupsės modernistinei kūrybai. Kas iš tikrųjų tuo metu dėjosi Lietuvoje? Kaip atrodo socialiai užsiangažavusių to laiko dailininkų kūryba politiniame, kultūriniame kontekste?

Albertas Vaidila

Politinė situacija Europoje trečiajame dešimtmetyje buvo pažymėta prasidėjusios pasaulinės ekonominės krizės, socialinio kriticismo, politinių pažiūrų radikalizavimosi, totalitarizmo ir fašizmo grėsmės ženklais. Meno ir politikos santykio išraiška, didingu dailės naratyvu pasaulinėje arenoje tapo politiškai ir socialiai angažuota Meksikos monumentalistų tapybos mokykla. Tai galingai skambanti vaizdų simfonija, skirta kovai už liaudies laisvę, gyvenimo pertvarkai, taikiam kūrybiniam darbui. Tapytojai D. A. Siqueirosas (David Alvaro Siqueiros), Ch. K. Oroskas (Jose Clemente Orozco), Diego Rivera ir kiti šios mokyklos dailininkai Europai padarė nepaprastai stiprų įspūdį „savotišku visuomeninio gyvenimo realistiškumo analogu ir reakcija į praėjusio laikotarpio eksperimentų perteklių bei intelektualinį pakilimą, grįžimu prie klasikinio aiškumo ir tvarkos bei įprastų vaizdavimo būdų“ (1, 185). Prie tradicinių vaizdavimo būdų grįžo ir buvę aktyvūs Europos dailės avangardistai: Pablas Pikasas (Pablo Ruiz Picasso), Žoržas Ruo (Georges Rouault), Fernandas Ležė (Fernand Leger), Andre Dere-nas ir kt.

XX a. meno kryptys ir srovės

susijusios su įvairiomis filosofinėmis pažiūromis. Meninei kūrybai didelės įtakos turėjo Šopenhauerio, Heidegerio, Nyčės filosofija, Jungo, Froido teorijos, Rytų dzenbudizmas ir kt. Šių idėjų fone buvo plėtojama ir Lietuvos kultūros filosofija, estetika. Lietuvoje bendruosius teorinius kultūros ir meno klausimus gvildeno žinomi šalies filosofai Stasys Šalkauskis, Vosylis Sezemanas, Levas Karsavinas, Antanas Maceina ir kt. Pavyzdžiui, profesorius S. Šalkauskis buvo įsitikinęs, kad Lietuvai, esančiai tarp Rytų ir Vakarų, kitaip išgyventi neįmanoma, kaip tik perimant kaimynų kultūrų vertybes ir sintezuojant jas su savomis. „Kultūrėjimą“ jis laikė Lietuvos politinės egzistencijos išlaikymo sąlyga“ (6, 158). Jo oponentai manė, jog nacionalinė kultūra gali išlikti savita tikrai atirbojus ją nuo kitų kultūrų. Lietuvoje kryžiuosiai skirtingų kryptų meniniai kontaktai, vyravo kultūrinis pliuralizmas. Dvi priešingos jėgos: filosofijoje – materializmas ir idealizmas, mene – realizmas ir modernizmas suformavo Vakarų Europos kultūros įtampos ašį.

Mūsų šalies prieškario dailė turi nemažai panašumo į daugelį Europos šalių, atgavusių nepriklausomybę po Pirmojo pasaulinio karo. Nuo Skandinavijos iki Balkanų sklido įvairios dailės kryptys ir avangardinio meno srovės: akademizmas, realizmas, romantizmas,

impresionizmas, simbolizmas ir kt., tačiau vyraujanti dailės kryptis buvo realizmas (lot. *realis* – tikras, daiktiškas). Avangardinės srovės, kurios pradėtos vadinti bendru modernizmo srovės pavadinimu, nusigręžė nuo tradicinių išorinio pasaulio vertinimų, kūryboje buvo propaguojamas individualizmas. Lietuvos arenoje kovojo dviejų priešingų sistemų kultūros dėl hegemonijos lietuvių tautos gyvenime.

Lietuvoje XX a. trečio ir ketvirtą dešimtmečių dailės raida buvo gana sudėtinga ir prieštaringa. Lietuvos valstybės pripažinimas *de jure* pareikalavo lankstaus laviravimo po nepastovų Europos politinį klimatą, veikė kultūrinę savimonę. Lietuvos kultūrinis gyvenimas buvo įtrauktas į plačią tarptautinių kultūrinių santykių sferą. Spauda mirgėjo raginimais, jog privalome pasivyti Europą, pasijusti jos lygiaverčiais nariais, turime kurti europinių meno srovių pagrindus. Kaip pastebi V. Kubilius, „pradžioje „europinės kultūros“ ieškota daugiau Vokietijos pasaulyje, apimta ekspresionizmo karštligės, bet, įsigalėjus hitlerizmui, vienų akys nukrypo į Prancūziją (prancūzų būdas ir gyvenimo manieros sudaro danų kultūrą kaip sektiną pavyzdį, treči ragino atsigręžti į socializmo šalį ...“ (4, 33). Kaune buvo atidarytos M. Šagalas, moderniosios pran-

tarp modernizmo ir realizmo

J. Mikėnas. Lietuva. 1939

cūzų dailės, vengrų meno parodos, „Naujoji romuva“ skelbė naujausių Pikaso, Diureno darbų reprodukcijas, o „Gairės“, „Gaisai“, „Židinys“ spausdino anglų, vokiečių, prancūzų, rusų, amerikiečių, kinų, japonų ir kitų šalių literatūros apžvalgas, buvo verčiama ir leidžiama naujausioji literatūra. Marksistinės kultūros supratimo teorijas, diskusijas spausdino Maskvoje leidžiamas LKP žurnalas „Kibirkštis“, Lietuvoje – „Kultūra“. Pastarasis žurnalas taip pat daug vietos skyrė tarybinei literatūrai. Bendruosius teorinius meno klausimus gvildeno, parodas recenzavo ir svarbesnius jų

bruožus aptardavo daugiausia patys dailininkai (ypač aktyviai dailės kritikoje reikėsi tapytojas Justinas Vienožinskis), rašytojai, žurnalistai. Dauguma jų rėmėsi idealistine filosofija, o siūlomi kūrybos uždaviniai buvo gana skirtingi. Rašytojai B. Sruoga, V. Mykolaitis-Putinas, Vincas Krėvė, L. Gira taip pat vadovavosi idealistinėmis filosofinėmis bei estetinėmis pažiūromis, tačiau naujuose meno judėjimuose sugebėjo išvengti ir propaguoti teigiamus pradus. Lietuvos dailininkus vis dar traukė pasisemti naujovių ryškiausias Europos modernistinės dailės lopšys Parizius. Tačiau ten avangardistiniai judėjimai jau buvo prisloję, o kilo naujas ir platus meninis judėjimas – naujasis tradicionalizmas. Tai buvo tradicinis menas sulydytas su moderniojo meno pasiekimais. Naujojo tradicionalizmo ekspresyvi koloristinė tapyba ypač sudomino radikalių permainų siekiančius lietuvių tapytojus.

Kuo buvo gyvas realizmas prieškario Lietuvoje? Pirmiausia dailininkų darbuose „matome jau naujo tipo realizmą, kuris savo stilistiniais bruožais gerokai skyrėsi nuo XIX a. realistinės dailės ir plėtojosi veikiamas ne tik kitų istorinių sąlygų, bet ir kito politinio, kultūrinio gyvenimo, meninio patyrimo“ (2, 91). Be labiausiai tuo metu paplitusių peizažo ir portreto žanrų, dailininkai ėmėsi ir kasdienės dabarties gyvenimo temų bei motyvų, vaizdavo naujus herojus (valstiečius, darbininkus), gilinosi į socialinius prieštaravimus. Kūrybos svarbiausiu tikslu imta skelbti ne grožio siekį, o realią tikrovę. Trečiajame dešimtmetyje aktyviausiai reikėsi jau anksčiau susifor-

mavę dailininkai, dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą pradėję kūrybinę veiklą: Petras Kalpokas, Antanas Žmuidzinavičius, Jonas Šileika, Justinas Vienožinskis, Kajetonas Sklėrius, Gerardas Bagdonavičius, Juozas Zikaras, Petras Rimša ir kt. Taip pat tuo laikotarpiu iškilo ir keletas naujų dailininkų: Adomas Galdikas, Vladas Didžiokas, Barbora Didžiokienė, Jonas Janulis, Sofija Dembovskytė-Remerienė, Kazys Šimonis ir kt. Jie buvo įvairių meno mokyklų auklėtiniai, bet visi kūryboje vadovavosi realizmo principais. Tačiau tai negarantavo meninės kokybės. J. Vienožinskis kritiniuose straipsniuose neneigė visuomeninių temų ir idėjų svarbos, tačiau kritikuodavo norus meną pajungti didaktikos tikslams, paversti jį aktualių lozungų propaguotoju. Ypač griežtai pasisakė prieš oficialųjį, sentimentaliai idilišką patriotizmą. Lietuvos dailėje realizmas ryškiausiai pasireiškė tapyboje, kiek mažiau grafikoje ir skulptūroje. Pastebėsiu, kad realizmo principais rėmėsi žymūs įvairių epochų ir stilių dailininkai (antikoje, renesanse, baroke, klasicizme), nepaisę vyraujančių stilistinių sąlyginių. Tai – šimtmečių nugludintas meninės kūrybos stuburas.

Modernistinė dailė vadovavosi naujais estetiniais principais. Vokiečių filosofas, vienas iš modernistinio meno pagrindėjų E. Kasi-reris teigia, kad estetinio žmogaus santykio su tikrove esmė – konstruoti arba intuityviai suvokti gražią formą, o turinys, istorinis sąlygotumas bei reikšmė laikytini antraeiliais dalykais. Aktyvus prieškario Lietuvos dailės kritikas Ignas Šlapelis siekė modernizuoti tradicinę materialistinę estetiką, ▶

► todėl stengėsi teoriškai pateisinti naujas meno sroves, o tuo pačiu aktyvinti naujų formų ieškojimus. Tačiau ne kiekvienai naujovei buvo pakantus. Pavyzdžiui, jis neigiamai vertino kraštutinius moderniojo meno reiškinius (abstrakcionizmą ir kt.), laikė juos „visuomenės išsigimimo, jos liguistumo išdava“ (2, 88). Šios I. Šlapelio mintys nubrėžė svarbiausią takoskyrą tarp realizmo ir modernizmo. Realizmui svarbiausia turinys, galintis būti „galingu socialinio gyvenimo akstinu“, o modernizmo atstovai primatą teikė kūrinio formai (iš čia formalizmas), teigdami, kad meno svarbiausia savybė estetika, meninė raiška, kuri gali būti ir savitiksle. Kas svarbiau? Kam reiktų suteikti pirmenybę – turiniui ar formai? Tai primena populiarų klausimą: kas buvo pirma – višta ar kiaušinis? Populiarus atsakymas: o ko norėtum – vištienos ar kiaušinėnės? Panašiai ir dailėje: jei nori pasimėgauti kūrinio estetika – linijų, spalvų, formų žaismu ar pašaurpti nuo antiestetikos, pvz., vinimi prikalta prie lentos duonos kepalu, kryželiu su nukryžiuotu juo, pamerktu į stiklinę su šlapimu ir t. t., pravartu pasidairyti į modernizmo kūrinius, o jei ieškai atsakymų į rimtus gyvenimo klausimus, suvokiamoje ženklų sistemoje, eik prie realistinių darbų. Visai nesirengiu peikti modernizmo. Tai būtų kova su vėjo malūnais. Yra modernizmo kūrinių, kurie tapo pasaulio pripažintais šedevrais. Tereikia prisiminti XIX – XX a. sankirtos M. K. Čiurlionio darbus, kur simbolizmas, daug kam sunkiai „įskaitomas“, nustebino pasaulį filosofiniu gilumu, muzikine ritmika, savita pasaulio pajauta ir lyrizmu, subtiliai išgyventa nacionalinio liaudies meno tradicija. Arba prisiminkime Pablo Pikaso didžiulę freską „Gernika“ (1937), prikaustančią dėmesį drąsiai deformuotais objektais, persunktą aštrių geometrinių formų. Darbas tapo plačiai žinomas

kaip įtaigus kaltinimas fašizmui. Kur sėkmės paslaptis? Mančiau, paaiškinimas paprastas: genialių tapytojų rankose modernizmas neištirpdė paveikslų turinio, o atvirkščiai, sustiprino meninę raišką ir įtaigą. „Gernika“ pirmiausia kalba apie P. Pikaso politinį ir socialinį užsiangažavimą. Jis buvo komunistas.

Kaip reiktų suprasti socialiai angažuotą dailininko kūrybą? Pabandykime į šią problemą pažvelgti iš dailininko „varpinės“. Dailininkas, net ir būdamas labai individualus, tarkime, siekiantis visų pirma saviraiškos, paprastai nėra abejingas ir žiūrovui, jo nuo-

monei ar atlikto darbo vertinimui. Iškyla komunikavimo problema: kaip tapti suprantamu ir ar tai būtina? Atsakymas vienareikšmis – suprantamas turinys yra būtinas angažuotai kūrybai. Kartais užsiangažavusiam dailininkui grasina valstybės jėgos. Tuomet jis kovoja arba kapituliuoja. Problema tampa dar sudėtingesnė, kai kova vyksta paties menininko viduje. Tokiu atveju socialinis užsiangažavimas gali padėti pasirinkti teisingą kelią. Realizmas nėra toks paprastas, kaip gali pasirodyti. Jis taip pat sąlygiškas kaip ir bet kurios kitos krypties ar srovės meninė kūryba. Tai leidžia modernistams teigti, kad bū-

M. Katiliūtė. Urtė. 1936

tent jie yra tikrieji realistai ir savaip traktuoja meno pažintinę funkciją. Pavyzdžiui, žymus vokiečių filosofas egzistencialistas M. Heidegeris skelbia, kad meno paskirtis padėti žmogui suvokti „būties esmės tiesą“. Mokslas esąs bejėgis atskleisti šią tiesą, o meninė kūryba yra intuityvi būties tiesos įžvalga. Be to, meno kūrinys esąs ne tikrovės atspindys, o tik alegorija, simbolis to, kas yra už kūrinio, už visų empirinės tikrovės daiktų ir „sudarą giliausią jų prasmę“. Teigiama, kad tikroviškumas, būdingas realistiniam menui, yra „žemesnio meninio lygio kūryba“.

Iracionalistinėms estetikos kryptims su savo problemomis, metodologija atstovauja ir daugiau gan skirtingų filosofų: prancūzų intuityvistas A. Bergsonas, italų neohegelininkas B. Kročė, amerikiečių neorealistas Dž. Santajana ir kt. Daugeliui šių estetinių krypčių atstovų būdinga gili erudicija ir susirūpinimas meno padėtimi. Tačiau samprotavimai, paremti iracionalistine metodologija, veda prie „grynojo meno“ ar net meno „ištirpdymo“ nemoniuose gyvenimo reiškiniuose. „Toks „tikrasis menas“, skirtas tik „išrinktiesiems“, perkelia mus iš praktinės veiklos pasaulio į estetinio gerėjimosi pasaulį, o toks gerėjimas esąs nesuinteresuotas specifinis grynai dvasinis išgyvenimas“ (3, 17). Meninį lygį, suprantama, apsprendžia ne tik stovėsenos realizmo ar modernizmo pusėje. Tas menininkas, kuris nekalba apie istorijos lūžius, žmonių laisvę, kovą už jų gerovę, laimėjimų džiaugsmą, gyvenimo kančias ir skausmą, tikriausiai susimąsto – ar jis tik savo kūryba nemeluoja, ar netauškia niekų? Menininkas turi pats sau iškelti klausimą, ar jo individualizmas mene yra tik jo privilegija ir prabanga, kuria jis gali mėgautis atsukęs nugarą kitiems? Į šį klausimą įtikinamai atsako filosofas egzistencialistas, ra-

šytojas Nobelio premijos laureatas A. Kamiu: „Menas menui, vienišo menininko pramogų ieškojimas ir yra tas dirbtinis, paviršutiniškos ir abstrakčios visuomenės menas. Jo logiška tąsa – salonų menas arba grynai formalusis menas, kuris minta manieringumu ir abstrakcijomis ir kuris baigiasi bet kurios realybės destrukcija“ (5, 13). Filosofo teigimu, galiausiai toks menas „išsikuria už visuomenės ribų ir nusikerta savo gyvybės šaknis“. Sunku čia būtų ką nors pridurti. Nebent tiek, kad avangardiniai menai buvo trumpalaikiai ir dažnai suvokiami kaip eksperimentai tobulinant meninę kalbą, ieškant jos gilumos naujų dimensijų.

Realizmas nėra dogma. Tai gyvas, atsinaujinantis procesas, neretai praturtinamas modernaus meno būdingais elementais. Naujais meno kalbos atradimais praturtintas realizmas, domėjimasis gaivia liaudies meno versme, kai kurie avangardinio meno stilistikos bruožai pakėlė lietuvių nacionalinę dailę į tą meninę pakopą, nuo kurios buvo įžengta į Europos šiuolaikinės dailės kontekstą. Be to, tai buvo geras pagrindas lietuvių dailės raidai pokario metais. Lietuvos tapytojams ypač paveiki buvo iš XIX a. ateinanti impresionizmo banga (pranc. *impression* – įspūdis). Tapant paveikslą gamtoje laisvų potėpių maniera, buvo sukuriami ryškūs, nutvieksti saulės, tarsi materializuotos erdvės vaizdai, sukuriantys besikeičiančių spalvų ir šviesos judėjimo įspūdį. Nuo impresionizmo laikų į dailininkus imta žiūrėti kaip į žmones, kurie medžius gali nutapyti mėlynai, o pievas – raudonai. Į kritinius pastebėjimus, kad gamtoje taip nebūna, dažnas dailininkas atsakydavo: „Aš taip regiu“. Laikui bėgant vis daugiau žmonių ėmė suvokti impresionistų kūrybą, pamėgo jų darbus. Lietuvoje impresionistinės tapybos bruožai ypač ryškūs K. Sklėriaus, P. Kalpoko, J. Šileikos, V.

Didžioko paveiksluose. Postimpresionizmo įtaka ir sezaniškas formos suvokimas atsiskleidžia J. Vienožinskio tapyboje, o simbolizmas – A. Varno, K. Šimonio tapybos darbuose, modernas – S. Ušinsko vitražuose. Pažymėtina, kad 1923 m. Vytautas Kairiūkštis kartu su žinomu lenkų dailininku Vladislavu Strzeminskiu surengė Vilniuje „Naujojo meno parodą“ („Wystawa Nowey Sztuki“). Šioje parodoje su savo darbais, neturinčiais to meto lietuvių dailėje analogo, dalyvavo ir V. Kairiūkštis. Tokiu būdu, dailėtyrininko V. Liutkaus pastebėjimu, į Lietuvą atkeliavo naujų modernaus meno srovių – kubizmo, suprematizmo, konstruktyvizmo – pavyzdžiai.

1930 m. į impresionizmą ir postimpresionizmą kryptantys vyresniosios kartos dailininkai (L. Kazokas, P. Kalpokas ir kt.) susijungė į „Nepriklausomųjų“ grupę, o 1932 m. susiformavo grupė „Ars“ iš neseniai dailės mokslus baigusio jaunimo brandulio, kuris orientavosi į radikalesnius lietuvių dailės pertvarkymo uždavinius. Kūrybinėse programose abi grupės pabrėžė individualizmą. „Ars“ grupės narius tapytojus Adomą Galdiką, Antaną Samuolį, Antaną Gudaitį, Viktorą Vizgirdą, grafikus Joną Steponavičių, Vytautą Kazimierą Jonyną (ketvirtame viršelyje spausdiname jo iliustraciją K. Donelaičio „Metams“) ir Telesforą Kulakauską daugiau traukė ekspresionizmas (lot. *expressio* – išraiška). Ekspresionistų kūryboje vaizdas drąsiai transformuojamas, kartais net „sukarikatūrinamas“ siekiant ekspresijos ir didesnio emocinio santykio su vaizduojamu objektu. Ekspresionistai sąmoningai siekė savo darbais pavaizduoti ne konkrečią aplinką, o per jos tapymo būdą išreikšti savo vidinius išgyvenimus, parodyti kūrybos aspiracijas – skurdą, prievartą, kančią, pabrėžti vienišos asmenybės siaurumą ir protestą, kurį sukėlė imperi-

► alistinio karo košmaras, kapitalistinės santvarkos nežmoniškumas. Šios meno srovės atstovai reiškėsi ne tik dailėje, bet ir kine, literatūroje, muzikoje, teatre. Pavyzdžiui, lietuvių literatūroje su ekspresionizmo įtvirtinimu pirmiausia siejamas keturvėjininkų sąjūdis, kurį veikė tiek rusų futurizmas, tiek ir vokiečių ekspresionizmas. Mūsų šalies dailėje pirmosios ekspresionizmo apraiškos pastebimos jau apie 1920 metus. Ryškiausiai atstovu laikomas tapytojas, grafikas ir scenografas A. Galdikas. Jo kūryboje, be ekspresionizmo, ryški *art deco* bei tautodailės įtaka. Darbams būdinga aiški kompozicija, apibendrintos, ekspresyvios formos, ryškus koloritas („Kapinės“, „Vėjas“, „Bulviakasis“ ir kt.). A. Galdikui už tapybos triptiką „Lietuva“ pasaulinėje Paryžiaus parodoje 1937 m. buvo įteiktas Didysis prizas, o scenografija V. Krėvės dramai „Šarūnas“ įvertinta aukso medaliu. Ekspresionizmo teikiamos raiškos galimybės pasitarnavo Lietuvos dailininkams kuriant mūsų šalies paprastų žmonių gyvenimo paveikslus, atskleidžiant socialinius prieštaravimus (T. Valiaus „Laukia žvejų“, „Tragedija mūsų pajūryje“,

A. Samuolio „Pliažas“, „Alkoholis“ ir kt.). Nepriklausomųjų ir arsininkų grupės iširo, tačiau jos pagyvino dailės gyvenimą, paskatino ieškoti naujų temų, raiškos priemonių.

Ketvirtajame dešimtmetyje lietuvių dailėje sustiprėjo dėmesys ir užuojauta paprastam darbo žmogui, socialiniams uždaviniams, idėjiniam kryptingumui. Dailininkė Marcė Katiliūtė savo užsiangažavimą apibūdino dieno-raštyje: „Tapybos portretus darysiu ne prezidentų, ministrų, bet darbininkų. Aš myliu darbo žmogų, kurio jėga, prakaito prašlaktoma, kuria gyvenimą“. Viena iš veiksmingiausių užsiangažavimo formų - savo gyvenimo ir kūrybos sujungimas su politine partija. Kai kurie lietuvių dailininkai įsitraukė į antifašistinę ir revoliucinę kovą tiek politine veikla, tiek ir savo kūryba. 1930-1931 metais kairiosios pakraipos lietuvių rašytojai leido žurnalą „Trečias frontas“, kuriame buvo aptariamoms ne tik literatūros problemoms, bet ir dailės gyvenimo, estetikos aktualijoms. Dailininkai S. Žukas, P. Vaivada, palaikė ryšį su LKP, 1932 m. sudarė grupę „Linija“, ji 1933 m. buvo uždaryta.

J. Kuzminskis. Krizė. 1933

Tačiau užsiangažavę dailininkai nenuleido rankų – 1933 m. Kauno meno mokyklos auklėtiniai V. Mackevičius, B. Motuza, I. Trečiokaitė, L. Vaineikytė, P. Vaivada, B. Žekonis ir kiti įsteigė „Revoliucinių menininkų kuopelę“. Į jos veiklą netrukus įsijungė grafikai V. Jurkūnas, S. Žukas, J. Kuzminskis ir kiti. 1933-1936 m. ši kuopelė leido kupiną revoliucinės dvasios iliustruotą satyrinį žurnalą „Šluota“ (parengti 7 numeriai), 1934 m. šviesą išvydo ir jų parengtas naujas žurnalas „Žingsniai“. Pastarajame žurnale buvo pasisakoma prieš akademizmą, propaguojama darbo tema, keliamos viešumon socializmo idėjos. Į kūrybinį gyvenimą įsijungę Kauno meno mokyklos auklėtiniai sukūrė įtaigių darbo, revoliucinės, socialinės ir buitinės tematikos kūrinių (M. Bulaka – „Uoste“, „Darbininkų streikas“, J. Kuzminskis – „Pjovėjas“, „Artojas“, „Grėbėjos“, „1936 metai Ispanijoje“, V. Jurkūnas – „Linų brukėjos“, „Uoste“, „Turguje“, ciklą „Žvejai“, P. Rauduvė – „Kauno depo“, „Pabėgių sandėlis“, M. Katiliūtė – „Motina tarp vaikų“, „Moteris su vaiku miške“, V. Petravičius – „Kūlimas“, „Linų rovimas“ ir kt.). Verti atskiro paminėjimo to meto grafikoje, ypač spaudos leidiniuose aktyviai dalyvavę politinės ir socialinės karikatūros meistrai Stepas Žukas, Jonas Martinaitis. Politinė, socialinė karikatūra ir satyra – tai ne kas kita kaip realizmo krypties atšaka, kritinis realizmas, kurios paskirtis politinės santvarkos ir visuomenės ydų kritika. J. Martinaičio personažai buvo ne tik politikai, bet ir sodininkai, vaikai. Jis laikomas ir pagrindiniu lietuviškų komiksų pradininku. S. Žukas buvo aktyvus revoliucinio judėjimo dalyvis. Vienas reikšmingiausių jo darbų, kuriame išjuokiamos buržuazinės visuomenės negerovės, albumas „Veidai ir kaukės“ (1939). Taip pat kūrė nelegalius politinius plakatus, iliustravo „Šluotos“ žurnalą (1940-

V. Grybas. „Žemaičio“ skulptūra Raseiniuose. 1934

1941 m. buvo jo redaktorius).

Skulptūra (daugiausia kamerinė ir smulkioji) sparčiau vystėsi praėjusio amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje. Monumentaliosios ir dekoratyvinės skulptūros buvo sukurta palyginti nedaug. Neretai tų pačių skulptorių vieni darbai realistiniai, kiti dvelkė saloniškumu, paviršutinišku formų deformavimu, stilizavimu bei estetizavimu. Produktiviausiai įvairaus žanro ir tematikos skulptūroje darbavo si Petras Rimša, kuris geriausias savo realistinius darbus, skirtus socialiniams prieštaravimams pavaizduoti, sukūrė dar XX a. pirmajame ir antrajame dešimtmečiuose, o prieškario metais kai kuriuos jų patobulino, sukurdamas naujus variantus, ir daugiau dėmesio skyrė portretams, medaliams („Lietuvos mokykla“ – III variantas, „Artojas“ – papildintos ekspresijos

variantas, „Žemaitės portretas“), J. Zikaras, vaizdavo sunkų paprastų šalies žmonių gyvenimą, kūrė patriotines kompozicijas („Ant vieškelio“, „Bedarbis“, „Knygnešys“), Juozas Mikėnas, pasižymėjo portretų modeliuotės tikslumu, konstruktyvumu, postkubizmo, archajiškumo bruožais, o ketvirto dešimtmečio antroje pusėje skulptūroje išryškėjo lyrizmas, poetiškumas, polinkis į monumentalumą („Draugo portretas“, „Vaikas su balandžiu“, „Vincukas“, „Moteris su grėbliu“). Didelis jo kūrybinio darbo pasiekimas – monumentaliosios dekoratyvinės skulptūros pasaulinės parodos: Paryžiaus 1937 m. – „Rūpintojėlis“ (parodos Didysis prizas), Niujorko 1939 m. – „Lietuva“.

Žymiausiu prieškario skulptoriumi monumentalistu laikomas Vincas Grybas. Tai buvo didelio talento skulptorius, gerai įsivaivėjęs ne tik skulptūros kūrimo technologijas, bet ir sugebėjęs projektuoti paminklus kaip architektas. V. Grybas sukūrė paminklų, pasižyminčių ne tik monumentalumu, bet ir meninės formos išraiškumu, gilia psichologine traktuote, dekoratyvumu (Simono Daukanto – Papilėje, „Žemaičio“ – Raseiniuose, Vytauto – Jurbarke ir Kaune, Vinco Kudirkos – Kudirkos Naumiestyje, kuris nėra išlikęs, tačiau yra atkurtas 1991 m.). V. Grybas taip pat sukūrė nemažai biustų, bareljefų, antkapinių paminklų. Šio dailininko visas gyvenimas buvo dramatiškas. Kaip ir daugelis to meto inteligentijos atstovų, blaškėsi formuodamas savo pilietinę poziciją. 1919 m. įstojo į Lietuvos socialdemokratų partiją. Nors po skulptūros studijų Paryžiuje pas E. A. Burdelį (1925-1928) pasinėrė į kūrybą, o politinei veiklai tiesiog nebuvo laiko, prasidėjus Antrajam pasauliniam karui 1941 m. kaip „raudonasis“, „komunistas“ nužudytas. Liko neįgyvendinti įdomūs projektai. Dar būda-

mas gyvas, V. Grybas pelnė didelę šlovę, tačiau gyveno nepriteklėje, nuolatinėje baimėje dėl išaugusių skolų ir galimų varžytinių. Likus dvejiems metams iki žūties rašė: „Pas mus Lietuvoje labai puikiai globojamas sportas, statomi jam didžiuliai rūmai (...), bet labai prastai laikosi plastinis menas, visoje valstybėje nerasisime skulptoriaus, turinčio padorią ateljė“. Aktualūs šie žodžiai ir šiandien.

Prieškario dailės istorija neturėtų būti beatodairiškai seikėjama pro politinį rėtį ir atmetama kaip koks nesupratimas ar menkaverčiai dalykai, nes tai svarbus savo laiko metraštis, bylojantis ne tik tai, kas užfiksuota, bet ir kodėl ir kaip tai padaryta. Niekada nederėtų pamiršti, kad socialiai užsiangažavę prieškario Lietuvos menininkai yra mūsų šalies žmonės, kurių dažnas turėjo tvirtus įsitikinimus, nesivaikė pelno, o savo gyvenimą ir kūrybą, pasiaukojamą darbą skyrė tautai ir gimtojo krašto suklestėjimui. Tik matydami objektyviai nušviestą praeities politinio, meninio gyvenimo panoramą, galime teisingai rekonstruoti šalies dailės istoriją, geriau suvokti jos šiandienos situaciją ir perspektyvą. ■

Panaudota literatūra (tekste nurodoma skaičiais):

1. Europos dailės istorija. – Kaunas, „Šviesa“, 1995.
2. Jonas Umbrasas. Lietuvių tapybos raida. – V., „Mokslas“, 1987.
3. Grožio kontūrai. Iš XX amžiaus užsienio estetikos. – V., „Mintis“, 1980.
4. Vytautas Kubilius. Lietuvių literatūra ir pasaulinės literatūros procesas. – V., „Vaga“, 1983.
5. Alberas Kamiu. Svetimas. Kryptis. – V., „Vaga“, 1991.
6. Arūnas Sverdiolas. Kultūros filosofija Lietuvoje. – V., „Mintis“, 1983.
7. Lietuvos grafika 1907- 1940. Katalogas. – V., Lietuvos dailės muziejus, 1985.
8. Vincas Grybas: gyvenimo ir kūrybos drama (sud. Nijolė Tumėnienė). – V., Lietuvos dailės muziejus, 2004.

Artima ir tolima EUROPOS broliška Latvija, intelektualioji Danija,

Pristatome dar tris Bendrijos valstybes. Latvija – tiptiška Rytų Europos šalis, turinti potencialą, tačiau sunkiai įsisavinanti naujoves ir vakarietišką mentalitetą. Vengrija atstovauja Vidurio Europai – turtinga gamtos gėrybių, kultūros ir istorijos paveldu šalis negali pasigirti vidiniu stabilumu. Danija – akivaizdi skandinaviško tipo valstybė. Pažvelkime į šios trijulės mažiau žinomas gyvenimo puses.

Latvija: kova su krize ir stereotipais

Kalbėdami apie Latviją (2,3 mln. gyventojų) dažnai pagalvojame apie jos pastarojo meto pakilimus ir nuosmukius. Iki krizės buvusi Baltijos šalių ekonominio augimo autsaidere ir nuolat susidurianti su tautinių mažumų klausimu, Latvija atrodo sugebėjo ne tik susitelkti sunkmečio iššūkiams įveikti, bet ir pasiekti puikių rezultatų brendant iš krizės. Ekonominių laimėjimų įvertinimu kai kurie analitikai laiko ir tai, kad šaliai leista 2014 m. įsivesti bendrą Europos valiutą – eurą.

„The Washington Post“ rašo,

kad socioekonominė krizė bei didelis nedarbas paskatino Latvijos ir kitų regiono šalių gyventojus imtis naujo verslo. „Jauni žmonės suprato, kad blogiau negali būti, todėl drąsiau ėmėsi smulkaus verslo“, – sakoma tyrime. Nors kliūčių kurti verslą Latvijoje netrūksta, ypač atsargus bankų sektorius suteikdamas kreditus naujoms iniciatyvoms, tačiau gyventojai taip pat nesėdi sudėję rankų ir plėtoja tradicines arba generuoja naujas verslo nišas.

Štai jaunas Latvijos verslininkas T. Erenpeisas iki krizės dirbo retro dviračių restauratoriumi. Prasidėjęs socioekonominėms šalies problemoms, entuziastas nepasimetė ir nuo remonto perėjo prie gamybos – daugiausia užsienio rinkoms siūlo originalius dviračius. Vaikinas sukūrė darbo vietą ne tik sau, bet ir keliolikai kitų darbo ieškojusių žmonių.

Yra ir modernių verslo idėjų, paremtų naujausiomis technologijomis. Viename Rygos verslo inkubatorių sukurta kompanija sėkmingai užsiima diagramų ir grafikų kūrimu internete. Teigiama,

kad kasdien šios kompanijos paslaugomis naudojasi apie 15 tūkst. vartotojų visame pasaulyje. Ją įkūrę žmonės ne tik skyrė nemažai laiko ir pastangų projektui plėtoti, bet ir suprato viešumo reikšmę. Jie pristatydavo koncepciją įvairiose parodose ir taip populiarino naują verslo nišą.

Ekonominė krizė ne tik buvo rimtas iššūkis valstybei bei visuomenei, bet sukėlė ir kitų problemų. Iki krizės ir ypač atsiradus socioekonominėms problemoms Latvijoje vis augo alkoholio vartojimas, taip pat šalyje daugėja nepilnamečių alkoholio vartotojų, kaip skelbia statistika, šis rodiklis yra vienas didžiausių Bendrijoje. Siekdama kovoti su šia problema Latvijos vyriausybė imasi įvairių priemonių. Šiomet įsigaliojo naujas reklamos įstatymas, kuriame teigiama, jog alkoholinių gėrimų reklamoje ne mažiau nei 10 proc. vietos turi būti skirta informacijai apie svaigalų žalą bei draudimą parduoti juos nepilnamečiams. Be to, numatyta, kad nuo 2014 m. alkoholinių gėrimų reklamos negalės būti gatvėse. Jau dabar galioja draudimas alko-

SAJUNGA: neramioji Vengrija

holį reklamuoti įvairiose įstaigose, viešajame transporte ir kitur.

Alkoholio tema Latvijai svarbi ne tik dėl vidinių problemų, susijusių su svaigalų vartojimu, bet ir dėl užsienio valstybėse kilusio nesusi-pratimo. Štai rugpjūčio pradžioje pasaulio žiniasklaida pranešė, kad JAV, Kanadoje, Australijoje kilo iniciatyva boikotuoti rusišką degtinę ir taip išreikšti nepasitenkinimą šioje šalyje varžomomis seksualinių mažumų teisėmis. Pasaulio televizijos kanalai rodė, kaip aktyvistai pila neva rusišką degtinę ant šaligatvio. Nors latvių verslininkai ir bandė aiškinti, kad sieti jų produktą su Rusija yra nelogiška, karingai nusiteikę aktyvistai atrodo nenori girdėti, kad produktas pilstomas šalyje, nieko bendro neturinčia su Maskvos įvestais įstatymais.

Kasdienis gyvenimas Latvijoje taip pat gan dažnai balansuoja tarp praeities ir dabarties, Rytų ir Vakarų mentaliteto. Tai puikiai iliustruoja ir „The Baltic Times“ aprašyta situacija. Leidinyje pasakojama, kad ekologiškas transportas – dviračiai, puikiai išplėtotas kai kuriose kitose Bendrijos narėse, Latvijoje dar sunkiai skinasi kelią. Štai Latvijos sostinėje dviračių eismas dažnai primena chaosą – dviratininkai turi laviruoti tarp automobilių, pėstieji vaikšto dviračių takais, nėra galimybės saugiai važinėti senamiesčio gatvėmis.

Nors skelbiama, kad kai kurios miesto gatvės, ypač esančios centre, tiesiog per siauros dviračių takams, be to, jomis eina visuomeninio transporto linijos, daug

kur įrengtos vietos automobiliams statyti, aktyvūs visuomenės nariai ir kai kurie politikai ragina imtis konkrečių idėjų situacijai keisti. Valdžią spaudžia ir visuomenės požiūrio kaita. Anksčiau dviračiai latviams buvo vien tik sporto, laisvalaikio transporto priemonė, tai dabar vis daugiau gyventojų ją supranta kaip visiškai tinkamą vykti ir į darbą. Pokyčiai Latvijai šiose srityje yra gan svarbūs ne tik vietiniams gyventojams, siekiantiems važinėti šia transporto priemone, bet ir turistams, norintiems pasigrožėti nuostabia šalies architektūra ne pro automobilio langą.

Danija: problemos dėl kiaulienos, universitetų ažiotažas, privačių lėktuvų gamyba

Danijoje (5,5 mln. gyventojų) pragyvenimo lygis yra labai aukštas. Tačiau, kaip rašo „The Copenhagen post“, kai kurie vaikų darželiai vis dažniau išbraukia iš valgiaraščio patiekalus iš kiaulienos. Mat Danijoje daugėja musulmonų, jų vaikų

daugėja ir darželiuose. Be abejo, jeigu tėvai nevalgo kiaulienos, tai savo vaikams irgi draudžia valgyti ją. Tačiau toks darželių sprendimas nepatinka ne tik ten vaikus vedantiems danams, bet ir šalies politikams.

Štai vienas parlamentaras viešai piktinasi, kad visiems vaikams neduoti kiaulienos dėl to, kad tam tikras procentas musulmonų vaikų jos nevalgo, skamba kaip Danijos kulinarinio paveldo diskriminacija. Tačiau panašu, kad diskusijų tik daugės, nes musulmonų bendruomenės visoje Europoje auga itin sparčiai.

Dar viena diskusija dėl maisto, sulaukusi įvairių vertinimų, susijusi su gyvūnų laikymo sąlygomis ir produkcijos kainomis. Aktyvistai ir kai kurie šalies politikai ragina labiau diskutuoti apie gyvulių ir paukščių auginimo sąlygas, ypač vištų laikymą. Skelbiama, kad narvuose laikomos vištos kenčia apgailėtinas sąlygas. Tokių vištų kiaušiniai gerokai pigesni, jie sudaro du trečdalius šalyje parduodamų kiaušinių, tačiau danai raginami jų nepirkti.

Danai pasižymi ne tik daugia-taute visuomene bei ekologiškų idėjų propagavimu, bet ir aukštu šalies intelektiniu potencialu. Danijoje šiemet pasiektas rekordinis studentų skaičius. Skelbiama, kad pakvietimus studijuoti gavo 63 tūkst. žmonių. Tai keliais nuošimčiais daugiau nei pernai. „Dešimtys tūkstančių naujų studentų po kurio laiko papildys šalies darbo rinką“, – džiaugiasi šalies švietimo ministras. Be abejo, yra ir tokių studen-

► tų, kurie įstoję į vieną specialybę pasirenka kitas studijas ar net kitą universitetą, tačiau bendra situacija – optimistinė. Populiariausiomis specialybėmis šalyje išlieka medicina, finansų ir ekonomikos pakraipų studijos, molekulinė biologija. Šalyje nori studijuoti ir vis daugiau užsienio piliečių. Net 6,2 tūkst. priimtų studentų yra iš užsienio.

Bendrą studentų skaičiaus didėjimą kritikuojantys politikai pabrėžia, kad universitetai yra perpildyti, bet danų noras mokytis ir valdžios pritarimas tokiems siekiams negali nežavėti daugelio europiečių.

Skelbiama, kad Danija turi vieną didžiausių privačių orlaivių pardavimo rinką. Danijos žiniasklaidos teigimu, pastaruoju metu rinka ypač išaugo ir dėl didelės pasiūlos, nes apie 28 proc. privačių parduodamų lėktuvų yra iš Danijos. Tačiau dėl perpildytos rinkos tokias prabangos prekes tampa gan sunku parduoti. Skelbiama, kad danai vis labiau domisi galimybėmis atnaujinti orlaivį, nes jį parduoti yra sunku, o laikyti nmodernizuotą neapsimoka dėl mažėjančios vertės ir nusidėvėjimo. Taigi kol kai kurios Bendrijos narės turi naudotų automobilių rinką, Danijoje egzistuoja prabangos prekių – orlaivių sektorius.

Vengrija: alkoholis – kultūrinis paveldas, dviguba pilietybė, didelė korupcija

Kol vienos šalys kovoja su alkoholio keliamomis problemomis, kitose alkoholis priklauso šalies paveldui. Viena tokių šalių, kuriose alkoholis siejamas ne su visuotinėmis negerovėmis, o su tradicijomis, yra Vengrija (10 mln. gyventojų). Šioje šalyje yra 22 vyndarystės regionai, o vynas minimas net šalies himne. Vietiniai gyventojai vartoja vyną dažnai, tačiau saikingai. Be jo neapsieinama per pietus, kartais ir vakarienę.

Vynuogių auginimas šiam gėrimui turi tūkstantmetes tradicijas. Galbūt todėl turistai čia gali įsigyti ne tik įvairiausių rūšių vyno, bet ir suvenyrų, susijusių su vynu ar vyndaryste. Užsienyje Vengrija yra laimėjusi ne vieną vyno kokybės įvertinimą. Išskirtinė vengriško vyno rūšis yra Tokajus. Šiame regione yra ne tik minėtos rūšies vyndarystės centras, bet ir pats regionas yra įtrauktas į UNESCO paveldo sąrašą.

Vengrų vyndariai visada orientavosi į eksportą. Milijoninės sumos buvo investuotos į vynuogynų atgaivinimą ir įrangos atnaujinimą, dėl to labai pagerėjo vengriškų vynu kokybė. Tokių šalių, kaip D. Britanija, milijoninės investicijos į šalies vyno sektorių gerokai pakėlė ne tik produkcijos kokybę, bet ir regionų, kuriuose auginamos vynuogės ir gaminamas vinas, ekonomiką.

Kol vienos šalys, taip pat ir Lietuva, diskutuoja apie dvigubos pilietybės įteisinimą, Vengrijoje toks įstatymas jau veikia. Vengrijos vyriausybė ėmėsi plačios savo tautiečių, gyvenančių užsienyje, įtraukimo į šalies politinį gyvenimą kampanijos. Skelbiama, kad suteikta galimybė turėti dvigubą pilietybę gali gerokai padidinti rinkėjų skaičių ateinančiais metais vykstančiuose Vengrijos parlamento rinkimuose.

Kaip skelbia pasaulio žiniasklaida, Vengrijos valdžia išsiuntinėjo šimtus tūkstančių raginimų

kaimyninėse šalyse gyvenantiems asmenims, turintiems dvigubą pilietybę, savo nuomonę išreikšti rinkimuose. Šiuo metu Vengrijos ir kitos valstybės pilietybę turi apie 300 tūkst. žmonių, gyvenančių daugiausiai kaimyninėse šalyse. Jie gali balsuoti paštu ir taip dalyvauti šalies rinkimuose. Palengvinimai ne šalyje gyvenantiems tautiečiams ko gero yra ir būdas juos labiau įtraukti į Vengrijos vidaus gyvenimą. Vengrijos partija Fidesz, laimėjusi rinkimus, palengvino pilietybės suteikimą užsieniečiams, kurių tėvai ar protėviai kilę iš Vengrijos. Tai neabejotinai padidino jos populiarumą tarp užsienyje gyvenančių vengrų, tačiau sukėlė nemažas diskusijas šalies viduje ir valstybėse, kuriose yra didelės etninės vengrų mažumos grupės.

Vengrijos vidinė situacija įtempta ne tik dėl diskusijų apie dvigubos pilietybės suteikimą užsienyje gyvenantiems vengrams. Tarptautinių organizacijų tyrimai rodo, kad vis daugiau vengrų mano, jog šalyje daugėja korupcijos ir korumpuotų politikų. Net 68 proc. Vengrijos gyventojų mano, kad korupcijos mastą didina politinės partijos. Apie 63 proc. vengrų sakė, kad korupcija labiausiai plėtojasi verslo sektoriuje. 56 proc. teigia, kad labiausiai korumpuotas yra parlamentas, o 36 proc. galvoja, kad labiausiai korumpuoti yra šalies valstybės tarnautojai, pareigūnai.

Visuomenės nepasitenkinimas situacija šalyje reiškiasi ne tik anketose. Dešimtys tūkstančių žmonių protestavo prieš naują Vengrijos konstituciją, kuri, jų nuomone, riboja demokratiją. Didelis nepasitenkinimas ir dešiniojo premjero vykdoma vidaus politika. Vengrijoje sunkiai sekasi mažinti korupciją ir piliečių nepasitikėjimą valdžia. ■

*Parengė
Gediminas Dubonikas*

J. Bernatonis: pagrindinis Europos prokuratūros tikslas – ES mokesčių mokėtojų pinigų apsauga

Kasmet Europos Sąjungos (ES) biudžetas praranda apie 280 mln. eurų (apie 967 mln. litų) dėl ES finansiniam interesams kenkiančių sukčiavimo nusikaltimų. Jei bus pritarta siūlymui įsteigti Europos prokuratūrą, ši institucija galės efektyviai užkirsti kelią neteisėtam ES biudžeto lėšų panaudojimui ir tolesniems sukčiavimo atvejams.

„Dėl žalos, padarytos šiais nusikaltimais, ES kasmet praranda šimtus milijonų eurų. Šie nusikaltimai dėl ribotų nacionalinių teisėsaugos institucijų išteklių ne visada yra tiriami. Sukčiai už ES biudžetui padarytus nusikaltimus kartais lieka nubausti, ypač jei toks nusikaltimas padarytas keliose valstybėse. Todėl būtina užtikrinti, kad ES mokesčių mokėtojų pinigai būtų apsaugoti kuo efektyviau“, – teigia teisingumo ministras Juozas Bernatonis.

Iki šiol nėra nė vienos ES institucijos, turinčios pakankamai kompetencijos šioje srityje. Veikiančios ES institucijos – OLAF (Europos kovos su sukčiavimu tarnyba), Eurojustas (ES teisinio bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose institucija) ir Europolas (ES kriminalinės žvalgybos agentūra) – neturi kompetencijos atlikti sukčiavimo nusikaltimų tyrimo ar baudžiamojo persekiojimo. OLAF tik gali kreiptis į kompetentingas nacionalines institucijas su savo atliktais administracinių tyrimų rezultatais, tačiau nacionalinės institucijos pačios sprendžia,

ar iškelti baudžiamąją bylą remiantis šiomis išvadomis.

Pasiūlymą įsteigti Europos prokuratūrą Europos Komisija (EK) pateikė liepos 17 d. Naujai steigiamos Europos prokuratūros kompetencijai priklausytų nusikaltimų ES biudžetui tyrimas, jų vykdytojų ir bendrininkų baudžiamasis persekiojimas bei kaltinimo palaikymas nacionaliniuose teismuose.

Europos prokuratūra turėtų teisę prašyti arba, reikalui esant, įsakyti imtis tyrimo veiksmų, aiškiai apibrėžtų būsime reglamente: dėl liudytojų ir įtariamųjų apklausų, ekspertų skyrimo, kai reikia specialių žinių ir dėl priverstinio pobūdžio priemonių taikymo (turo arešto, patalpų ir kompiuterinių sistemų apieškojimo, telefoninių pokalbių pasiklausymo, finansinių sandorių įšaldymo).

Siekiant užtikrinti Europos prokuratūros atliktų tyrimų efektyvumą, teisėtai surinkti įrodymai vienoje valstybėje narėje turėtų būti priimtini visų valstybių narių teismuose.

EK pasiūlyme numatyta, kad Europos prokuratūra turės decentralizuotą struktūrą, susidedančią iš Europos prokuroro, 4 Europos prokuroro pavaduotojų ir Europos deleguotų prokurorų kiekvienoje valstybėje narėje, ir bus integruota į nacionalines teismų sistemas.

„Europos deleguotieji prokurorai galėtų atlikti tyrimus ir baudžiamąjį persekiojimą atitinkamoje valstybėje narėje, pasitelkdami nacionalinius ekspertus ir taikydami nacionalinę teisę. Jie galėtų tęsti savo, kaip nacionalinių prokurorų funkcijas, tačiau jie bus visiškai nepriklausomi nuo nacionalinių baudžiamojo persekiojimo institucijų,

kai veiks pagal Europos prokuratūros įgaliojimus“, – sako teisingumo ministras.

Pasiūlymas dėl Europos prokuratūros steigimo yra vienas iš prioritetinių Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai klausimų baudžiamosios teisės srityje. Anot teisingumo ministro, nauji ir veiksmingi būdai kovoje su ES finansiniam interesams kenkiančiais nusikaltimais yra neabejotinai reikalingi, tačiau jie valstybių narių turi būti gerai apsvarstyti ir tam turi būti skirta pakankamai laiko.

„Lietuva, kaip ES Tarybai pirmininkaujanti valstybė, siekia, kad derybos dėl šio ypač aktualaus klausimo būtų vykdomos visapusiškai analizuojant pasiūlymą ir siekiant kuo platesnio šalių narių palaikymo“, – pažymi J. Bernatonis.

Pasiūlymas dėl Europos prokuratūros steigimo yra glaudžiai susijęs su būsima ES finansinių interesų apsaugos baudžiamosios teisės priemonėmis direktyva. Pagal šią direktyvą valstybės narės būtų įpareigos už ES finansiniam interesams kenkiančių nusikalstamų veikų (sukčiavimo ir į sukčiavimą panašių veikų) bei už bendrininkavimą ar pasikėsinimą daryti šiuos nusikaltimus bausti tiek fizinius, tiek juridinius asmenis.

Šioje direktyvoje taip pat numatoma, kad maksimali bausmė už šiuos nusikaltimus turėtų būti laisvės atėmimas, o už sunkias nusikalstamas veikas numatyta maksimali laisvės atėmimo bausmė – ne trumpesnė nei 4 metai. Taip pat valstybėms narėms būtų leidžiama taikyti ne baudžiamąją atsakomybę, kai gauta nauda dėl šių nusikaltimų padarymo neviršija 10 tūkst. eurų (apie 34,5 tūkst. litų). ■

Karpiejai – kaimas be karo ir pokario žudynių

„Liudijimų“ serijos „Gairių“ straipsniuose buvo aprašyta nemažai siaubingų pokario metų žudynių įvairiose Lietuvos vietose. Ypač daug tų vaizdų Antano Balsio pasakojime „Besmerčiai prie Dubysos“ („Gairės“, 2006, Nr. 9-11). Tačiau Lietuvoje buvo ir taikių be tarpusavio žudynių vietovių. Viena iš tokių buvo Vilkaviškio apskrities Gražiškių valsčiaus Karpiejų kaimas.

Juozas Bartuška

Gali kilti klausimas: ką įdomaus galima parašyti apie tokią „neįdomią“ vietovę. Juk dažnai didžiausią istorinių įvykių aprašymų dalį sudaro karai bei kitokios kruvinos ar nekruvinos kovos. Būtinumą rašyti apie taikaus sugyvenimo pranašumus prieš visokias kovos formas norisi pagrįsti net Antikos laikų išminties pavyzdžiais. Štai kaip Atėnų demokratiją vertino jos amžininkas atėnietis Pseudokseofontas (E. Bakonio ir J. Janušo „Istorijos vadovėlis XI klasei „Lietuva ir pasaulis“, Kaunas, „Šviesa“, 2001): „Atėnuose beturčiai ir paprasti žmonės laikomi pranašesniais už kilminguosius ir turtuolius, nes kaip tik liaudies dėka plaukioja laivai ir klesti valstybė. Būtent tie žmonės suteikia galios valstybei kur kas daugiau, negu hoplitai (sunkieji pėstininkai – J.B.), didikai ir kil-

mingieji“. Senovės Egipto rašmenų paslaptį atskleidęs Fransua Šampoljonas (1790-1838) laiškuose savo vyresniajam broliui Napoleono sekretoriui Fižakui primindavo ištrauką iš senovės persų šventraščio „Avesta“ (K. Ceramas „Dievai, kapai ir mokslininkai“, Vilnius, 1962): „Geriau yra apdirbti pusantros dešimtinės (dešimtinė – apie 1,1 ha žemės plotas – J.B.) sausžemio sklypelį ir gauti iš jo derlių, negu laimėti dvidešimt keturis mūšius.“ Šiuose Antikos išminties pavyzdžiuose pabrėžiama, kad laivų statytojų, jūreivių, darbininkų ir žemdirbių darbas yra pranašesnis už karinius žygius ir net kovines pergalės, nes tik tai taikiu darbu kuriama žmonių gerovė, o karuose naikinami ne tik tos gerovės medžiaginiai pagrindai, bet ir neįkainojamos unikalios vertybės – žmonės.

Panašiai taikaus darbo ir ekonomikos vaidmenį vertino ir jau naujųjų amžių autoritetai: pirmuoju klasikinės sisteminės ekonomikos teorijos kūrėju laikomas anglų mokslininkas Adamas Smitas (1723-1790), JAV ekonomikos mokslininkas Nobelio premijos laureatas Miltonas Friedmanas (1912-2006). Net popiežius Jonas Paulius II 1978 m. pokalbyje su Lechu Valensa pasakė, kad „Darbas yra žmogaus, visuomenės ir valstybės svarbiausia vertybė“.

Karpiejų kaimo žmonių taikaus sugyvenimo pagrindai

Svarbiausi tokie pagrindai buvo šie: taikus abipusiai naudingas sambūvis tarp neturtingesniųjų ir turtingesniųjų kaimo žmonių, kaimynų nesavanaudiška tarpusavio pagal-

ba sunkiausiuose ūkio darbuose, žmonių optimistinis požiūris į savo gyvenimo sąlygas bei problemas, valstybės valdžios ir jos santykių su žmonėmis vaidmens nesureikšminimas žmonių gyvenimo sąlygoms pagerinti ar kitaip reguliuoti.

Po baudžios panaikinimo mano gimtojo Karpiejų kaimo didžioji (šiaurinė su derlingesnėmis žemėmis) dalis buvo padalinta į 50 margų (margas – 0,56 ha) ūkius, kaimo žmonių vadintus „kolonijomis“, kurios kitose Lietuvos vietose buvo vadinamos valakais. Iki tarpukario laikų kaime tokių pradinių ūkių išliko tik keturi. Trys buvusieji tokie ūkiai padidėjo: jų savininkai iš savo kaimynų nusipirko dar po 10 – 15 ha žemės. Kiti pirminiai 50 margų ūkiai dėl įvairių priežasčių (dažniausiai dėl pasidalijimo tarp įpėdinių) suskilo į mažesnius ūkius. Pietinė labiausiai kalvota ir nederlingiausių žemių kaimo dalis jau po baudžios panaikinimo buvo suskirstyta į mažesnius ūkius ir ūkelius. Šią kaimo dalį kaimo žmonės neoficialiai vadino Marglynu, kuriame buvo 9 sodybos. Viena tarp jų ir mano tėvų sodyba. Mano tėvai turėjo 9 margus (5,04 ha) žemės, 1933 m. jie iš kaimyno, stambaus ūkininko Vinco Kirvaičio, nusipirko dar 3 margus žemės; tos nusipirkto žemės pakraštys buvo tik už kelių metrų nuo mūsų kluono, dėl ko taip arti buvusius kaimyno pasėlius buvo beveik neįmanoma apsaugoti nuo mūsų paukščių „invazijos“.

Visame Karpiejų kaime tarpukario pabaigoje buvo 32 sodybos. Visų mažiausių ūkelių savininkai gyveno Marglyne: trys iš jų turėjo tik po 3, o dar vienas – 6 margus žemės. Aišku, kad tokių ūkelių savininkų pragy-

venimui reikėjo papildomų pajamų. Vieno tokios trimargio ūkelio savininkė našlė Rentelienė, trijų vaikų motina, papildomų pajamų užsidirbdavo kontrabanda iš maždaug už 8 km buvusios Lenkijos. Kito trimargio ūkelio bevaikiai savininkai Ona ir Juozas Dičiūnai papildomu pragyvenimo šaltiniu pasirinko elgetavimą, nes jie abu tokiam darbui tiko dėl mažo ūgio. Mūsų krašto elgetos „ubagaudavo“ ne savo, o tolimesniuose kaimuose. Elgetos be vieno kito lašinių gabaliuko daugiausia surinkdavo duonos, kurią ne tik valgydavo patys, bet ją „pavaišindavo“ ir savo karvutę, kiaulaitę bei višteles. Trečio trimargio ūkelio savininkas viengungis Bronius Vengraitis buvo savotiškai „turtingas“, nes vienintelis visame Marglyne turėjo radijo imtuvą (nors tik detektorinį su ausinėmis ir apie 40 metrų ilgio lauko antena) ir dviratį, kuris Broniui padėdavo ir papildomai užsidirbti. Jis tuo dviratį važinėdavo po kelis kaimus, žmonėms taisydavo prakiurusius emaliuotus puodus.

Bene vargingiausiai atrodė šešiamargio Juozo Pauliukaičio gyvenamasis būstas, kurį sudarė vienas bendras su virtuve kambarys, o jo keturi vaikai miegodami užsiklodavo senais apiplyšusiais drabužiais ir kitokiais skudurais. Vienas stambus kaimo ūkininkas tos šeimos gyvenimo sąlygas buvo įvertinęs taip: „Jei gyvenčiau kaip Pauliukaitis, tai aš pasikarčiau.“ Deja, tas ragintojas pasikarti nepasikorė net ir išstremtas į tolimą Rusijos regioną ir priverstas dirbti labai sunkų darbą. Po tremties jis grįžo Lietuvą ir dar sulaukė ilgesnio amžiaus, nei natūralia mirtimi savo namuose miręs Pauliukaitis.

Nepaisant aiškiai didelės turtingos nelygybės, neturtingesnieji kaimo gyventojai beveik nereikė neapykantos turtingiesiems, o juos savotiškai, kartais su pašaipomis užjausdavo, nes visi matė, kad besistengiantys daugiausia prasigyventi turtingiesieji ūkininkai išėikvodavo labai daug fizinės bei psichinės energijos darbams dideliame ūkyje organizuoti ir vykdyti. Dar daugiau: neturtingesnieji kalbėdavo, kad tur-

tingieji ūkininkai ne tik reikalingi, bet ir būtini, nes be jų nebūtų kam išlaikyti gerų veislių bulvių ir eržilų, be kurių liktų bergždžios neturtingesniųjų karvės ar kumelės. Be to, tik turtingieji galėdavo lengviau visiems metams sukaupti maisto žmonems ir pašarų gyvuliams atsargų, kuriomis galėjo žiemos pabaigoje ar pavasarį sušelpiti jų pritrūkusius neturtingesnius. Tokios paslaugos beveik visada būdavo avansas už

vo lininius ir vilnonius siūlus. Be to, ir jos pačios šalia savo „stubelės“ užsiaugindavo šiek tiek bulvių, nusipėdavo kiaulę ir laikė kelias vištas.

Tarpukario laikotarpiu beveik visuose kaimo namuose ankstyvą pavasarį būdavo pastatomos audimo staklės, kuriomis šeimos poreikiams buvo audžiami lininiai ir vilnoniai audiniai iš rudeni ir žiemą suverptų siūlų. Iš namuose išaustų audinių pasiūtus drabužius (ypač darbinus) dė-

Valstiečio šeima.

darbus pas turtingesnius vasaros bei rudens darbų piko laikotarpiais.

Dar įdomu priminti, kad ankstesniaisiais tarpukario metais beveik prieš visų turtingųjų ūkininkų sodybų netoliese buvo pastatytos mažos „stubelės“ vienišioms beturčiams žmonėms arba beturtėms šeimoms apgyvendinti, kurių gyventojai būdavo savotiški turtingųjų kumečiai. Beje, paskutiniaisiais tarpukario metais tokių „stubelių“ sparčiai mažėjo, o Karpiejų kaime jų tebeliko tik dvi. Viena jų buvo netoli mano tėvų namų ant jau minėto V. Kirvaičio žemės. Joje gyveno dvi neištejęsios senutės Onutė ir Elžbieta, kurias būtiniausiai pragyvenimo reikmenimis aprūpindavo jų globėjas, o jos už tai visus metus savo globėjui verpdav-

vėdavo net ir dalis turtingųjų ūkininkų šeimos narių. Audimo darbų dalis tekdavo ir vaikams – jiems reikėdavo ant specialių vamzdelių („šėivų“) privynioti ataudų siūlų. Iki tarpukario laikotarpio pabaigos kaimuose buvo dar gana daug natūralaus ūkininkavimo liekanų, dėl ko nesunku buvo rasti kokio nors darbo daugumai norinčiųjų dirbti. Net mano aklas tėtukas (taip Sūduvoje dažniausiai buvo vadinamas senelis) Juozas Bieliauskas (1883-1943) didžiąją metų dalį rasdavo sau tinkamo darbo. Jis dar atskirdavo dieną nuo nakties ir su savo „kriukio“ pagalba savarankiškai „matydavo“ net laukų takus ir lieptą per kaimo laukais tekančią Dotamos upę, vienas nueidavo į už 5 km buvusį jo tėviškės Sausininkų (Bartninkų ▶

► valsčiuje) kaimą, kur gyveno daug stambesnių ūkininkų, kurie pavasario, vasaros ir rudens laikotarpiais jį įdarbindavo kanapinėms virvėms ir pančiams pinti. Už tą darbą užsakovai jį maitindavo ir dar duodavo sidabrinių smetonišių litų. Žiemą tėtukas gyvendavo mūsų namuose, nes jam vaikščioti apsnigtais ir apledėjusiais keliais ir takais buvo jau per sunku. Tėtukas visuomet buvo geros optimistinės nuotaikos ir vienintelis pasakų žinovas mūsų šeimoje. Dažnai vaikų prižiūrėtoja kitose šeimose įsidarbindavo ir mano močiutė Ursulė Bieliauskienė (1887- 1962).

Dar vienas svarbus gero sugyvenimo tarp kaimo žmonių pagrindas buvo nesavanaudiška savitarpio pagalba daugiausia ir sunkiausio darbo reikalaujančiuose neatidėliotinuose darbuose. Svarbiausias toks darbas buvo rugių kūlimas. Visi kaimo ūkininkai šiam darbui naudojami greimo Donelaičių kaimo vidutinio ūkininko Juozo Stravinsko plačia kuliamąja mašina, kuri negadindavo (nelaužydavo) šiaudų, švariai išvalydavo grūdus ir pagal jų stambumą suskirstydavo į tris grupes. Todėl taip iškulti, išvalyti ir surūšiuoti grūdai be jokių papildomų valymų tikdavo ne tik saviems poreikiams (sėjai bei maistui), bet ir pardavimui. Nesulaužyti rugių šiaudai buvo reikalingi šiaudiniams stogams dengti arba pataisyti. Šiaudines dangas daugelis laikė neturtingumo požymiu. Tačiau tokie stogai turėjo ir pranašumų: sumažindavo šilumos pro lubas nuostolius, pastogės mažiau atšaldavo žiemą ir įkaisdavo vasarą – todėl jos buvo tinkamos rūkytoms maisto atsargoms laikyti. J. Stravinsko kuliamoji buvo labai sunki mašina. Jai pervežti net lygiu kaimo keliuku reikėdavo keturių, o vežant į aukštesnę kalvą – net šešių arklų, o jai aptarnauti reikėjo 10-12 vyrų. Kaime nebuvo atvejų, kad kuris nors kaimynas būtų atsisakęs duoti savo arklius mašinai ir jos dviejų arklų traukiamam dyzeliniam motorui pervežti arba ateiti talkan kūlimo metu – kaimynai pirmenybę teikė ne savo ūkiui, o visų kaimynų reikalams. Kaimo žmonės J. Stravinską laikė geru žmogumi, nes

jis neatsisakydavo kulti net mažuose ūkeliuose, kuriuose kūlimas užtrukdavo tik tris ar net mažiau valandų, o už kūlimą iš visų reikalaujant apmokėti vienodai – po keturis litus už valandą. Mano tėvų rugiai būdavo iškuliami per keturias valandas.

Vasarinius javus (miežius, avižas) ir kitus augalus (žirnius, linus) smulkieji ūkininkai išsikuldavo rankiniais spragilais, o stambesnieji ūkininkai, kurie beveik visi prie savo kluonų turėjo įsirengę nuosavus krumpliaratinius arklinius variklius (aplankiniuose kaimuose vadinamus „rusvelkais“), vasarinius javus ir žirnius išsikuldavo dviejų arklų sukamų „rusvelkių“ sukamomis mažytėmis apie pusės metro pločio kuliamosiomis mašinomis, kurias žmonės sutrumpintai vadinavo „skrynūtėmis“. Spragilais ir „skrynūtėmis“ iškultus grūdus ir sėklas nuo pelų atskirdavo rankomis sukamomis „arpomis“.

Mažazemiai ir dauguma vidutinių ūkininkų javus nusikirsdavo ir susiveždavo į kluonus savo šeimų narių jėgomis. Talkas rugiams kirsti organizuodavo tik stambiausieji ūkininkai, o vasarą dažniausiai nusikirsdavo arklinėmis šienapjovėmis. Vienas stambus ūkininkas, jau minėtas V. Kirvaitis, rugiams kirsti vienintelis kaime buvo nusipirkęs keturių arklų traukiamą javų kirtimo mašiną, kuri pėdus suformuodavo ant specialios platformos, o juos nustumdavo besisukantys specialūs tos mašinos sparnai. Pėdus surišdavo paskui mašiną einantys žmonės. Į tokią mašiną buvo įdomu pasižiūrėti, tačiau daug įdomiau buvo dalyvauti rugių kirtimo talkoje.

Mano tėvai talkininkaudavo stambiam kaimo ūkininkui, turėjusiam apie 40 ha žemės, Jurgiui Vasiliauskui. Į tas talkas jau 11-14 metų vaikigalis eidavau ir aš. Tėtis kirsdavo rugius, o aš padėdavau mamai juos surinkti, surišti į pėdus ir juos sustatyti į gubas. J. Vasiliausko visus rugius per vieną darbo dieną nukirsdavo 7 ar 8 kirtėjai. Nepaisant nuovargio ir šiaudų subadytos rankų odos, tas talkas iki šiol prisimenu kaip malonius įvykius: kolektyvinio

bendro darbo šventę ir draugišką geros nuotaikos pabendravimą prie pabaigtuvių vaišių stalo, nuoširdžius tarpusavio pokalbius, skambias, dinamiškas ir melodingas lietuviškas dainas. Dainos mūsų kaime skambėdavo dažnai ne tik talkose, bet ir kitokiuose kaimo žmonių suejimuose. Dainuodavo ne tik liaudies, bet ir pagal lietuvių poetų tekstus sukurtas dainas: Maironio „Kur bėga Šešupė“, „Eina garsas Prūsų žemės“, Prano Vaičiūčio „Oi užia, švilpia blogas oras“. Bendras dainavimas stiprino žmonių emociją, moralinį ir (nors beveik niekad viešai nedeclaruojamą) tautinį solidarumą.

Apgailėtina, kad, iškeliaujant į protėvių dausas ankstesniųjų kartų žmonėms, bendro dainavimo tradicijos jau sparčiai nyksta. Jas baigia pakeisti vadinamųjų „žvaigždžių“ vadinamosios populiariosios dainos. Kodėl? Viena priežastis galėtų būti paaiškinama apie 1860 m. Žiulio Verno parašytoje fantastikos knygoje „Paryžius 1960 metais“ pateikta prognoze, kad „tuomet mechaniniai muzikos instrumentai gros kurtinančiai garsią muziką, kurioje nebus melodijos“. Tada rašytojo pasirinkti knygos leidėjai tokią fantaziją palaikė „absoliučiai nerealia“ ir dėl to atsisakė spausdinti tą knygą. Daugiau kaip po šimto metų rašytojo provaikiai, rekonstruodami prosenelio namą, jo palėpėje rado tos knygos rankraštį, kuriame net būsimos po 100 metų muzikos vertinimas jau buvo realus rašytojo išpranašautų laikų leidėjams ir jie tą knygą išspausdino. Ar dabartinių „žvaigždžių“ muzikoje dar yra (jei yra, tai kiek ir kurių) harmoningų melodijų, tinkamų bendrai dainuoti įvairiose žmonių sueigose, tegul sprendžia patys skaitytojai.

Tarpukario laikotarpio kaimo žmonių dvasinio gyvenimo formavimasis būtų nepilnas, jeigu bent trumpai nebūtų aptarta periodinės spaudos, mokyklos ir katalikų kunigų įtaka. Nefanatiškai religingi kaimo žmonės dažnai užsiprenumeruodavo savaitraštį „Lietuvos ūkininkas“, kuriame greta politinių naujienų, ūkiškų patarimų, nuosaikios valdžios kritikos, mokslo ir techni-

kos naujovių publikavimo buvo labai populiarus humoro skyrelis „Dėdės Anupro radijas“ – greta konkrečiai įvardytų gyvenimo ydų neretai buvo nuosaikiai pasišaipoma ir iš katalikų bei jų kunigų veiklos. Dėdė Anupras konkrečioms jo straipsnius per pamokslus kritikavusiems kunigams dažnai „padėkodavo“ už viešą jo „gazietėlės“ „pašlovinimą“. Todėl, kai kalėdodamas žmonių namuose kunigas paklausdavo apie skaitomus laikraščius, beveik visi „Lietuvos ūkininko“ prenumeratoriai atsakydavo, kad neužsiprenumeravę jokio laikraščio. Kalėdojantis kunigas tokiems melagiams įpiršdavo dar vieną – jau katalikišką nebrangų savaitraštį „Mūsų laikraštis“.

Laikraščių prenumeratai nemažos įtakos turėjo paplitęs posakis: „Tik laukiniai laikraščių neskaito“. Turtingesnieji ūkininkai dažniausiai prenumeruodavo brangesnį, katalikams padoresnį ir daugiau ūkiškų patarimų teikiančią savaitraštį „Ūkininko patarėjas“. Laiškanešių tada kaimuose nebuvo. Laikraščius pasiimdavo pašte jų prenumeratoriai ar kaimynai – dažniausiai sekmdieniais po pamaldų bažnyčioje. Laikraščiams perskaityti kaimiečiams dažniausiai pakakdavo tik sekmdienio popiečio. Radijo imtuvus tarpukario metais buvo nusipirkę net ne visi turtingiausieji ūkininkai, nes tokie imtuvai buvo labai brangūs – keturių lempų „Philips“ kainavo apie 400 litų. Dar trys vidutiniai ūkininkai (du iš jų bevaikiai) buvo nusipirkę apie 200 litų kainuojančius dviejų lempų „Telefunken“. Vieną jų buvo įsigijęs netoli nuo mūsų namų gyvenęs apie 12 ha ūkio savininkas, kurio šeimoje augo ir trys dar nedarbingo amžiaus vaikai, Juozas Mačiulskas. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, į jo namus pasiklausyti žinių apie karo naujienas ateidavo daug arčiau ir toliau gyvenusių kaimo žmonių. Visos radijo imtuvo įrengimo ir naudojimo išlaidos buvo didesnės už pačio imtuvo kainą, nes dar reikėjo nusipirkti apie 25 litus kainavusį radijo lempas kaitinantį 2 voltų akumuliatorių, apie 12 litų kainavusią 120 voltų kas pusę metų keičiamą anodinę bateriją, įsi-

rengti apie 20 litų kainavusią bemaž 15 metrų ilgio kauko anteną, mokėti metinį abonentinį mokestį ir už 2 litus kas mėnesį pakartotinai pakrauti akumuliatorių 12 voltų vėjo „elektrinėje“, kurią Gražiškiuose turėjo tik didžiausios krautuvės savininkas Žebertavičius. Taigi net pigiausio garsiakalbio radijo imtuvo bei jo priedų pirkimui reikėjo parduoti tris apie 85 kg svorio bekonus, kuriuos paskutiniaisiais tarpukario metais

laidotuvėms: apmokėjo skambinimą bažnyčios varpais visai paskutinei motinos kelionei nuo išlydėjimo iš mirusiosios kiemo iki bažnyčios. Dar įdomu priminti, kad mirusiųjų artimieji pirmiausia skubėdavo į bažnyčią užsakyti skambinimą varpais, kuris vykdavo 5 valandą po pietų ir informuodavo žmones, kad tą dieną mirė kuris nors parapijietis.

Visgi pinigų medicinos pagalbai negailėdavo net neturtingi kaimie-

Sodybos kiemas. K. Daugėlos nuotraukos

nustatytomis dienomis Gražiškių miestelyje „Maistas“ supirkdavo po vieną litą už gyvo svorio kilogramą. Todėl tokioms išlaidoms ryždavosi tik naujosios technikos įsigijimo „avantiūristai“.

Beje, „avantiūrizmu“ neturtingesnieji laikė ir išlaidas už gydytojo pagalbą sergantiems nusenušusiems žmonėms. Bene vienintelis tokios pagalbos mūsų kaime atvejis buvo, kai turtingiausias kaimo ūkininkas savo jau sunkiai sergančiai motinai parvežė už 8 km Bartninkuose gyvenusį gydytoją. Tada kaimo žmonės kalbėjo, kad tos moters sūnus neišmintingas, veltui išlaidauja, nes moteris vis tiek mirs. Taip netrukus ir įvyko. Tačiau mirusios sūnus „neišmintingai“ išlaidavo ir savo motinos

čiai dar jauniems žmonėms. 1937 metais mano mama po mano sesutės gimdymo metu patirtų komplikacijų buvo privačiu autobusiuku už 40 litų nuvežta į už 25 km buvusią Vilkaviškio liginę, kuriai už atliktą operaciją ir tris liginėje praleistas dienas reikėjo užmokėti 120 litų. Taigi trijų dienų mano mamos gydymas liginėje kainavo 160 litų – dviejų bekonų kaina. Gerai, kad mano mama po to gydymo visiškai pasveiko. Tragiškai tokia pati komplikacija baigėsi mūsų kaimynei Petronėlei Eidukaitytei-Želvienei, kuri mirė po jos namuose Bartninkų gydytojo atliktos operacijos. ■

Tęsinys kitame numeryje

Gyvenimas svajonėje: nuo kibucų iki „skvotų“

Gediminas Dubonikas

Visais laikais žmonės siekė tobulesnės visuomenės, mąstė apie tai, kad žmonių santykiai gali būti paremti idealais, tarpusavio pagalba ir supratimu. Ir šiais moderniais laikais, kai taip šlovinamas „lyderystės“ kultas, neišblėso tikėjimas kolektyvizmo pranašumu prieš individualizmą.

Utopijos – mąstytojų susidomėjimo objektas

Kiekvienoje epochoje atsiranda žmonių, siekiančių teoriškai ar praktiškai pakeisti esamą tvarką, ją patobulinti. Jau Antikos laikais Platonas aprašo jo įsivaizduojamos idealios santvarkos modelį. Paradoksalu, tačiau Platono visuomenė labai jau primena socialistinę. Joje žmonės turėtų būti suskirstyti į tris kategorijas: valdovus-filosofus, karius-sargus ir gamybininkus (amatininkus ir žemdirbius). Dviejų aukštesniųjų luomų nariai negali turėti privačios nuosavybės ir šeimos, jų vaikus auklėja valstybė. Pasak Platono, idealioje valstybėje valdo patys geriausiai – išmintingi filosofai, tačiau jie prisilaiko įstatymų ir yra tik valstybės tarnai.

Dar vienas mąstytojas, kūręs idealios valstybės, visuomenės modelį – viduramžių anglų filosofas, valstybės veikėjas, humanistas, katalikų Bažnyčios šventasis Tomas Moras (1478-1535). Jo romane „Utopija“ aprašytoje saloje gyvena ideali, harmoninga visuomenė, nėra tironijos, nevyksta karai. Jis pasisako už privatinės nuosavybės panaikinimą, kaip visuomenės gerovės sąlygą. Moras tapo vienu iš utopinio socializmo pradininkų.

Italų filosofas, politinis veikėjas

Tomazas Kampanela (1568-1639) labiausiai išgarsėjo utopiniu romanu „Saulės miestas“, vaizduojančiu idealią, religiją, morale ir žmogaus protu paremtą, utopinę visuomenę.

Be minėtų mąstytojų-utopistų, buvo ir daugiau filosofų, skleidusių idėjas, kaip reikėtų kurti idealią visuomenę. Įdomu tai, jog dauguma jų kaip vieną pagrindinių idealios visuomenės sąlygų nurodo privačios nuosavybės atsisakymą, bendruomeniškumą.

Gali atrodyti, kad šios idėjos mūsų laikais praktiškai vis mažiau reikšmingos kapitalistinėje santvarkoje, ypač žlugus ko gero didžiausiam naujos visuomenės kūrimo bandymui – TSRS, tačiau taip nėra. Tokios viltys tebeegzistuoja, kartais net ir valstybiniame lygmenyje.

Kibuciai – fenomenas kapitalistiniame pasaulyje

Idealios visuomenės kūrimo fenomenu, šiuo metu egzistuojančiu demokratiname pasaulyje, galima laikyti kibucus. Tai Izraelyje daugiausia žemės ūkiu užsiimantys ūkiai, kuriuose visa žemė ir gamybos priemonės yra bendra nuosavybė. Kibuciai suvaidino svarbų vaidmenį kuriant Izraelio valstybę. Šioje šalyje jie reikšmingi iki šiol.

Kibucų ideologinį pagrindą sudarė sionizmas ir socializmas. Tokių bendruomenių tikslas buvo žydus pripratinti prie fizinio darbo, taip pat išmokyti kovoti už savo šalį. Neseniai Lietuvoje lankęsis vienas žydų valstybės kūrėjų prezidentas Š. Peresas prisipažino, kad atvykus į Izraelį jo svajonė buvo patekti į kibucą.

Izraelio valstybės visuomeninėje, kultūrinėje ir auklėjamojoje gyvenimo srityse kibuciai pripažinti

ir įtvirtinti kaip savarankiškos organizacijos. Juos finansiškai remia šalies valdžia.

Kibuciai kartais išties gali panašėti į idealią mikrovalstybę. Kibuco gyvenvietės rėmuose vykdoma municipalinė veikla, įkuriamas vietinis valdžios organas; kibucui vadovaujama bendru narių susirinkimu, kuris išrenka sekretoriatą ir keletą komisijų, skirtų tvarkyti einamuosius reikalus.

Kibuciai organizuoti bendro darbo ir bendro vartojimo pagrindu. Stojantysis į kibucą atiduoda visus savo pinigus ir daiktus į bendrą fondą. Komuna prisiima visą atsakomybę už paimtą turtą. Kibuco nuosavybė priklauso visam kolektyvui ir negali būti padalinta, kaip ir pelnas, gautas naudojant šitą nuosavybę. Pajamos nepaskirstomos tarp darbuotojų nei pinigais, nei natūra. Kibucas aprūpina gyventojus maistu, apranga, gyvenamuoju plotu, apmoka mokslą, įskaitant ir aukštąjį. Kibucų gyventojai turi vienodas teises ir pareigas, apie ūkio strategiją ir pajamų pasidalinimą sprendžia laisvas kibucų susirinkimas. Dalyvavimas bendruomenėje yra savanoriškas.

Dabar daug kibucų be žemės ūkio dar užsiima ir kitokia gamyba. Teigiama, kad šiuo metu Izraelyje jų yra iki 300. Kibuciai pagamina nemažai Izraelio žemės ūkio produkcijos ir žaliavų. Be abejo, juos dotuoja valstybė, nes rinkoje gausu kitų šalių pigesnės produkcijos. Dabar mažėja tradicinių kibucų, nes modernėjant technologijoms reikia samdyti specialistų darbui su jomis, o jie nėra kibuco nariai. Taip pat į kibucus atvyksta laikinų gyventojų, savanorių, tarp jų daug užsieniečių.

Kodėl kibuciai taip traukia ne tik vietos gyventojus, bet ir entuziastus iš viso pasaulio (į kibucus vyksta ir

mūsų šalies jaunimo)? Visų pirma, žmonės žavi laisvė. Nors kibuciai lietuviams gali priminti laikus, kai kaime buvo kuriami kolektyviniai ūkiai, esminis skirtumas – laisvė. Būtent laisva valia žmonės renkasi gyvenimą kibuce, laisvai gali iš jo ir išstoti. Tai tikrai fenomenali struktūra, ko gero nemažai kuo primenanti didžiųjų filosofų ar net utopistų svajones.

„Skvoteriai“ – neformali bendruomenė

Dar vienas bendruomenės tipas, kurį galima sieti su idealistiniais siekais, yra „skvoterių“ judėjimas. Pirmiausia reikia pabrėžti, kad skirtingai nuo kibucų, tai yra visiškai neformalus ir netgi kartais ne visiškai legalus darinys.

„Skvotais“ (iš anglų k. žodžio *squat* – apsigyventi valstybinėje žemėje) vadinamos negyvenamos, dažnai apleistos patalpos, kuriose be savininko sutikimo įsikuria žmonės. Dažnai „skvotai“ įkuriami apleistuose, valstybei priklausančiuose pastatuose, nors Vakarų Europoje dažnai pasitaiko ir „skvoterių“, įsikūrusių nenaudojamoje privačioje nuosavybėje.

Esminis „skvoterių“ kuriamos bendruomenės bruožas – gyvenimas neperkant ar nesinuomojant būsto, išnaudojant apleistus, negyvenamus pastatus. Kai kuriuose „skvotuose“ nebūna netgi šildymo, vandens.

„Skvotus“ mėgsta menininkai, neformalaus jaunimo grupės. Nors „skvoteriai“ turi privačią nuosavybę (asmeninius daiktus), jų bendruomenėse paplitęs solidarumas, siekis dalintis.

LUNI tinklapis skelbia, kad Vilniuje „skvotų“ daug atsirado 1990–1991 m. Atsiradus pirmajam Užupio g. 2, netrukus pradėjo veikti „skvotas“ Barboros Radvilaitės gatvėje, dar vėliau – S. Skapo ir Totorių gatvėse. Sakoma, kad vienu metu Vilniuje veikė net 5 „skvotai“, kuriuose galėjo gyventi iki 100 žmonių. Užupio „skvotas“

netrukus virto socialiniu centru, o dar vėliau – VŠĮ, likusieji išlaikė gyvenamojo būsto funkcijas.

Pasaulyje veikia daug „skvoterių“ bendruomenių. Kai kurios jų yra itin populiaros. Štai Olandijoje „skvoteriai“ iškuopė iš apleistų nenaudojamų šiltnamių maždaug 30 tonų šiukšlių, meniškai susitvarkė ir įkūrė jaukų būstą, kuriame galima kuo puikiau gyventi. Čia jie augina natūralias ekologiškas daržoves, kurias pardavinėja vietos prekybininkams. „Skvotė“ veikia ir dviračių taisyto dirbtuvėlės, organizuojamos meno mugės, žmonės čia atvyksta mokytis daržininkystės. Vietos bendruomenei šie žmonės visai netrukdo, netgi palaikomi.

Be abejo, ne visi patenkinti „skvoteriais“. Štai D. Britanijoje vis dažniau kalbama apie tai, jog „skvoteriai“ okupuoją ne tik apleistus pastatus, bet ir privačią nuosavybę, kol jos savininkai atostogauja. D. Britanijoje, kai kuriose kitose Europos šalyse valdžia ne vieną „skvoterių“ bendruomenę iškeldino iš jų gyventų patalpų. Vis dėlto, nepaisant valdžios ir dalies visuomenės skeptiško požiūrio, „skvoterių“ judėjimas yra savaip žavus, dažnai netgi praktiškai naudingas, o jų idėjos vis dar traukia didesnio autonomiško siekiančius žmones.

Ekologinės gyvenvietės – tarp mados ir gamtos

Gamtosauginės idėjos populiaros ir tarp „skvoterių“, tačiau „skvotų“ negalima laikyti ekologinėmis bendruomenėmis, nes jie įsikūrę miestuose ir dažniausiai neužsiima žemės ūkiu. Tačiau tikrosios gamtos mylėtojų bendruomenės vis dažniau kuriasi gamtoje, taip pat ir atokiose gyvenvietėse, ekologinėse sodybose.

Ekosodyba yra tokia gyvenamoji vieta, kurioje žmonės stengiasi gyventi ekologiškai, t.y. kuo mažiau kenkdami aplinkai ir sau, skelbia tinklapis *ekosodyba.lt*. Tokioje sodyboje paprastai būna ekologiniai pastatai, sodas, daržas,

vandens telkinys, augalų ir gyvūnų įvairovė. Pasak entuziastų, tai užtikrina darnų gyvenimą gamtoje ir nepriklausomybę.

Pastatai statomi daugiausia iš natūralių, vietinių, ekologiškų medžiagų. Maistas vartojamas kiek galima švaresnis, šviežesnis ir sveikesnis, geriausiu atveju – užsiauginamas savomis rankomis ar surenkamas tiesiai iš gamtos. Tausojanti žemdirbystė užtikrina, kad nekenkiama žemei. Stengiamasi įsikurti taip, kad sodyba jos šeimninkus aprūpintų viskuo, ko reikia. Geriausiu atveju, tai būna save išlaikančios sodybos.

Ekologinė sodyba įmanoma, jeigu ir kaimynai neteršia aplinkos. Taip įsikuria ekologinė gyvenvietė arba ekokaimas.

Galima teigti, kad ekologiškos bendruomenės Vakaruose jau tapo netgi tam tikra mada, nors tai tikrai nereiškia, kad tokios bendruomenės praranda idealizmą.

Ekobendruomenės skiriasi nuo kibucų ir „skvotų“ tuo, kad čia dažniausiai nėra bendros nuosavybės, tačiau vyrauja kolektyvizmo siekis tausoti gamtą. Dažnai vyrauja ekog gyvenviečių tinklas, reikalingas tam, kad entuziastai pasikeistų žiniomis, patirtimi, galbūt net ir produkcija, medžiagomis, įrankiais.

Ko gero didžiausia pasaulyje ekog gyvenvietė yra kuriama Rusijoje. Joje jau yra apie 3000 gyventojų. Europoje didžiausia tokia gyvenvietė kuriama Italijoje (apie 1000 žmonių). Kitose ES šalyse ekog gyvenvietės sudaro šimtai ar dešimtys žmonių. Ekog gyvenviečių dažniausiai būna keletas, o ne viena. Pavyzdžiui, Danijoje yra 29 ekog gyvenvietės. Jos susijungę į ekog gyvenviečių tinklą ir padeda vienos kitoms. Lietuvoje yra kuriamos 9 ekog gyvenvietės po 20-60 žmonių.

Galime padaryti išvadą, kad buvo, yra ir bus žmonių, kuriems netinka standartinis gyvenimo būdas. Ne tik asmeninio, bet ir bendruomeninio tobulėjimo siekis atsispindi ir kibucų, „skvoterių“, ekologiškų bendruomenių gyventojų mąstysenoje. ■

Taip reikėjo, kad atsirastų tokia knyga...

Jonas Laurinavičius

Kai kas sako, kad reikia parašyti atsiminimus, kol dar yra tos kartos žmonių. Nors paprastai viliamasi, kad šie atsiminimai bus reikalingi vaikams, anūkams, proanūkiams... Tokių ainių, be abejo, bus, tik nėra ko tikėtis, kad jie taps jų stalo knyga, kad jie įniks į jų skaitymus. Per atsiminimų knygų pristatymus salėse anaipol nedominuoja jaunimas, bet senoliai, vos kojas pavėlkantys senų kartų dar užsilikę žmonės. Nes jie – skaitytojai, nuo kurių nieko nepaslėpsi, nepameluosi. Nes jie ne tiek knygų eilutes skaito, kiek neparašytą tekstą, tarp eilučių. Jie patys yra išgyvenę tuos laikus. Jie lygina savo prisiminimus su knygos autoriaus prisiminimais. Jie mato, kas nutylėtas, kas savaip interpretuojama. Jie iš pusės žodžio supranta autorių.

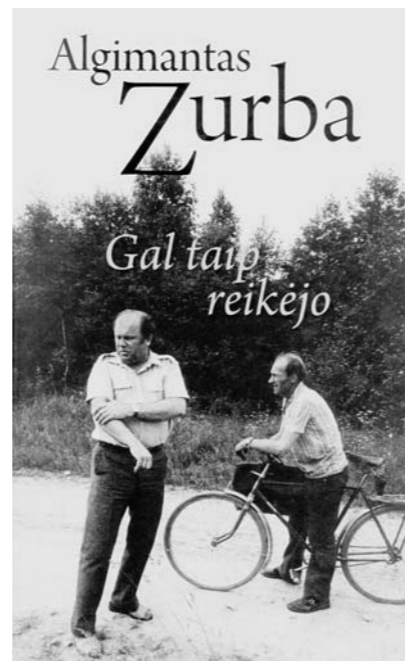
Storą storą, net 399 puslapių atsiminimų knygą „Gal taip reikėjo“ parašė rašytojas Algimantas Zurba (g. 1942). Ją išleido „Gimtojo žodžio“ leidykla. Leidyklai ačiū, kad ji atkakliai ragino rašyti šiuos atsiminimus, ypač leidyklos vyr. redaktorius Vytautas Stanelis ir redaktorė Auksė Žiūkienė, iki tol jau redagavusi tris A. Zurbos knygas. Kodėl ragino? Ogi todėl, kad A. Zurba pagrįstai laikomas savo gimtojo Biržų krašto epopėjininku: visa serija jo romanų, apysakų, apsakymų – tai knygos, kurių personažų prototipai yra to krašto žmonės. Bet personažai – tai ne dokumentika, ne tikros biografijos, o su autoriaus menine išmone pavaizduoti. Štai kodėl skaitytojams taip magiška sužinoti, kokie buvo tų prototipų gyvenimo keliai, palyginti personažus su biržiečiais tokiais vardais ir pavardėmis, su autentiškais jų išgy-

venimais, darbais, lūkesčiais.

Iš pirmo žvilgsnio A. Zurbos knyga vizualiai atrodo neįprastai – visas ilgas ilgas tekstas suskirstytas tik žvaigždutėmis, be skyrių skyrelių pavadinimų, žurnalistiškai kalbant – paklodė, neva varginanti skaitytoją... O vis dėlto taip nėra. Niekas čia skaitytojo nevargina, o skaitai neatsitraukdamas ir stebiesi: juk tikrai nuoširdžiai, talentingai parašyta knyga.

A. Zurba karo vaikas, nuo Kupreliškio, prisimenantis, kas pokario metais abipus Apasčios dėjos: šūviai, gaisrai, žudynės. Asmeninių sąskaitų suvedinėjimas. O kaimas troško ir laukė ramybės, nors kiek normaliesnio gyvenimo. Mažazemiai, mažaraščiai kaimiečiai troško, kad jų vaikai mokytųsi. Iš paskutiniųjų leido juos į mokyklas, vėliau į miestus, į aukštuosius mokslus. Beje, A. Zurba ypač jautriai, gražiai, teisingai aprašė savo anų laikų dienas. Aprašė gimtąsias apylinkes, o štai aš, visai iš kito Lietuvos pakraščio – Trakų rajono, o kaip viskas panašu, kaip vienodai pokario metais buvo žiauru ir Biržų krašte, ir Dzūkijoje. Taip, A. Zurba, aprašydamas savo matytus vaizdus, kurie daugmaž būdingi ir visai Lietuvai, aprašė mūsų visų gyvenimą, aplinką, skaudžią vaikystę ir jaunystę.

Turbūt būsimie teisūs, tvirtindami, kad pirmoji knygos pusė ypač įtaigi, įdomi. Ir motinos, ir tėvo, ir brolių, ir anksti mirusios sesers, ir kaimynų, ir mokytojų paveikslai tokie spalvingi, šviesūs, su didele meile aprašyti. Ir gimtųjų apylinkių žmonių būtis, ir buitį, gyvenimą labai plastiškai, gyvai nutapyta. Studijų metai irgi patraukliai, kartais netgi nevengiant humoro (o jis lydi rašytoją visą gyvenimą), kas dar labiau patraukia dėmesį, suteikia žaismingumo. O pasakyti apie šį laikotarpį

A. Zurba turi ką. Juk tuo metu universitete dėstė tokie žymūs dėstytojai kaip prof. M. Račkauskas, J. Kazlauskas, Z. Zinkevičius, J. Kabelka, J. Palionis ir dar visa plejada. O kurso draugai, būsimieji visai šaliai žinomi žmonės: M. Martinaitis, J. V. Paleckis, R. Rakauskas, A. Gaižutis, Č. Kalenda, A. Rybelis, R. Skeivys, A. Bukontas, P. Masilionis... Kai kurie vėliau perėjo studijuoti kitų mokslų, kiti į neakivaizdines lituanistikos studijas, o su kai kuriais netgi tame pačiame Stuokynės bendrabučio kambaryje teko gyventi... Krėstos išdaigos, su bendramoksliais dalintasi iš tėvų parvežtais lašinukų bryzeliais, lėkta į pasimatymus... Ko tik nebūta! Kiek prisiminimų tai sukelia visų pirma kurso draugams! Kiekvienas sugrįžta ir į savo anų dienų išgyvenimus.

Truputį mažiau už širdies griebiantis pasakojimas apie postudinį A. Zurbos gyvenimą, išskyrus galbūt tik mokytojavimą Čebatoriuose (Varėnos r.). Ypač įsimenantis epizodas, kai kolegoms mokytojai A. Zurbai su-

tuoktūvių proga padovanojo rašomąjį stalą. Tas stalas rašytojo darbo kabinete stovi ligi šiol, prie jo A. Zurba parašė kone visas savo knygas, tarp jų ir knygą „Gal taip reikėjo“. Pasirodo, esti malonaus, dvasingo prieraišumo ir prie daiktų.

A. Zurba kelis dešimtmečius dirbo žurnalisto darbu. Buvo populiaraus žurnalo „Moksleivis“ redaktorius. Ne rožėmis klotas tarybiniais laikais buvo žurnalistas, juolab redaktorių takai, ypač einant ant valdžios kilimo, kur už kiekvieną žodį reikėjo atsiskaityti respublikos partiniams bei komjaunimo vadovams. Bet buvo ir smagių dalykų, netgi anekdotinių. Štai kartą A. Zurba per vaisės Maskvos viešbutyje prasitarė svečiams iš Uzbekijos, kad lietuvio kuni-

gaikščio Algirdo žirgas kanopom įbrėžė pėdsaką Kremliaus sienoje. Uzbekai nepatikėjo. Tada visi sugėrovai, A. Zurbos vedami, urmu nupėdino prie Kremliaus sienų patikslinti, ar tikrai toks pėdsakas likęs... Ačiū Dievui, kad paieškos baigėsi be areštinių kamerų – milicija Maskvos svečius teikėsi naktį savo transportu nugabenti atgal į viešbutį, kur jie ryte stengėsi neprisiminti avantiūristinių žygių didžiojo Algirdo takais...

Redaguodamas „Moksleivį“ A. Zurba būdavo dažnas svečias respublikos mokyklose. Tie susitikimai su moksleiviais, pedagogais, moksleivių tėvais, taip pat gausybė laiškų, kuriuos gaudavo redakcija, A. Zurbai suteikė gausybę medžiagos. Ji pasitarnavo kuriant roma-

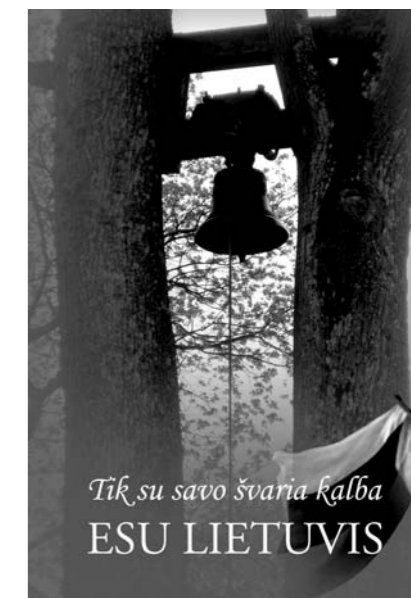
nus, rašant publicistinius straipsnius. Apie savo kūrybinį darbą A. Zurba pakiliai pasakoja ir savo atsiminimų knygoje. Džiugu, kad jis stengiasi būti objektyvus, plačiai žiūrintis į anų dienų gyvenimo panoramą, nei jos šviesindamas, nei juodindamas – buvo visko, reikėjo gyventi, laviruoti, rūpintis šeima, skubėti į posėdžius, plėšytis visuomeninio darbo baruose, išmušinėti Maskvoje finansavimą Lietuvos rašytojų gyvenamųjų namų, poilsio namų statyboms – jis juk buvo „Litfondo“ vadovas, tai daryti buvo jo pareiga. Net tuos biurokratinus, iš reikalo daromus darbus A. Zurba knygoje aprašė ne sausiai, ne biurokратиškai, ne atstumiančiai... Tai sugeba padaryti tik talentingi rašytojai. A. Zurba taip padarė. ■

Pasitikrink, ar esi lietuvis

Petras Baužys „Gairių“ leidykloje per dešimt metų išleido jau aštuntą knygą. Pavydėtinas produktyvumas, žinant, kad šiam darbštuoliui žmogui – žurnalistui, kalbos kultūros puoselėtoju – ant pečių užkrauta jau daugiau kaip aštuonios dešimtys metų. Ką po apysakų, komedijų, romanų dabar siūlo P. Baužys? Patarimus, siūlymus, pastabas dėl nepriekaištingo lietuvių kalbos vartojimo. Gal ir ne labai einama prekė šiais laikais, bet labai reikalinga, nes kaip sako pats knygos pavadinimas, – „Tik su savo švaria kalba esu lietuvis“. O juk muštis į krūtinę „Aš lietuvis“ mėgstam įvairiom progom.

„Dažnai mano, – knygos pratarėmeje rašo autorius, – apmąstymai baigiasi išvada: gyvenimo vingius lemia atsitiktinumai! Vienas toks atsitiktinumas lėmė paskutines pareigas: tapau kalbininku – Raseinių rajono valdybos kalbos tvarkytoju – pačiu sudėtingiausiu valstybinės lietuvių kalbos atsigavimo ir įtvir-

tinimo laiku 1991-1997 metais“. Prieš tai dirbęs vienos šio rajono vidurinės mokyklos direktoriumi, laikraščio redaktoriaus pavaduotoju, P. Baužys, nors jau ir pensininkas, nesunkiai persikvalifikavo į kalbos kultūros valdininką. 1996 m. jis įkūrė Lietuvių kalbos draugijos Raseinių skyrių. „Naujo ryto“ redaktoriai geranoriškai, neribodami ploto spausdino jo kalbos kultūros rašinius. Iš viso P. Baužys yra parašęs ir spaudoje paskelbęs apie 300 kalbos kultūros dalykų. Į naują knygą jų sudėta gal pusė. Autorius kukliai tikisi, kad „ši mėgėjiška knygelė gali būti naudinga valstybės tarnautojams, savivaldybių darbuotojams, mokytojams, studentams ar vyresniųjų klasių gimnazistams“. Ko jie gali tikėtis rasti šiame rinkinyje? Visų pirma, šimtus pavyzdžių, kaip gerbti gimtąją kalbą, kaip pažinti svetimybės, barbarizmus, neteiktinius vertalus, apskritai – didžiąsias kalbos klaidas. Kad išmoktume sta-

tyti užkardas atslenkančiai visko globalizacijai, kuri kelia pavojų mažai lietuvių kalbai.

„Sakoma, kad mokyti niekada nevelu. Kas gyvenimo kalbos mokykloje parankiau šiandien: kompiuteris, internetas ar knyga? Sakau ir sakysiu: tik gera knyga!“ – teigia P. Baužys. Kartu su juo tikėkimės, kad meilės gimtajai kalbai ir geros kalbėsenos mokys ir ši knyga patriotišku pavadinimu. ■

Receptas, kaip tapti laimingu

Antanas Krūvelis

Užuguostis, Prienų r.

Visada sutinku su geranoriškais siūlymais ir jų paklausau. Taip ir ši kartą bandau pasielgti. Vieno žinomo laikraščio apžvalgininkas Rytas S., pasidžiaugęs Prezidentės ketvirtuoju metiniu pranešimu, nurodo: „... siūlyčiau net tolimiausiam užkampyje gyvenantiems žmonėms nukakti iki artimiausios bibliotekos ar interneto taško ir jį pasiskaityti. Gal tada atsiras daugiau noro gyventi ir dirbti“. Ką gi, siūlymas tikrai vertas dėmesio. Nors noro gyventi dar nesu praradęs, darbo irgi pakanka (esu pats sau darbdavys), bet nusprendžiau patarimo paklausti.

Pirmiausia pagalvojau, ar aš užkampyje gyvenu, o gal ir ne. Užuguostyje anais laikais buvo vidurinė mokykla (prilygstanti šandieninei Jiezno miesto gimnazijai), paštas, felčerių punktas, kultūros namai, biblioteka ir bažnyčia. Šiandien likę tik biblioteka ir bažnyčia. Kol kas valdžia dar jų neoptimizavo. Iš tikro tas Užuguostis yra nuo rajono centro – Prienų miesto – labiausiai nutolęs bažnytkaimis, apie 35 km. Pagal šį rodiklį galima laikyti, kad gyvenu užkampyje (na, gal negiliam). Bet

derinsimės prie mūsų „slaunos“ sostinės Vilniaus, tai Užuguostis yra 35 km arčiau Vilniaus nei Prienai. Tad pagal šiuos duomenis išeitų, kad užkampis yra Prienai, o ne Užuguostis.

Nors biblioteka už keleto žingsnių, bet dėl šio reikalo nereikėjo į ją eiti. Buvau pranešimą išklauses, taip pat su įdomumu sekiau politikų, politologų, apžvalgininkų vertinimus bei komentarus. Kokių nors labai neigiamų atsiliepimų neteko nei girdėti, nei skaityti. Matyt, tikrai geras pranešimas, kuris tiko ypač opozicijai, nepeikė jo ir valdantieji. Įdomu, žinoma, stebėti, kaip ši pranešimą visi gana sėkmingai užsitempia ant savo kupalio. Ir, ko gero, visi yra teisūs. Čia maždaug yra taip, kaip skaitytam tokiam vaizdelyje: pas rabiną atėjo du susiginčiję vyrai, kad jis padėtų išspręsti, kuris iš jų teisus. Išklauses vieno rabinas supratingai patvirtino, kad tiesa jo pusėje. Išklauses kitą, teigiantį priešingai, pripažino ir jo tiesą. Kai rabino žmona Sara nustėrusi šūktelėjo, jog negali būti abu teisūs, rabinas ir su ja sutiko.

Nesu nei politikas, nei politologas ar apžvalgininkas, tad nesiiu vertinti Prezidentės pranešime išdėstytų teiginių, bet klausimų, kilusių abejonių, noro pasitikslinti, žinoma atsiranda. Pranešime nuskamba kvietimas visiems susivienyti ir atremti vidaus ir užsienio priešus. Būtų tikrai nuostabu, kad žodžiai kviečiantys vienybės taptų kūnu. Dėl vienybės ir kyla didelė abejonė. Kaip galima pasiekti visuomenėje vienybę esant tokiai didelei socialinei atskirčiai? Ir svarbiausia, kad kai kurios visuomenės grupės visai nenusiteikę tą atskirtį mažinti arba nukelia ją į neaiškiai ateitį – kai baigsis sunkmetis, kai padaugės investicijų, kai išaugs darbo vietų (o kaip jos išaugs, jeigu visą šlamštą iš Kinijos įsivežam?) ir t.t. Tad ir išlieka abejonė, ar tas kvietimas vienybei neliks tik tuščias burnos aušinimas. Bet reikia tikėtis, kad taip nebus.

Pranešime teigiama, kad suprasdami atsakomybę už savo kraštą telkiamės ir neatpažįstamai keičiame Lietuvą. Tikra tiesa – keičiame neatpažįstamai, bet ar visi tie pakeitimai žada šviesesnę Lietuvos žmonėms ateitį, tiek materialinėje, tiek dvasinėje sferose? Dar ir šiandien kai kam yra labai patogu visas blybes suversti „sovietmečiui“. Beje, pranešime nuskamba įspėjimas, jog tam „sovietmečiui“ ... gailinama nostalgija. Vėl klausimas: kaip galima atgaivinti nostalgiją totaliam blogiui, kaip gali ilgėtis to laiko nepatyrę dabartiniai dvidešimtmečiai? O gal ir galima? Štai visai Lietuvai gerai žinomas žurnalistas Algimantas Čekuolis rašo: „Per 20 metų išaugo nauja lietuvių karta nepatyrusi nei svetimio jungo, nei tariamojo socializmo kvailysčių, bet labai galimas dalykas, kad tai bus mūsų prarastoji karta.“ Tai kas bus, jeigu jaunimas taip save ir susivoks? O gal nuogaustavimu dėl nostalgijos „sovietmečiui“ atgaivinimo pripažįstama, kad ne viskas tuo metu buvo blogybė? Gal buvo ir pozityvių momentų? Manau, kad „sovietmečio“ nostalgijai gali pasiduoti dalis šiandieninių pensininkų arba artėjančių prie šios ribos. Bet tikriausiai jie ilgisi ne tos santvarkos, o savo prašuoliavusios jaunystės. Tai visai normalus absoliučios daugumos pagyvenusių žmonių jausmas.

Pranešime pabrėžta, jog gauti objektyvią ir suprantamą informaciją šiandien žmogui tampa iššūkiu. Prezidentė atkreipia dėmesį į patikimų faktų stoką ir klaidinančių pranešimų gausą, atimtą iš mūsų žmonių teisę rinktis ir spręsti patiems. Taigi požiūris į informacinį saugumą turi keistis. Tai itin reikšmingi pastebėjimai. Bet kodėl nėra objektyvios, tiesą atskleidžiančios informacijos? Pavyzdžiui, pagal tai kas spaudoje rašoma apie „Snoro“ banko laikinojo administratoriaus N. Kuperio ir jo komandos veiklą Lietuvoje, galima teigti, kad jis tikras Lietuvos žmonių, Lietuvos

valstybės priešas (galbūt sunkiau tik nustatyti – vidaus ar išorės). O kaip yra iš tikrųjų? Štai viena iš informacijų apie šio veikėjo veiklą Lietuvoje pavadinama taip: „Švaisyto maratone – dar nematyti greičiai.“ Tai ar gali kas atsakyti į tokią informaciją, ar neturima ką atsakyti? Aš linkęs manyti, jog neturima ką atsakyti ir išsamiai visuomenei paaiškinti. Taip, požiūris į informacinį saugumą turi keistis, bet ar negali šiuo pretekstu atsirasti ir griežta spaudos cenzūra?

Turiu (nežinau ar kuklų ar nekuklų) pasiūlymą. Kadangi, kaip teigia komentatorius, perskaičius šį Prezidentės pranešimą gali atsirasti daugiau noro gyventi ir dirbti, tai ar nebūtų racionalu šį pranešimą po ranka turėti visoms psichologinėms tarnyboms, į kurias kreipiasi visi tie, kuriems jau pabodo gyventi. Ateina, tarkim, pas šios tarnybos specialistus koks „zaunytos“ ir pradeda „trolinti“, kad jau nebenori gyventi, neišgyvens, iš darbo atleistas, draugų apleistas ir t.t. Tada psichologas jam kyšt po nosim Pranešimą – skaityk, nevykėli! Nevykėlis perskaito – veidas kaipmat jo nušvinta ir šypsodamas, laimingas, tapdamas jau vykėliu išsena gyventi ir dirbti.

Punios dovana Lietuvai

Albinas Klizas

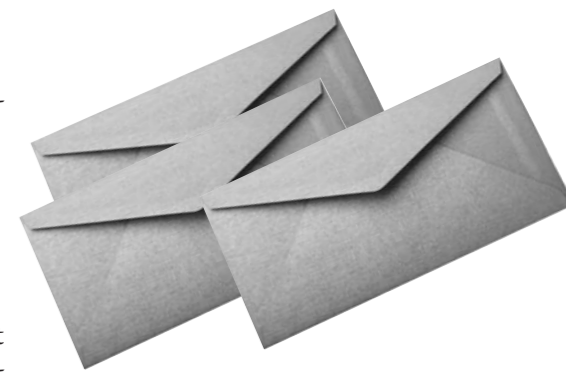
Klaipėdos rajono savivaldybės tarybos narys, Švietimo, kultūros ir sporto komiteto pirmininkas

Giminaitė iš Punios seniūnijos, Paliepių kaimo, atsiuntė pedagogės, Lietuvos kaimo rašytojų sąjungos narės Emilijos Lukšytės-Krušininės publicistikos žanrui priklausančią knygutę „Punia laiko

verpetuose“. Tokia knygutė Gargžduose – malonus siurprizas. Vienos rajono vidurinės mokyklos direktorius kartą priminė man, jog kiekvienas žmogus, traukdamas savo gyvenimo dienas saulėlydin, dažnai savo mintimis, kartais nei iš šio to net sapnuose atkurs vaikystės, paau-glystės dienas gimtosios tėviškės laukuose, bendraus su draugais, mokytojais, pažįstamais, nors tų žmonių jau nėra tarp gyvųjų. Ta proga prisiminiau studijų laikų psichopatalogijos kurso dėstytojo teiginį, kad žmogaus smegenų žievė užrašo įvykius, kurių, atrodo, neužfiksavo sąmonė.

Kad ir kaip ten būtų, Punios gyvenimo vaizdai kartais atgyja ir mano sapnuose. Esi net laimingas, jog trumpam sugrįžti į negrįžtamai prabėgusias dienas. Jas primena ir minimoje knygoje autorės detalios aprašytas kultūrinis Punios gyvenimas. Tikri stebukladariai buvo tuometės Punios vidurinės mokyklos mokytojai, ir pati mokykla kūrė kultūrą, atliko tokį žygdarbį, kurio negali sunaikinti net santvarkų kaita, vertybių perkainavimų vajai. Atrodo, toks nedidelis miestelis, dabar turintis, kaip pažymėjo knygoje autorė, vos 500 gyventojų, išleido gyveniman šimtus vaikų ir merginų, kurie dirba įvairiose gyvenimo srityse. Čia nieko nepri-dursi, tai mažo miestelio, jo mokyklos ir mokytojų dovana Lietuvai.

Pamenu, kai į tuometę priaugančią vidurinę mokyklą atvyko baigę mokslus Vilniuje Teklė ir Petras Džervai, Juozas Beitnaras, Salomėja Venčkauskaitė, mano supratimu, įvyko tylus, bet gražus virsmas. Buvome silpnučiai iš visų dalykų, šie jauni mokytojai nesišaipė „biednų“ valstiečių vaikų, bet ėmėsi darbo. Ir dabar atrodo, jog būtų neįprasta, kad mokytojas ganiotų futbolo kamuolį su vaikais, bėgtų ilgus krosus po Margio piliakalnio viršūnes ir nuokalnes. Buvusi mano klasės auklėtoja T. Džervienė, pedagogė

S. Venčkauskaitė-Kaknevičienė atrodė truputį kitokios, kažką bandė slėpti, bet pastebėjau, jog jų polinkis į meną buvo akivaizdus. Mokykla išgarsėjo visoje to meto apylinkėje, pastačiusi Kazio Binkio „Atžalyną“.

Dabartinis profesorius, mano klasės draugas Vytautas Rutkauskas užsisklendęs su matematikos mokytoju Juozu Mikelioniu sprendavo matematikos uždavinius, jau tada Juozas Smilinskas vadindavo Vytautą profesoriumi. Žavėjau-si jau į amžinybę išėjusiu klasės draugu Juozu, su juo susitikdavome Respublikinėse dainų šventėse. Gaila, kad iš gyvenimo tragiškai pasitraukė labai apsiskaitęs ir daug žadantis Vytautas Šimelevičius. Negausi buvo ta mūsų pirmoji abiturientų laida, o kiek, savo mokytojų pavyzdžio įkvėpti, tapo pedagogais, du iš jų net mokytojai ekspertai. Visą gyvenimą man Punios pedagogai buvo tokie šviesūs, turį didžiulį autoritetą. P. Džervus buvo ir liko mokytojų mokytojas. Daug teko metodikų permąstyti, o mokytojo P.Džervaus buvo labai patraukli, tai taikiau savo pamokose – neleisti atsipalaiduoti geriems mokiniams, jei dirba, tai negailėti ir gero pažymio. Primena tai mano buvę mokiniai, tik jie nežino, kad kūrybiškai pritaikiau Punios mokytojo veiklą Gargžduose. Ne kartą girdėjau jau gyveniman išėjus mokytojo P. Džervaus žodžius: „Jūs buvote geri vaikai, mes mylėjome jus“. Turbūt tie kriterijai ir svarbiausi pedagoginėje veikloje.

Džiugu buvo skaityti šią pedagogės E. Lukšytės-Krušininės knygutę, prisiminti tuos, kurie mokytojų

pa-
d e d a m i
žengė gyve-
nimo keliu. Džiu-
gu, kad prie knygelės
išleidimo prisidėjo ir
mano giminaičiai. Palinkė-
čiau mokytojai Emilijai ir toliau
dirbti šioje srityje, nes apie Punią
dar ne viskas pasakyta. Kiekvie-
nas iš mūsų nešiojamės išgyventus
vaizdus, tegu jie atgyja visu gra-
žumu ir tarnauja Lietuvai, Punios
ateities žmonėms, tegu jie žino ir
gerbia dvasios turtus, prie kurių
kūrimo prisidėjo kukli Punios mo-
kyklėlė ir paprasti miestelio gyven-
tojai.

Mokestis rūkymo kvailybei?

Petras Eidukevičius

Kaunas

Kaip kitaip jei ne kvailybe pa-
vadinti laisva valia savęs žalojimą?
Rūkymo žala yra triguba - ketur-
guba. Sveikatai, finansams, savi-
garbai, kaip ir aplinkiniams. Kiek
rūkytas kenkia sveikatai ir namų
ūkio biudžetui, atsižvelgiant į ky-
lančias rūkalų kainas, net nėra rei-
kalo svarstyti, diskutuoti. Žala yra
per daug akivaizdi.

Rūkančiojo savigarbos klausi-
mas yra kiek sudėtingesnis. Toks
žmogus nejaučia gėdos ir viešai
rodo savo „purviną“ savigarbą –

nuolaidžiovimą nikotino priklaus-
omybei, savęs žalojimą.

Viena iš pilietinių iniciatyvų
galėtų būti nuolatinė, plati žinias-
klaidoje ir kitais viešojo bendra-
vimo būdais diskusija – tų rūky-
mo žalų priminimas.

Kaip tik laiku ir vietoje žinias-
klaidoje pasirodė rūkymo apmo-
kestinimo siūlymas. Jau vien tokio
įstatymo svarstymas būtų visų tų
išvardytų ir nepaminėtų rūkymo
žalų priminimas.

Toks rūkymo apmokestinimas
ar privilegijų, valstybinių subsidi-
jų rūkoriais apkarpytas galėtų
papildyti mažai efektingą rūkymo
prevencijos požiūriu rūkalų akci-
zą. Gal jį pakeisti?

Dabar rūkalų akcizas rūkymo
prevencijos darbą dirba tik lega-
lijoje prekyboje. Iš kitos pusės, toks
akcizas tą nelegalią prekybą rūka-
lais, kaip ir kontrabandą, ženkliai
skatina. „Mokestis rūkymo kvaily-
bei“ tokį rūkymo prevencijos dar-
bą dirbtų visur ir visuomet.

Pirmu žingsniu, realizuojant
„rūkymo apmokestinimą“, yra rei-
kalingas paprastas ir efektyvus rū-
kymo - nerūkymo fakto medicini-
nio nustatymo būdas. Analogiškas
kraujo grupės nustatymui. Tai būtų
užduotis sveikatos apsaugos tech-
ninių priemonių tyrimo įstaigoms.

Kitu svarbiu žingsniu būtų
kova dėl viešosios nuomonės nuo-
laidžiavimo „rūkymo kvailybei“
pakeitimo nepakantumui. Jei ne-
rūkantysis jaus iš šalia rūkančiojo
grėsmę „užsikrėsti“ rūkymo simp-
tomu, jis nenuolaidžiaus bet kurio-
je viešoje ar neviešoje vietoje šalia
rūkymui.

Priekaištams, kad tai – „pasikė-
sinimas į privačią asmens laisvę“,
galima atsakyti paprastu palygi-
nimu. Eismo taisyklėmis „asmens
privačių laisvių“ ribojimai, drau-
dimai, medicininiai testai, siekiant
saugaus ir efektyvaus eismo, jau
nelaikomi žmogaus prigimtinių
laisvių ribojimu. Taip ir „rūkymo
kvailybės“ atžvilgiu turime tokią

pačią padėtį. Visuotinės gerovės
– geresnės sveikatos ir didesnio
žmogaus orumo, savigarbos siekis
yra paprastas kultūringo žmogaus
apsisprendimas, keičiant savo „pri-
mityvius norus“ į aukštesnės kul-
tūros supratimą „reikia“.

Mūsų inteligentams tenka pa-
priekaištauti, kad jie „neskambina
varpais“, nemato didelės nelaimės,
kai rūkanti mama žaloja savo ma-
žylį. Todėl mamoms, norinčioms
gauti motinystės išmokas, turėtų
būti pirmiausia taikomas sankcijų
dėl „rūkymo kvailybės“ taikymas.

Tai būtų klausimas mūsų poli-
tikams: ką jie galvoja apie „rūkymo
kvailybės įstatymą“?

Sugrįžimų praregėjimai

Jonas Vainauskas

Kėdainiai

Prieš porą metų skaičiau įdo-
mią žurnalisto Rimanto Greičiaus
knygą „Man nereikia likimo kito“
Šių metų pradžioje R. Greičius iš-
leido antrą knygą – apysaką „Su-
grįžimai“, kurioje peržvelgia mūsų
tautos skaudžius išgyvenimus po-
kario metais, atgautos nepriklaus-
omybės skandalus.

Knygos „Sugrįžimai“ pagrindi-
niai trys veikėjai. Romas – su tėvais
ragavęs Sibiro, vėliau iki pensijos
dirbęs pedagoginį darbą, jo sūnus
žurnalistas Andrius ir
pedagogas

Juozas, kurio tėvus ir sesutę nu-
žudė miškiniai. Apysakos veikėjai
žvelgia į nusistovėjusias, politinei
konjunktūrai patogias tiesas kritiš-
kai ir ryžtasi jomis suabejoti. Štai
Andriui darosi koktu, kai leidinio
redaktorius siūlo pagal vieno vers-
lininko užsakymą už gerus pinigus
parašyti kitą verslininką juodinanti
straipsnį – to neiškentęs jis pasi-
traukia iš darbo. Istoriją dėstantis
Juozas išdrįsta mokiniams atskleis-
ti nutylimą juodąją pokario kovų
pusę.

Tikiu, kad „Sugrįžimus“ į ran-
kas paims visų pirma tie skaitytojai,
kurie turėjo galimybę susipažinti
ir perskaityti R. Greičiaus knygą
„Man nereikia likimo kito“. Skaity-
tojas pajus, kad ir naujoje knygoje
„Sugrįžimai“ autorius sugebėjo aš-
triai, be jokių pagražinimų, kaip
gyvenime būta, papasakoti skaity-
tojui tiesą, be tų iškraipymų, kurių
dabar dažnai atsiranda.

Deja, R. Greičiaus knygų nenu-
sipirksit knygynuose. Jas iki šiolei
sugebėjo įsigyti tik viena, kita bi-
blioteka. Abi knygas dar galima
įsigyti pas jų autorių paskambinus
telefonu: 865070818.

Kas žmogui brangiau – sveikata ar milijonai?

Juozas Baužys

Kumpikų k., Kretingos r.

Iš tiesų, kam žmogus gyveni šia-
me pasaulyje? Ar kad prisikrautum
pilnas kišenės pinigų, aprūpintum
sočiai tik savo giminę? O kur tada
dėti vargšus, ligonius, invalidus?
Ypač tai turėtų rūpėti mūsų išrink-
tiesiems valdžios asmenims, o ne

be saiko tik save lepinti. Mano nuo-
monė būtų tokia: normaliai turėtų
būti aprūpinti visi mūsų nuosta-
bios planetos gyventojai. Kad ne-
būtų skurdo, bado, visi sergantieji
gautų tinkamą gydymą.

Esu jau nebejaunas. Dažnai
tenka pagulėti ligoninėje – se-
natvėje visiems sveikata strei-
kuoja. Man sutrikęs širdies ri-
tmas. Kiek žinau iš žiniasklaidos,
radijo ir televizijos, yra žmonių,
kurie puola peikti gydytojus ir visą
sveikatos apsaugos sistemą – kad
nežiūri į ligonius, kad nepagydytė to
ar ano. Nesuprantu, kodėl tokiems
žmonėms taip atrodo. Juk ir dakta-
rai yra ne dievai ar stebukladariai.
Daro ir darys viską kiek galėdami,
kad tik ligonis pasveiktų. Labai ne-
malonu girdėti, kad ir dabar nau-
jam sveikatos apsaugos ministru
V. P. Andriukaičiui norima kuo
skaudžiau įgelti, nors jis imasi pa-
žaboti korupciją, padaryti geresnę
padėtį sveikatos apsaugoje. Aiškiai
žinau ir galiu tvirtinti, kad jam rūpi
kiekvienas Lietuvos žmogus. Vien
iš jo akių ir iš kalbų matai, kad jis
yra teisingas žmogus.

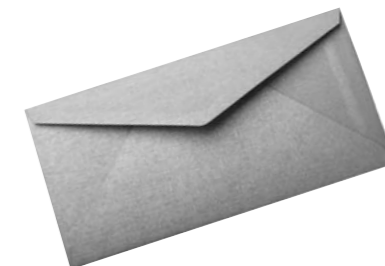
Padėk, Dieve, jam.
Pasaulis yra jau taip sutvarky-
tas – jeigu gimei, turi ir mirtį. O
kai nebelieka vilties žmogų pagy-
dyti, ir prasideda tikra pekla. Kaip
beįmanydami kaltiname daktarus.
Būk kilnus, žmogau! Ir pagalvok...
Juk miršta ir patys daktarai. Ir dar
visai jauni. Nežinau, kaip kituo-
se rajonuose yra, bet apie Kretingos
gydytojus galiu pasakyti tik
gerus žodžius. Man teko gydytis
pas daktarus Slipkų, Jankauskie-
nę, Volskienę, Karaliūną – visi jie
puikūs žmonės, atsidavę savo dar-
bui. Nežiūrėdami kartais net darbo
valandų, neatsitraukia nuo sunkiai
sergančio ligonio, su dideiu rūpes-
čiu deda jėgas, kad tik jis pagytų.
Man atrodo, kad visi gydytojai to
nori.

Skaičiau spaudoje, kad sveika-
tos apsaugos ministras V. Andriu-
kaitis lankėsi ir Kretingoje. Žadėjo

daug
padėti ir
Kretingos ligo-
ninei. Man atrodo, kad
V. Andriukaitis tikrai įsėdo į savo
vežimą. Ir žmonės juo pasitiki. Jis
daug metų yra Seimo narys. Skai-
čiau, kad yra išplėšęs iš mirties
naugų ne vieną žmogų.

Esu didelis knygų mylėtojas,
tai atvažiavęs į Kretingą visada pa-
sižvalgau po knygynus. Viena
pamačiau knygą apie V. Andriu-
kaitį. Ji buvo stora ir mano kišenei
brangi. Neišgalėjau. Daug pinigų
tenka atiduoti vaistams. Išdrįsau
paskambinti V. Andriukaičiui. Jis
tada dar nebuvo ministras. Prašiau,
ar negalėtų man atsiųsti tą knygą.
Netrukus jį paskyrė ministru. Gai-
lėjauisi dėl to savo skambučio – ir
taip jam rūpesčių per akis. Bet štai
praslinkus po to mano skambučio
dviem savaitėm, paštininkė man
atnešė gražiai supakuotą tą knygą
su autografu. Siunta buvo regis-
truota – teko pasirašyti. Labai ap-
sidžiaugiau. Tokio džiaugsmo gal
nebuvo patyręs per visą savo gy-
venimą. Galvoju, koks nuoširdus ir
dėmesingas tas sveikatos apsaugos
ministras. Nors jam darbų ir taip
per akis, visvien nepamiršo žmo-
gaus, kurio net nepažįsta.

Neatsilikime nuo progreso

Jonas Laurinavičius

Darnu

Jau ne tarybiniai,
Jau kiti laikai:
Viena partija –
Viena tiesa:
PINIGAI.

Neišsigelbėjimas

Nedavė žuvies,
Bet davė meškerę.
O ką su ja daryt,
Jei niekur nėra žuvies?!

Priminimas

Atminkit, piliečiai:
Ir juodą dieną
Saulė šviečia!

Be pokyčių

Nuo pokario metų
Tiek daug naujų dalykų,
Tiktai... ruginukė
Tokia pat pasiliko.

Patogiausia vieta

Aukso vidurys:
Nei protingas,
Nei kvailys.

Pagiriamasis žodis

Šlovė Kub. vyriausybei! –
Jai rožinius pagyrimus siunčiu:
Juk visą kadenciją
Ji išsilaikė
Ant mūsų pečių...

Avangardas

Kad neatsiliktume
Nuo progreso –
Naujovių ėmėmės:
Vaisiai, daržovės –
Vien tik iš chemijos!

Pirmeiviams

Mes mylime savąją tautą
Ir tikime:
Jos ateitis bus šviesi.
Jei kas tau į nugarą spjaudo,
Vadinas, tu prieky esi.

Geruolis

Jei tokį pamatom
Kur nors sutvėrimą,
Iš karto netenkame žado:
Jis puola padėt mums
Patraukti vežimą,
Prieš tai...
Sulaužęs jo ratą.

J. Bagurskienės pieš.

Sveikiname žinomą žurnalistą,
ilgametį „Kaišiadorių aidų“ redaktorių,
mūsų žurnalo bičiulį ir šiaip linksmą žmogų

Joną Laurinavičių,
užkopusį į 75 metų aukščio kalną.
Linkime, kad Jam paklūstų
dar daug kūrybos aukštumų.